

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

На правах рукопису

КАЛАШНИК ОЛЕНА АНАТОЛІЇВНА

УДК 347.963:174 (477)

ПРАВОВИЙ СТАТУС МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ В УКРАЇНІ

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Спеціальність 12.00.10 – судоустрій; прокуратура та адвокатура

Науковий керівник

ПОЛЯНСЬКИЙ Юрій Євгенович

кандидат юридичних наук

професор

Одеса – 2016

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
 РОЗДІЛ 1. СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА ТЕМОЮ ТА ЙОГО МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ	12
1.1. Розвиток правової думки з питань організації і діяльності місцевих загальних судів.....	12
1.2. Вибір напрямків і предмета дослідження, методологія дослідження.....	31
Висновки до розділу 1.....	45
 Розділ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ.....	48
2.1. Становлення і розвиток місцевих судів в Україні: історичний аспект.....	48
2.2. Поняття і структура правового статусу місцевих загальних судів	64
2.3. Особливості реалізації принципів судоустрою у діяльності місцевих загальних судів.....	78
Висновки до розділу 2.....	92
 Розділ 3. МІСЦЕВИЙ ЗАГАЛЬНИЙ СУД ЯК ОРГАН ПРАВОСУДДЯ.....	94
3.1. Права і обов'язки суддів місцевих загальних судів.....	94
3.2. Повноваження голів місцевих загальних судів. Проблеми удосконалення порядку призначення на адміністративні посади та звільнення з них у місцевих загальних судах.....	111
3.3. Колектив суддів місцевого загального суду як суб'єкт суддівського самоврядування; перспективи розширення його повноважень	123

Висновки до розділу 3.....	140
 Розділ 4. ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ.....	140
4.1. Юрисдикція місцевих загальних судів та перспективи її удосконалення.....	140
4.2. Шляхи удосконалення організаційного забезпечення місцевих загальних судів	155
4.3. Проблеми удосконалення правового регулювання діяльності апарату місцевого загального суду.....	169
Висновки до розділу 4.....	184
 ВИСНОВКИ.....	187
 СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	193
 ДОДАТКИ.....	233

ВСТУП

Актуальність теми. З проголошенням незалежності Україна взяла курс на визнання принципу верховенства права, побудову держави, зміст і спрямованість діяльності якої визначають права і свободи людини та їх гарантії. Це зумовило необхідність створення дієвого механізму захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, інтересів юридичних осіб, що у повсякденному житті часто порушуються, не визнаються чи оспорюються. Особливе місце в зазначеному механізмові посідають суди, які розв'язують конфлікти у притаманний виключно для них спосіб – шляхом здійснення правосуддя, ефективність і справедливість якого багато в чому залежить від правильності побудови та діяльності судової системи в державі.

12 лютого 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд», у преамбулі якого вказано, що його метою є підвищення національних стандартів судоустрою і судочинства та забезпечення права на справедливий суд. Зазначеним Законом, окрім іншого, викладено у новій редакції Закон України «Про судоустрій і статус суддів», у зв'язку з чим виникла потреба в науковому аналізові його положень, що регулюють правовий статус місцевих загальних судів. Зокрема, це стосується підходів законодавця до реалізації принципу спеціалізації у судах загальної юрисдикції, удосконалення правового статусу керівника апарату суду, перерозподілу повноважень між ним і головою суду, закріплення нового порядку утворення і ліквідації місцевих загальних судів, призначення суддів на адміністративні посади і звільнення з них, а також інших організаційних аспектів роботи місцевих загальних судів.

У теоретичних дослідженнях із судоустрою і суміжних галузевих юридичних наук питання правового статусу місцевих загальних судів вивчено недостатньо повно, сферою наукових пошуків було охоплено лише окремі аспекти їх діяльності і функціонування в Україні, існує чимало актуальних проблем, що взагалі залишилися поза сферою пошуків наукової спільноти, а саме:

вивчення європейського досвіду організації і діяльності місцевих загальних судів та можливості його застосування при реформуванні судової системи української держави, дослідження юрисдикції місцевих загальних судів із розгляду кримінальних, цивільних, адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення, вивчення перспектив поглиблення внутрішньої спеціалізації у місцевих загальних судах, повноважень голів судів та їх заступників, керівників апаратів місцевих загальних судів, колективів суддів як базового рівня суддівського самоврядування, проблем організаційного забезпечення місцевих загальних судів тощо.

При реалізації на практиці Закону України «Про судоустрій і статус суддів» було виявлено низку проблем, що потребують додаткового дослідження і вирішення, зокрема застосування порядку призначення на адміністративні посади та звільнення з них зборами суддів шляхом таємного голосування у місцевих загальних судах, правосуддя в яких здійснюють по 3 – 4 судді, розмежування повноважень між головою суду і керівником апарату у сфері оплати праці працівників апарату, здійснення судьями добору помічників тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія» «Актуальні аспекти судової реформи в Україні», що є складовою частиною теми «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» (державний реєстраційний номер 0110U000671).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційного дослідження є визначення концептуальних положень, що визначають поняття і структуру правового статусу місцевого загального суду, дослідження і аналіз усіх елементів структури вказаного поняття і вироблення на цій основі оптимальної моделі правового статусу досліджуваних судів.

Поставлена мета обумовила вирішення таких задач:

визначити основні етапи розвитку правової думки з питань організації і діяльності місцевих загальних судів;

розкрити методологічні засади дисертаційного дослідження, його предмет і напрямки;

охарактеризувати історичні тенденції та основні етапи становлення місцевих загальних судів в Україні;

розкрити поняття «правовий статус місцевого загального суду», проаналізувати його структуру, запропонувати власне визначення;

визначити особливості реалізації принципів судоустрою в організації і функціонуванні місцевих загальних судів в європейських державах і Україні, з'ясувати можливість застосування європейського досвіду при подальшому здійсненні судово-правової реформи в Україні, у тому числі для розвитку законодавства України про судоустрій;

з'ясувати характер проблем організаційного забезпечення місцевих загальних судів та запропонувати шляхи їх вирішення;

визначити та розкрити основні управлінські аспекти діяльності місцевих загальних судів;

удосконалення юрисдикції місцевих загальних судів;

сформулювати пропозиції з удосконалення законодавства та практики його застосування щодо організації і функціонування місцевих загальних судів в Україні.

Об'єктом дослідження є організація та діяльність місцевих загальних судів в Україні.

Предметом дослідження є правовий статус місцевих загальних судів в Україні.

Методи дослідження. Відповідно до мети і задач дослідження при підготовці роботи використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. За допомогою універсального діалектичного методу досліджено проблеми організації і діяльності місцевих загальних судів в Україні у їх складності і суперечливості, а також визначено шляхи їх розв'язання у процесі

подальшого реформування судової системи України на шляху розбудови правової держави [р.р. 2, 3, 4]. Історико-правовий метод дозволив розкрити об'єктивні закономірності та тенденції становлення місцевих загальних судів в Україні [п. 2.1]. За допомогою порівняльно-правового методу вдалося зіставити та порівняти правовий статус місцевих загальних судів в Україні та інших державах Європи [п. 2.3]. Використання спеціально-юридичного методу та методу системного аналізу, а також логіко-правового методу дозволило дослідити зміст окремих норм законодавства, які стосуються теми дисертаційної роботи, у їх системному зв'язку [р. 2, 3, 4]. Застосування статистичного методу допомогло у визначенні кількісних показників розгляду справ місцевими загальними судами [п. 2.3]. Використано й інші методи наукового пізнання у їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Це сприяло всебічності, повноті та достовірності висновків і пропозицій автора.

Теоретичну базу дисертації становлять наукові праці з теорії держави і права, конституційного і адміністративного права, адміністративного процесуального, кримінального процесуального, цивільного процесуального права та інших галузей, а також відповідні проекти законодавчих актів. В основу теоретичної бази дослідження покладено наукові праці Т.Є. Абової, Д.Г. Аверченка, О.В. Білової, І.Й. Бойка, В.Д. Бринцева, О.В. Бурак, А.А. Бутирського, М.Й. Вільгушинського, О.О. Гаркуші, В.С.Єгорової, Р.І. Кирилюка, С.В. Ківалова, І.Б. Коліушка, О.М. Коротун, Г.А. Кравчука, В.В. Кривенка, Р.О. Куйбіди, В.Т. Маляренка, І.Є. Марочкіна, Л.М. Москвич, П.П. Музиченка, І.В. Назарова, С.Ю. Обрусної, О.М. Овчаренко, В.В. Онопенка, П.В. Панталієнка, Ю.Є. Полянського, С.В. Подкопаєва, С.В. Прилуцького, М.В. Руденка, О.Г. Свиди, О.Д. Святоцького, В.В. Сердюка, Н.П. Сизої, М.І. Смоковича, Л.І. Фесенка, В.І. Чебан, В.І. Шишкіна, С.П. Штелих, С.Г. Штогуна та ін.

Нормативною базою дисертаційного дослідження є Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», рішення Конституційного Суду України, міжнародні нормативно-правові акти, законодавчі акти з питань організації і діяльності судів у країнах Європи.

Емпіричну базу дослідження становлять статистичні дані про стан здійснення судочинства та організаційного забезпечення судів за 2014 р., результати соціологічного опитування ста п'ятдесяти суддів місцевих судів м. Києва, Київської та Одеської областей із дискусійних питань правового статусу місцевих загальних судів і судової реформи.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає в тому, що ця робота є першим монографічним дослідженням, в якому з урахуванням положень Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», яким викладено в новій редакції Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінального процесуального кодексу України та інших нормативно-правових актів у комплексі висвітлюються питання правового статусу місцевих загальних судів в Україні. Результати наукового дослідження знайшли втілення у таких положеннях:

уперше:

сформульовано авторське визначення правового статусу місцевого загального суду – це сукупність його ознак як органу судової влади і комплексу повноважень, наданих для здійснення судочинства, що впливають із засад його організації і діяльності;

запропоновано авторське бачення структури правового статусу місцевого загального суду як системи взаємопов'язаних елементів, які згруповано у три блоки: 1) цільовий: мета і завдання, функції та принципи; 2) структурно-організаційний: порядок утворення і ліквідації, організаційне забезпечення, склад суду (судді та особи, які займають адміністративні посади), апарат і колектив суддів як суб'єкт суддівського самоврядування; 3) компетенційний: юрисдикція як компетенція з розгляду справ певних категорій;

зазначено про необґрунтованість віднесення до юрисдикції місцевих загальних судів розгляду клопотань про: а) оспорювання, визнання і примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу; б) визнання і примусове виконання рішень іноземних судів, що виникають з господарських правовідносин; в) обмеження у праві виїзду за кордон боржників за наказами

господарських судів і запропоновано передати ці питання до юрисдикції місцевих господарських судів;

обґрунтовано положення про те, що суди загальної юрисдикції не можуть утворюватися шляхом реорганізації (поділу, злиття) і запропоновано, щоб суди загальної юрисдикції утворювалися і припинялися (ліквідовувалися і реорганізовувалися) Верховною Радою України за ініціативи Президента України більшістю від свого конституційного складу після отримання висновку Верховного Суду України щодо обґрунтованості запропонованого утворення (припинення) суду;

запропоновано авторське визначення колективу суддів місцевого загального суду як суб'єкта суддівського самоврядування: «об'єднання суддів місцевого загального суду, створене на підставі закону з метою вирішення питань внутрішньої діяльності суду для забезпечення самостійності судів і незалежності суддів», виокремлено його ознаки: 1) складається виключно із суддів місцевого загального суду; 2) формується в імперативному порядку на основі приписів закону; 3) наділяється державно-владними повноваженнями вирішення питань внутрішньої діяльності суду; 4) вживає заходів щодо забезпечення незалежності суддів і самостійності судів;

удосконалено:

періодизацію історії становлення і розвитку місцевих загальних судів в Україні (запропоновано чотири великі періоди, у межах яких виокремлено етапи);

положення щодо необхідності збереження існуючої територіальної організації місцевих загальних судів;

тезу щодо заміщення адміністративних посад у місцевому загальному суді шляхом призначення на посади голови суду і його заступника та звільнення з цих посад Радою суддів України;

класифікацію прав і обов'язків суддів місцевих загальних судів із поділом за змістом на особисті, службові і соціальні;

запропоновано зміни і доповнення до Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки й рекомендації надалі можуть бути використаними у:

науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження теоретичних і практичних проблем правового регулювання статусу місцевих загальних судів в Україні;

правотворчій сфері – для удосконалення чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів», підзаконних нормативно-правових актів, що стосуються діяльності місцевих загальних судів;

організаційно-управлінській та правозастосовчій сферах – для удосконалення організації та діяльності місцевих загальних судів;

навчальному процесі – при викладанні дисципліни «Судові та правоохоронні органи України», а також при підготовці підручників та навчальних посібників із зазначеної дисципліни.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено та схвалено на засіданні кафедри організації судових та правоохоронних органів Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні положення, висновки та рекомендації дисертації доповідалися на: Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу НУ ОЮА «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 травня 2011 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу НУ ОЮА «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 20–21 квітня 2012 р.); Міжнародній науковій конференції професорсько-викладацького складу НУ ОЮА «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 16–17 травня 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства» (м. Київ, 16–17 травня 2014 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Становлення громадянського суспільства в Україні: нормативно-правове підґрунтя» (м. Дніпропетровськ, 06–07 червня 2014 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки та рекомендації дисертації знайшли відображення в 11 публікаціях, зокрема, у 5 публікаціях у наукових фахових виданнях, що входять до затвердженого переліку, 1 публікація – у зарубіжному виданні, 5 тезах доповідей.

Структура дисертації відображає структуру, предмет та логіку дослідження. Робота складається із вступу, чотирьох розділів (одинадцяти підрозділів), висновків, списку використаних джерел та додатку. Загальний обсяг роботи становить 234 сторінки, із них основного тексту – 192 сторінки. Список використаних джерел міститься на 40 сторінках і налічує 406 найменувань, додаток на 2 сторінках.

РОЗДІЛ 1

СТАН НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ЗА ТЕМОЮ ТА ЙОГО МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ

1.1. Розвиток правової думки з питань організації та діяльності місцевих загальних судів

Визначення поняття і структури правового статусу місцевих загальних судів, дослідження усіх її складових елементів є неможливим без звернення до теоретичних напрацювань вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері вивчення системи судів загальної юрисдикції та принципів її побудови, організаційного забезпечення, діяльності органів суддівського самоврядування, становлення судової системи України в цілому та на певному етапі історичного розвитку, зокрема.

Велика частина території сучасної України в XIX ст. входила до складу Російської імперії, в якій після проведення у 1864 р. судово-правової реформи з'явилося чимало праць, на сторінках яких висвітлювалися питання організації і діяльності судових органів, у тому числі і їх найнижчої ланки – місцевих судів. Згадана активізація наукових досліджень у сфері судоустрою, як уявляється, пов'язана із прийняттям судових статутів і поступовим внесенням до них змін, зростанням загального невдоволення станом судочинства, необхідністю з'ясування причин такого невдоволення й обґрунтування часткового реформування судової системи шляхом повернення до первинної редакції судових статутів чи запровадження нововведень.

Так, у 1871 р. побачила світ праця М.А. Філіппова «Судова реформа в Росії», в якій науковець розмірковував над теорією поділу влади на законодавчу, виконавчу і судову, розглянув природу останньої, висвітлив теоретичні основи самостійності судів, незалежності суддів, їх виборності, кар'єри і відповідальності та із цієї точки зору розкрив основні недоліки судоустрою і судочинства за

Зводом законів Російської імперії, обґрунтував необхідність проведення судової реформи та здійснив аналіз основних положень судових статутів 1864 року [2].

Із введенням в дію Закону від 12 липня 1889 р. про земських дільничних начальників чимало статей було надруковано у таких періодичних наукових виданнях як «Журнал цивільного і кримінального права», «Вісник права», «Журнал юридичного товариства» тощо. Заслуговує на увагу стаття А. Башмакова, в якій він обґрунтовував правильність і доцільність створення різних судових органів для села та міста у зв'язку з різними потребами сільського та міського населення, відстоював ідею про те, що в селі потрібен начальник, а не суддя [3]. У той же час на противагу йому І. Хмельницький у статті «Реорганізація судових статутів по Закону 12 липня і 29 грудня 1889 року» основну причину незабезпечення належного судового захисту прав та інтересів сільського населення вбачав не в тому, що створено однорідні суди для міста і села, а в недосконалості матеріального і процесуального права та в недостатності розвитку інституту адвокатури [4]. До 25-тиріччя судової реформи було присвячено працю Г. Джаншиєва, в якій розкрито суспільне призначення суду, його місце в системі державних органів, охарактеризовано судову систему у дореформений час, описано роботу щодо створення судових статутів та висвітлено систему судоустрою і судочинства в Російській імперії з урахуванням усіх змін і нововведень, внесених до судових статутів [5].

Починаючи з середини 90-х рр. XIX ст. з'являються наукові праці, в яких висвітлюються вади судоустрою та аргументується необхідність реформування судової системи в цілому та місцевих судів, зокрема. Серед них слід назвати роботу А.Я. Пестержицького, в якій науковець звертав увагу на обмеження компетенції суду присяжних, недостатню розвиненість інституту адвокатури, недосконалість цивільного і кримінального судочинства [6].

На початку XX ст. з'явилася праця В.П. Шеїна, в якій у загальних рисах було описано роботу щодо створення судових статутів, детально охарактеризовано судову систему Російської імперії та, не применшуючи значення судової реформи, розглянуто деякі її негативні риси та декларативність

проголошених ідей «рівного для всіх суду», відокремленості судової влади від адміністративної, виборності мирових суддів, усності і безпосередності судового розгляду, змагальності сторін тощо [7]. В 1905 р. побачила світ робота І.В. Гесена, в якій автор охарактеризував основні положення судової реформи, ставлення суспільства до нововведень у сфері судочинства і судоустрою, детально зупинився на основних недоліках в організації і діяльності мирових суддів, на змінах, внесених до судових статутів [8].

На відміну від І.В. Гесена, В.М. Ширяєв у своїй праці «Про суд» не лише висвітлив основні зміни, внесені до судових статутів із часу їх прийняття, а виступив з критикою основних нововведень, зокрема законів про обмеження незмінюваності суддів у зв'язку з прийняттям Закону від 20 травня 1885 р. та Закону від 12 липня 1889 р. Науковець зробив акцент на тому, що суди зможуть виконувати покладені на них завдання лише за умови гарантування їх самостійності і незалежності, суттєвим ударом по яких та відступом від демократичних ідей судової реформи є обмеження незмінюваності суддів і запровадження інституту земських начальників. Поряд із цим, В.М. Ширяєв обґрунтовував тезу про те, що виборний мировий суд є найкращою формою суду для вирішення дрібних суперечок і правопорушень [9]. Із критикою існуючої в Російській імперії судової системи виступив також С. Дмитрієв [10].

У своїй монографії «Місцевий суд і його реформа» Д.М. Генкин на основі положень діючого законодавства описав існуючу в Російській імперії систему місцевих судів. Поряд із цим, автор негативно оцінив існуючі типи місцевих судів з точки зору як теорії, так і практики, з метою аргументації своєї позиції навів дані судової статистики і соціологічного опитування, висвітлив питання організації і діяльності місцевих судів в Англії, Франції і Німеччині, критично проаналізував проект реформи місцевого суду, внесений міністром юстиції на розгляд Другої думи, обґрунтував необхідність залучення до здійснення правосуддя у судах найнижчої ланки народного елемента – присяжних засідателів [11].

Цього ж року в Харкові побачила світ наукова стаття Л.Я. Таубера «Про реформу місцевого суду», в якій він, як і Д.М. Генкин, проаналізував проект міністра юстиції про реформу місцевого суду, однак більш детально зупинився на основних його положеннях та негативно оцінив норми про можливість запровадження виборності суддів місцевих судів до проведення реформи місцевого самоврядування, збереження майнового цензу для суддів, відсутність вимог щодо наявності у кандидата у судді юридичної освіти і практичного досвіду, організацію апеляційної інстанції для мирових судів у вигляді уїздного чи міського відділення в окружному суді у складі уїздного чи міського члена окружного суду як голови і начальника канцелярії та всіх мирових суддів (дільничних, добавлених і почесних) [12]. Висвітленню основних положень проекту про реформу місцевого суду, що був внесений міністерством юстиції на розгляд Третьої думи, його обговоренню і завданням реформування місцевих судів було присвячено працю І.В. Гесена, що побачила світ в 1910 р. [13].

Після прийняття 15 червня 1912 р. Закону «Про реформу місцевого суду» з'явилося чимало наукових статей і брошур, автори яких торкалися тих чи інших аспектів реформи місцевих судів. Серед них на особливу увагу заслуговує праця П.І. Люблінського «Відродження мирового суду», в якій він проаналізував зміст нового закону про місцеві суди та ознайомив із процесом обговорення і узгодження окремих його положень. Окрім цього, науковець порівняв норми згаданого нормативно-правового акта щодо організації та діяльності волосних судів, мирових суддів та їх з'їздів із положеннями раніше діючих судових статутів та Тимчасових правил про волосні суди, висвітлив власне бачення запроваджених змін і нововведень у цій сфері [14].

До п'ятдесятирічного ювілею судової реформи було присвячено працю юриста, громадського діяча і літератора А.Ф. Коні «Батьки і діти судової реформи», на сторінках якої описано життя і діяльність як творців судових статутів, так і їх найближчих учнів, які втілювали реформу в життя, а саме: Д.О. Ровінського, С.І. Зарудного, Д.М. Замятіна, М.І. Стояновського, М.А. Буцковського, М.Є. Ковалевського, Д.М. Набокова, О.Л. Боровиковського,

Г.М. Мотовилова та інших. У своїй роботі А.Ф. Коні часто протиставляв «старий» і «новий» суд, позитивно оцінюючи останній, вів мову про «медовий місяць» судової реформи, ремствував із приводу змін і нововведень, внесених у судові статuti надалі [15].

В 1915 р. побачило світ видання під назвою «Судова реформа» за загальною редакцією М.В. Давидова і М.М. Полянського, в якому було надруковано статті В.М. Гесена «Про судову владу», Б.І. Сиромятникова «Нарис історії суду в стародавній і новій Росії», Ю. Готьє «Відмежування судової влади від адміністративної», В. Бочкарьова «Дореформений суд», В. Плєтньова «Роботи по складенню проектів судової реформи до 1861 року», В. Набокова «Роботи по складенню судових статутів. Загальна характеристика судової реформи», Г. Тельберга «Вплив судової реформи на науку права». На сторінках згаданої книги розкривається суспільне призначення суду, його місце серед інших державних органів, описується існуюча судова система у дореформений час, повільність і безплідність спроб реформування судоустрою до 1861 р., весь законодавчий процес з моменту початку роботи над судовими статутами і до останнього часу [16]. До ювілею судової реформи була також приурочена стаття І.Г. Щєгловитова «Вплив іноземних законодавств на складення судових статутів 20 листопада 1864 року», у якій досліджувалися питання запозичення міжнародного досвіду організації і діяльності судів при проведенні судової реформи у Російській імперії [17]. Цього ж року у м. Варшаві було надруковано вступне слово професора, громадського і політичного діяча І.О. Маліновського, проголошене ним на присвяченому 50-тиріччю судової реформи засіданні Товариства історії, філософії і права Варшавського університету, де науковець розкрив значення судової реформи з історичної точки зору, змалював реформу в історичній перспективі, провів паралель між судом і війною [18].

У період національно-визвольної боротьби (1917 – 1920 рр.) українська влада робила спроби реформувати судову систему, однак у зв'язку з коротким періодом часу існування і функціонування урядів національного спрямування, періодичним встановленням на окремих територіях радянської влади проблеми в

організації і діяльності місцевих судів комплексно і глибоко не досліджувались. Так, у 1918 році було надруковано доповідь К. Кротевича, проголошену ним на засіданні Українського правничого товариства у м. Києві 17 грудня 1917 р., про завдання та основні напрямки реформування судоустрою [19]. Із встановленням радянської влади з'явилося чимало праць, на сторінках яких висвітлювалися питання організації діяльності народних судів. Така увага до вказаних питань, видається, насамперед тим, що в Українській Радянській Соціалістичній Республіці народні суди вважалися основною ланкою судової системи, від якості роботи якої залежала ефективність відправлення правосуддя в усій державі.

Однією з перших радянських робіт, в якій описано діяльність народних судів, є брошура П.І. Стучки «Народний суд у питаннях і відповідях», що мала відверто пропагандистський характер [20]. Різні аспекти створення народних судів висвітлено в роботі А. Маліцького «Народний суд» [21]. На особливу увагу заслуговує праця М.В. Криленка «Суд і право в СРСР», на сторінках якої було розглянуто питання становлення народних судів і здійснено постатейний аналіз Основ судоустрою Союзу РСР та союзних республік від 29 жовтня 1924 р. [22].

Деяких аспектів судової реформи 1864 року у своїх працях торкався К.П. Горшенін, однак із цього приводу варто зауважити, що зазначені питання порушувалися лише у зв'язку з намаганням показати «демократичність» народних судів [23]. Така ж спрямованість прослідковується у працях Й. Гельфанда, який розглядав питання організації діяльності мирових суддів в Англії, Франції та акцентував свою увагу на «буржуазності» цих судів у зв'язку з невеликим колом справ, що їм підвідомчі, порівняно з народними судами, та призначенням суддів на посади без проведення виборів [24]. В 1954 р. побачила світ праця О. Соловйова «Радянський суд на сторожі прав і інтересів громадян», в якій описано роль і завдання суду у захисті політичних, особистих, трудових, майнових, житлових, сімейних прав і свобод громадян. Водночас слід сказати, що характерною рисою указаної праці є надмірна ідеалізація радянського суспільства і створеної судової системи [25].

Період «відлиги» не вніс суттєвих змін до змісту наукових досліджень у сфері організації та діяльності народних судів. Серед виданих у цей період робіт необхідно виокремити монографію М.В. Кожевнікова «Історія радянського суду», що була видана у 1957 р. [26]. У вказаній роботі науковцем досліджено процес становлення народних судів з моменту їх створення до 1956 р. з використанням широкого кола нормативно-правових актів та архівних документів. Разом із тим, необхідно зазначити, що написання згаданої праці здійснювалось у період перебування при владі Й.В. Сталіна, що поклало свій відбиток на зміст указанного наукового дослідження.

Сфера наукових інтересів П.П. Михайленка стосувалася висвітлення питань діяльності народних судів. Найбільш вагоме значення при дослідженні правового статусу місцевих загальних судів має його праця під назвою «Перший декрет про народний суд в УРСР». У ній науковець дослідив підвідомчість справ народному суду, організацію його діяльності і принципи ведення процесу відповідно до прийнятого 22 листопада (5 грудня) 1917 р. Радою народних комісарів РРФСР Декрету про суд, що був опублікований 24 листопада 1917 р. [27]. Питанням організації роботи народних судів присвячено працю Д.А. Каленова і І.Д. Перлова, в якій комплексно досліджено питання організації роботи по підбору кадрів, порядку розподілу справ між суддями, детально охарактеризовано повноваження голови суду, права й обов'язки працівників апарату [28]. Характерною рисою указаної монографії є пропаганда ролі комуністичної партії і радянського уряду у підборі, розподілі і вихованні кадрів для народних судів. Принципам організації і діяльності радянського суду було присвячено брошуру Р. Бершеди, в якій досліджено природу принципів побудови судової системи, обґрунтовано їх системність [29]. Проаналізувала основні принципи радянського правосуддя, дослідила їх значення і практику реалізації в діяльності радянських судів, сформулювала конкретні пропозиції щодо удосконалення цих принципів у своєму дисертаційному дослідженні Т.М. Добровольська [30]. До п'ятдесятирічного ювілею революції було приурочено працю В.Г. Зайчука, в якій основний акцент було зроблено на характеристиці виховної ролі суду [31].

Вивченням питань організації діяльності народних судів в Українській радянській соціалістичній республіці займався також Д.С. Сусло, який досліджував судову систему Української радянської соціалістичної республіки на різних етапах історичного розвитку [32; 33]. У своїх працях науковець аналізував нормативно-правові акти, що регулювали діяльність народних судів, характеризував місце народних судів у судовій системі Української РСР, принципи судового процесу, діяльність народних суддів і порядок їх виборності, підвідомчість справ народному суду на різних етапах історичного розвитку: в роки становлення радянської влади (1917 –1920 рр.), у довоєнний період (1921–1941 рр.), у роки Великої Вітчизняної війни (1941–1945 рр.), у перші повоєнні роки та період десталінізації (1945– перша половина 60-х рр. XX ст.).

Окрім цього, в Українській РСР приділялася увага вивченню історії судової системи і в інші історичні періоди. Наприклад, А.Й. Пашук досліджував організацію судів на Україні в другій половині XVII ст., в якій, окрім іншого, торкався питань діяльності місцевих судів, що розглядали цивільні та кримінальні справи в зазначений період [34].

Надалі правовий статус народних судів досліджувався також Ф.Г. Тарасенком, яким зазначалося, що уряд і комуністична партія приділяють велику увагу реформуванню народних судів, та обґрунтовувалося положення про те, що народний суд – це основна ланка судової системи. Науковець зазначав також, що з огляду на обсяг виконуваної роботи питання покращання організації діяльності народних судів залишаються актуальними, доводив, що створення народного суду у кожному районі чи місті, що немає районного поділу, замість дільничної системи організації його роботи, матиме позитивний вплив на якість їх роботи [35]. В 1982 р. побачила світ праця Г.Е. Петухова «Радянський суд і становлення революційної законності в державному управлінні», в якій розкрито роль суду в забезпеченні законності в державному управлінні на основі ленінських вчень про соціалістичну законність [36]. У монографії під назвою «Судове право» закріплено концепцію судового права як комплексної галузі права, що складається із судоустрою, цивільного і кримінального судочинства,

досліджено судоустрій як галузь судового права, розкрито основні його принципи [37]. М.Г. Коротких вивчав передумови і результати проведення судової реформи 1864 року [38].

Варто зазначити, що характерною рисою згаданих праць є пропаганда у них комуністичної ідеології, ролі партії у становленні і розвитку судової системи з метою утвердження принципу соціалістичної законності. Разом із тим, применшувати значення указаних наукових здобутків не слід, адже із згаданих праць можна почерпнути інформацію про організацію діяльності народних судів та з урахуванням зазначеного досвіду здійснювати реформування сучасної судової системи України. Як видно, дослідження проблем діяльності народних судів певною мірою засмічувалось ідеологічними штампами або супроводжувалося перебільшенням ролі тоталітарної радянської держави у вирішенні цих проблем. Такі підходи було поступово подолано в останні два десятиліття незалежного демократичного розвитку України.

Проголошення незалежності України зумовило необхідність проведення судово-правової реформи для створення самостійної і незалежної судової системи з метою гарантування права кожного на розгляд його справи компетентним і неупередженим судом. 28 квітня 1992 р. Постановою Верховної Ради України було схвалено Концепцію судово-правової реформи в Україні [39], із прийняттям якої в Україні було взято курс на створення незалежної судової гілки влади як однієї із складових державної влади та побудову самостійної судової системи.

У незалежній Україні увагу науковців привертала питання становлення і розвитку судової системи в Україні у цілому або на певному етапі історичного розвитку. Так, суд і судочинство у Київській Русі і в період феодальної роздробленості досліджували І.А. Бальжик [40], І. Бойко і М. Бедрій [41], М.В. Василевич [42], К.А. Голдакова [43], М.В. Левчук [44], у період перебування українських земель під владою Великого князівства Литовського і Польського королівства – С.Г. Ковальова [45], Н.Д. Полонська-Василенко [46], у Запорізькій Січі – С.М. Мартянова [47], І.М. Паньонко [48], у період Гетьманщини – О.І. Биркович [49], Н. Сиза [50], під час перебування

українських земель під владою Російської імперії та Австро-Угорської імперії (середина XVIII ст. – XIX ст.) – М. Бармак [51], у період національно-визвольних змагань – Є.І. Вовк [52], М. Мацькевич [53], І. Терлюк [54], за період радянської доби – О. Михайлов [55], Г.С. Усеїнова [56] та ін. Неабиякий внесок у дослідження питання становлення і розвитку місцевих загальних судів внесли автори навчальних підручників і посібників з історії держави і права України, а саме: О.Н. Атоян [57], А.Й. Рогожин, В.Я. Тацій [58].

Правовий статус Верховного Суду України досліджував В.В. Сердюк [59], Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ – Л.І. Фесенко [60], адміністративних судів – А.О. Неугодніков [61]. Вагоме значення для нас у контексті дослідження правового статусу місцевих загальних судів мають наукові публікації В. Ярмачі [62] та О.В. Фазикоша [63], що присвячені вивченню поняття і структури правового статусу судових органів.

Найвагомішою працею у сфері дослідження принципів побудови судової системи, як уявляється, є монографія І.В. Назарова «Принципи побудови судової системи», в якій науковцем досліджено сутність принципів територіальності, спеціалізації, інстанційності, ієрархічності, єдності та ступінчастості побудови судової системи, самостійності та доступності суду, наведено приклади їх реалізації у деяких європейських країнах, визначено загальні та відмінні риси в реалізації названих принципів в Україні і деяких європейських країнах [64].

Більшою мірою увагу науковців привертала проблемні питання правового регулювання правового статусу суддів, зокрема прав і обов'язків посадових осіб судової влади. Серед усієї кількості праць у цій сфері вагоме значення має монографія Л.М. Москвич під назвою «Статус суддів: теоретичний і порівняльно-правовий аналіз» [65]. Зазначена праця стала першим в Україні комплексним дослідженням правового статусу суддів. У монографії науковець дослідила правовий статус судді як єдність об'єктивних характеристик суддівської посади (службові права, службові обов'язки, повноваження) і суб'єктивних вимог до особистості його носія (правосуб'єктність судді). Було системно також

досліджено службові права, обов'язки, повноваження і правосуб'єктність судді, визначено їх юридичну природу, структуру та зміст.

Варто зазначити, що службові права й обов'язки суддів судів загальної юрисдикції стали сферою наукових інтересів В.С. Єгорової, якою досліджувалися питання конституційно-правового статусу суддів судів загальної юрисдикції, основні етапи його становлення і розвитку та структура, права й обов'язки суддів судів загальної юрисдикції, принципи та гарантії їх діяльності. Отримані в результаті цих досліджень висновки є основою для розгляду питання про права та обов'язки суддів місцевих загальних судів, що комплексно не вивчалися, оскільки усі судді в Україні мають єдиний правовий статус [66].

Слід зазначити, що права й обов'язки суддів місцевих загальних судів за своєю природою є суб'єктивними, а тому вагоме значення для їх вивчення мають здобутки представників загальної теорії держави і права з дослідження суб'єктивних прав і обов'язків. На рівні загальної теорії порушувалися й обговорювалися проблемні питання стосовно поняття, змісту, класифікації суб'єктивних прав і обов'язків, їх характерних рис, тобто усі ті аспекти, що стосуються їх сутності, правової природи та функціонального призначення [67].

Поряд із цим, актуальним є питання доцільності функціонування окремої підсистеми господарських судів поряд із місцевими загальними судами, що вирішують цивільні справи. Із усього масиву наукової літератури, що стосується зазначеної проблематики, необхідно виокремити публікацію Р.О. Куйбіди, в якій автор поставив під сумнів доцільність збереження господарських судів, виходячи з того, що зазначені суди вирішують ті ж справи, що розглядаються загальними судами у порядку цивільного судочинства, але за участю юридичних осіб та фізичних осіб-суб'єктів підприємницької діяльності [68]. З огляду на зазначене, вважаємо, що при розв'язанні указаної проблематики необхідно проаналізувати можливі варіанти реформування підсистем господарських судів та судів із розгляду цивільних і кримінальних справ, врахувавши при цьому інтереси фізичних і юридичних осіб на справедливий і неупереджений розгляд справи у розумні строки.

Чимало науковців зосереджували свою увагу на вивченні проблематики у сфері призначення суддів на адміністративні посади та звільнення із цих посад. Такий підвищений інтерес наукової спільноти до згаданого питання пояснюється насамперед тим, що неодноразово законодавчі положення про порядок призначення суддів на адміністративні посади визнавалися неконституційними, а також мало місце привласнення повноважень здійснювати призначення суддів на адміністративні посади органом суддівського самоврядування. Окрім цього, з набранням чинності Законом України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» від 08.04.2014 р. призначення на адміністративні посади у місцевих загальних судах стало здійснюватися зборами суддів цих судів шляхом таємного голосування [69]. Питання призначення голів судів та їх заступників у своїх публікаціях висвітлювали В.О. Глушков і Л.В. Бортницька [70], А.І. Дудник [71], О.Б. Прокопенко [72], А.В. Руденко і С.А. Трофімов [73] та ін.

Велике значення для нас у контексті досліджуваної теми має праця академіка С.В. Ківалова, в якій науковцем в окремому підрозділі розглянуто правовий статус голів судів та їх заступників, порядок призначення на посаду і звільнення їх з посади. Так, науковець порівняв повноваження голів місцевих судів за Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 р. із повноваженнями, якими голів було наділено згідно з положеннями Закону України «Про судоустрій України», висвітлив завдання, що стояли перед авторами законопроекту стосовно удосконалення правового статусу керівників судів, надав характеристику основних їх повноважень, розглянув порядок призначення суддів на адміністративні посади [74]. Деякою мірою зазначені питання стали сферою наукових інтересів П.В.Панталієнка. Науковець у своєму дисертаційному дослідженні вивчав структуру адміністративно-правового статусу голови місцевого суду, виокремив його загальні й особливі ознаки, запропонував класифікацію прав і обов'язків голови місцевого суду [75]. Не применшуючи значення висновків і пропозицій дисертації та можливості їх використання як підґрунтя для подальших наукових досліджень питань статусу голови місцевого загального суду, слід зауважити, що обов'язковим елементом

правового статусу голови суду є повноваження, які слід відрізняти від службових прав і обов'язків. Повноваженням голів судів присвячено також праці І.В. Дем'яненко [76], О.Ю. Дудченка [77] та А.Л. Борка [78].

Увагу наукової спільноти привертали проблеми функціонування органів суддівського самоврядування, адже, як справедливо зазначив Т.М. Марітчак, «суддівське самоврядування – одна з найважливіших гарантій забезпечення незалежності судів і суддів» [79, с. 23]. Деяких аспектів функціонування суддівського самоврядування в Україні торкався В.В. Кривенко у своєму дисертаційному дослідженні «Демократизація судової системи України: стан і перспективи»: ним уперше запропоновано визначення суддівського самоврядування, розкрито основні його риси, перелік і суть принципів. Так, науковець суддівське самоврядування розглядав як прояв корпоративної і елітарної демократії і діяльність суддівського співтовариства, його окремих частин та їх представницьких органів, спрямованої на забезпечення нормального функціонування судової системи, захист прав та інтересів суддів шляхом участі у вирішенні управлінських питань у межах і порядку, передбачених законом [80]. Такий підхід, на наш погляд, надав можливість зрозуміти роль і місце суддівського самоврядування у забезпеченні незалежності судової влади та став підґрунтям для подальших наукових досліджень у сфері вивчення інституту суддівського самоврядування в умовах побудови в Україні демократичної правової держави, його місця в системі судоустрою, проблем формування і діяльності.

Першим ґрунтовним дослідженням у сфері вивчення суддівського самоврядування стала праця О.В. Білової «Проблеми суддівського самоврядування в Україні», в якій проаналізовано сутність суддівського самоврядування, визначено проблеми його формування, принципи організації та діяльності, сформульовано ознаки та функції органів суддівського самоврядування, наголошено на виключності органів суддівського самоврядування у забезпеченні незалежності суддівської влади, представництві інтересів суддівської спільноти та судової системи в цілому у взаємовідносинах з

іншими гілками влади. Науковець розглянула суддівське самоврядування як публічно-правову корпорацію, членами якої є професійні судді, об'єднані у певні колективні утворення у визначених законом організаційних формах: збори суддів, конференції суддів, з'їзд суддів України, ради суддів та їх виконавчі органи, та підкреслила, що основою членства у суддівському самоврядуванні є не волевиявлення особи, а призначення її на посаду судді. Водночас у своїй роботі науковець не приділила достатньої уваги повноваженням базового рівня суддівського самоврядування – колективам суддів та перспективам їх удосконалення [81]. Більше уваги зазначеним питанням у своєму дисертаційному дослідженні приділила О.М. Коротун, яка уперше обґрунтувала, що збори суддів є первинною ланкою суддівського самоврядування [82]. Проблематиці формування органів суддівського самоврядування на місцях та в їх організації приділяв увагу С.Г. Штогун [83], роль і значення органів суддівського самоврядування у становленні незалежної судової влади в Україні досліджували М. Бородін і Д. Луспеник [84], перспективи розвитку суддівського самоврядування в Україні – В.І. Косарєв [85]. Окремі питання удосконалення повноважень зборів суддів розглядалися Р.В. Ігоніним [86], О. Пасенюком [87], С.В. Прилуцьким [88] та ін.

Науковці акцентували свою увагу здебільшого на дослідженні компетенції адміністративних і господарських судів, а питання юрисдикції місцевих загальних судів розглядалися лише при висвітленні проблематики розмежування компетенції. Зазначена ситуація, на наш погляд, пояснюється насамперед тим, що господарські та адміністративні суди було створено та розпочали свою роботу значно пізніше, ніж місцеві загальні суди. До того ж юрисдикція місцевих адміністративних і господарських судів визначена законодавцем шляхом надання їм повноважень розглядати справи певних категорій за суб'єктним критерієм чи за предметом спору, тоді як за правилами цивільного судочинства розглядається будь-який спір за умови, що його розгляд не відбувається за правилами інших видів судочинства. Серед авторів, які працюють у напрямку дослідження судових

юрисдикцій, слід назвати О.В. Бринцева [89], О.О. Гаркушу [90], Т.О. Коломоєць і О.М. Попову [91].

Теоретичні питання організаційного забезпечення органів судової влади досліджували В.Д. Бринцев [92], Л.А. Дроботова [93], Р. Ігонін і Д. Приймаченко [94], Р.І. Кирилюк [95], А.А. Стрижак [96], однак єдиний підхід до розуміння організаційного забезпечення відсутній. Окремі проблемні питання фінансування судової влади досліджували В. Кошинець і О. Нечипорук [97], Л.В. Лемешук [98], Л.М. Москвич [99], П.П. Пилипчук [100], С.О. Халюк [101], В.С. Яричевський [102].

Найбільш комплексним дослідженням у сфері фінансування судової влади є дисертаційне дослідження Г.А. Кравчука «Правові основи фінансування судової влади в Україні». Зазначена праця є першим комплексним монографічним дослідженням правових основ фінансування судової влади, в якому обґрунтовується низка концептуальних понять, теоретичних положень і висновків, практичних рекомендацій. Так, науковцем виокремлено і проаналізовано причини недофінансування судової влади, а саме: 1) недостатня правова урегульованість механізму фінансового забезпечення діяльності судових органів; 2) нерозуміння сутності фінансової незалежності судової влади; 3) надмірна концентрація владних повноважень в органів виконавчої і законодавчої влади в частині забезпечення фінансування судової влади [103]. Такий підхід, на наш погляд, дасть змогу визначити основні проблеми організаційного забезпечення місцевих загальних судів і шляхи їх вирішення.

Теоретичним підґрунтям наукових досліджень структури і завдань апарату місцевого загального суду є навчальний посібник під назвою «Організація роботи суду», підготовлений колективом авторів за загальною редакцією професора І.Є. Марочкина. У навчальному посібнику розглядаються повноваження керівника апарату суду, його взаємодія з головою суду щодо управління роботою суду, структура і штатна чисельність апарату суду, здійснювані ним основні функції, статус працівників апарату суду, розподіл між ними функціональних обов'язків, тощо [104]. Окремі питання діяльності апарату суду у контексті

загальнодержавних та інтеграційних процесів у сфері державної служби досліджував О.В. Капустинський [105], особливості адміністративно-правового забезпечення функціонування апаратів судів загальної юрисдикції стали сферою наукових інтересів В.Ю. Мащука [106].

Крім зазначених праць, серед наукової літератури з питань організації роботи суду є й інші дослідження, в яких автори досліджували правовий статус помічника судді місцевого загального суду [107; 108; 109], розподіл повноважень між головою суду і керівником апарату [110, с. 97-98], процесуальний статус судового розпорядника [111], управління у судах [112] тощо.

Дослідження проблем організації і функціонування місцевих загальних судів стало сферою наукових пошуків С.Г. Штогуна, яким у 2004 р. було захищено дисертаційне дослідження на названу тему [113], а в 2006 р. підготовлено навчальний посібник «Організація діяльності місцевих загальних судів» [114]. В зазначених працях автор досліджує поняття судової влади, її сутність і функції, правовий статус місцевих загальних судів і їх суддів, становлення цих судів як суб'єктів судової влади та основної ланки правосуддя, висуває пропозиції щодо удосконалення організації їх роботи та організаційного забезпечення, акцентує увагу на проблемах реалізації міжнародно-правових стандартів щодо їх організації і діяльності тощо. Варто зазначити, що згадані праці С.Г. Штогуна стали першими комплексними дослідженнями проблем організації і функціонування місцевих загальних судів в Україні, однак поза увагою автора залишилося чимало важливих питань у сфері вивчення правового статусу місцевих загальних судів. Так, науковець висвітлив історію розвитку судової системи України в цілому, а не місцевих загальних судів, а також детально розглянув гарантії незалежності суддів місцевих загальних судів та їх відповідність міжнародно-правовим стандартам, залишивши при цьому поза увагою актуальні питання правового статусу суддів місцевих загальних судів. Не було також приділено достатньої уваги проблемним питанням удосконалення юрисдикції місцевих загальних судів, прав і обов'язків суддів, структури і завдань

апарату, матеріально-технічного і фінансового забезпечення, розширення повноважень зборів суддів місцевого загального суду.

Разом із цим, необхідно сказати, що багато з порушених автором проблем у сфері організації діяльності місцевих загальних судів є дискусійними, а тому надалі стали предметом обговорення у середовищі науковців і практиків. Так, реалізації принципу територіальності в організації і діяльності місцевих загальних судів присвячено праці В. Бринцева [115], Р.В. Ігоніна [116], В. Сердюка [117], О.М. Овчаренко [118], спеціалізації – О.О. Гаркуші [119], Є.Б. Ольховського [120], інстанційності — І.Б. Коліушка [121], Р.О. Куйбіди [122], М.І. Мельника [123], І.В. Назарова [124], однак єдиних поглядів дослідникам досягти не вдалося, що зумовлює необхідність подальших наукових досліджень у цій сфері.

Роль місцевих загальних судів серед органів державної влади досліджувала О.М. Мартинова [125], серед суб'єктів, що здійснюють провадження у справах про адміністративні правопорушення – О.М. Собоєв [126], у системі адміністративних судів – Р. Попельнюх [127].

Розгляду питань про недоцільність наділення місцевих загальних судів компетенцією з розгляду справ про адміністративні правопорушення присвячено праці Н.І. Карпачової [128], В. Онопенка [129], П.В. Панталієнка [130], Ю.Є. Полянського і В.В. Долежана [131], О.Г. Свиди [132]. Крім того, побачили світ окремі статті у періодичних виданнях, в яких указувалося на неприпустимість змішування спеціалізованих судів із розгляду цивільних і кримінальних справ з адміністративними судами [133; 134]. Після прийняття 07 липня 2010 р. Закону України «Про судоустрій і статус суддів» значно активізувалися наукові пошуки у сфері дослідження питання юрисдикції місцевих загальних судів із розгляду кримінальних справ, що пояснюється наділенням їх повноваженнями розглядати усі категорії кримінальних справ по суті. Немалу увагу наукової спільноти привертає також інститут слідчого судді, введений Кримінальним процесуальним кодексом України, якого було прийнято Верховною Радою України 13 квітня 2012 р. і набрав чинності з 20 листопада 2012 р. [135], та став важливим кроком на шляху здійснення судової реформи.

Найважливішими питаннями, що стали предметом наукового обговорення, слід назвати такі: визначення поняття, предмета і меж судового контролю на досудових стадіях кримінального процесу, теоретичних основ правового статусу слідчого судді, удосконалення і класифікації його повноважень, визначення місця і ролі у кримінальному процесі тощо [136; 137]. Необхідно підкреслити, що в науковій літературі порушувалися питання щодо недоцільності віднесення до юрисдикції місцевого загального суду справ щодо розгляду скарг сторін виконавчого провадження на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця під час виконання судового рішення за виданими ними виконавчими документами [138], розгляду клопотань про оспорування рішень міжнародного комерційного арбітражу [139; 140] тощо. У той же час недослідженими залишаються питання віднесення до підвідомчості місцевих загальних судів розгляду клопотань про визнання і примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, про визнання і примусове виконання усіх рішень іноземних судів.

12 лютого 2015 р. прийнято Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд», яким, окрім іншого, викладено у новій редакції Закон України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 р.: зокрема, запроваджено новий порядок утворення і ліквідації судів загальної юрисдикції, змінено підходи законодавця до прав і обов'язків суддів, їх участі у суддівському самоврядуванні, що безумовно потребує наукового аналізу зазначених нововведень.

З урахуванням вищезазначеного вважаємо за можливе виокремити такі етапи розвитку правової думки з питань організації і діяльності місцевих загальних судів:

1) дореволюційний – указаний етап охоплює період після проведення судової реформи 1864 року і до Жовтневої революції 1917 року та характеризується появою праць, в яких висвітлювалися основні положення судових статутів, внесених до них згодом змін, з'ясовувалися причини невдоволення населення станом правосуддя і науково обґрунтовувалася необхідність реформування системи судоустрою;

2) радянський період розпочався із встановленням радянської влади і тривав до здобуття Україною незалежності – у вказаний період з’являються праці, у яких висвітлюється питання становлення народних судів на території Української РСР, обґрунтовується їх місце у судовій системі, склад, підвідомчість справ, принципи діяльності. У межах названого періоду слід виокремити такі етапи: а) 20-ті рр. XX ст. – поч. 30-х рр. XX ст. – у наукових роботах, що побачили світ на вказаному етапі, питання становлення народних судів висвітлено недостатньо повно і детально; б) сер. 30-х рр. XX ст. – поч. 50-х рр. XX ст. – публікації вказаного етапу несуть на собі відбиток впливу «культу особистості» та ідеологічної заангажованості; в) сер. 50-х рр. XX ст. – кін. 60-х рр. XX ст. – для наукових праць вказаного періоду характерним є утвердження принципу соціалістичної законності, перебільшення ролі радянської держави у розвитку судової системи; г) поч. 70-х рр. XX ст. – поч. 90-х рр. XX ст. – наукові праці вказаного етапу спрямовано на висвітлення основних напрямків реформування судової системи і судоустрою;

3) сучасний період розпочався схваленням Концепції судово-правової реформи і триває до теперішнього часу. У межах цього періоду можна виокремити такі етапи: а) 28 квітня 1992 р. і до прийняття Закону України «Про судоустрій України» 07 лютого 2002 р. – з’явилися праці, в яких науково обґрунтовувалася позиція про поділ судів загальної юрисдикції на загальні і спеціалізовані, обговорювалося питання реалізації принципу спеціалізації у судовій системі України; б) після прийняття Закону України «Про судоустрій України» і до прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 07 липня 2010 р. – вказаний період характеризується великою кількістю публікацій, в яких висвітлюються питання організації і функціонування місцевих загальних судів, що зумовлено прийняттям Закону України «Про судоустрій України». Сферу інтересів наукової спільноти зосереджено на аналізові нормативного змісту нового Закону про судоустрій щодо організації і діяльності місцевих загальних судів та удосконалення їх правового статусу, зокрема обов’язкової спеціалізації, створення дворівневої системи, порушується питання про створення

окремих цивільних і кримінальних судів, розмежування юрисдикції між загальними і спеціалізованими судами, розглянуто проблемні питання функціонування органів суддівського самоврядування та правового статусу суддів; в) після прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і до прийняття Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» 12 лютого 2015 р. – для цього етапу характерним є обговорення новел у правовому статусі місцевих загальних судів у зв'язку з прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів», зокрема надання їм статусу спеціалізованих, обмеження повноважень голови місцевого загального суду, залишення у їх компетенції розгляду справ адміністративної юрисдикції та старої назви. Сферу наукових інтересів спрямовано на вивчення європейського досвіду організації і діяльності судів та впровадження європейських стандартів у судову систему України; г) після прийняття Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» – до теперішнього часу – характерною рисою указанного етапу є поява наукових праць, в яких висувуються пропозиції щодо реформування судової системи України, у тому числі й місцевих загальних судів, що додатково зумовлює актуальність дослідження правового статусу місцевих загальних судів.

1.2. Вибір напрямків і предмета дослідження, методологія дослідження

Як видно, у теоретичних дослідженнях із судоустрою і суміжних галузевих юридичних наук питання правового статусу місцевих загальних судів вивчено недостатньо повно, адже сферою наукових пошуків було охоплено лише окремі аспекти їх діяльності і функціонування в Україні, а саме: указувалось на необхідність зміни їх назви у зв'язку із співзвучністю правових категорій «місцеві загальні суди» і «суди загальної юрисдикції», на наявність передумов для організації без прив'язки до адміністративно-територіального устрою держави і побудови їх дворівневої системи, доцільність виокремлення із них кримінальних судів і створення на їх базі цивільних судів шляхом об'єднання з господарськими судами, висловлювались пропозиції щодо удосконалення юрисдикції, порядку

призначення і звільнення голів місцевих загальних судів та їх заступників, розглядалися окремі аспекти правового статусу суддів, організації роботи місцевого загального суду і проблем у його фінансуванні тощо.

Незважаючи на наявність згаданих теоретичних розробок і не применшуючи їх значення, все ж слід зауважити, що проблематика правового статусу місцевих загальних судів зберігає свою актуальність і потребує подальшого вивчення, що підтверджується таким.

По-перше, 12 лютого 2015 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про забезпечення права на справедливий суд», що потребує наукового аналізу його положень, які регулюють правовий статус судів першої інстанції з розгляду цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення. Зокрема, це стосується підходів законодавця до реалізації принципу спеціалізації у побудові системи судів загальної юрисдикції, до порядку утворення і ліквідації судів, удосконалення правового статусу керівника апарату, розподілу повноважень між ним і головою суду, закріплення порядку призначення на адміністративні посади та звільнення з них зборами суддів шляхом таємного голосування тощо. Отже, існує потреба в застосуванні нових підходів для здійснення аналізу теоретичних та практичних проблем у регулюванні правового статусу місцевого спеціалізованого суду із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, визначення його ролі в забезпеченні захисту гарантованих Конституцією і законами України прав та свобод людини і громадянина, прав та законних інтересів юридичних осіб, інтересів держави і суспільства.

По-друге, серед науковців не досягнуто єдності у вирішенні більшості питань організації і функціонування місцевих загальних судів. Зазначена ситуація, на наш погляд, зумовлена тим, що вчені торкалися тих чи інших аспектів діяльності місцевих загальних судів у контексті розгляду іншої проблематики у сфері судоустрою і судочинства, та пояснюється поставленими перед ними метою і завданнями дослідження. Згадане мало місце при вивченні системи судів загальної юрисдикції і принципів її побудови, системи адміністративних судів і їх

юрисдикції, при розгляді проблеми розмежування цивільної, адміністративної і господарської юрисдикцій, при вивченні правового статусу суб'єктів провадження у справах про адміністративні правопорушення і конституційно-правового статусу суддів судів загальної юрисдикції, адміністративно-правового статусу голови місцевого суду, правового регулювання суддівського самоврядування в Україні, проблемних питань у фінансуванні і матеріально-технічному забезпеченні судової влади, судових систем країн Європи тощо. Отже, можна з впевненістю стверджувати, що дослідження правового статусу місцевих загальних судів у контексті зазначених питань не мали комплексного характеру і аж до останнього часу не враховували кардинальних змін у сфері судоустрою, які відбувалися і продовжують відбуватися на нинішньому етапі судово-правової реформи.

По-третє, більшість актуальних питань організації і функціонування місцевих загальних судів залишилися поза сферою пошуків наукової спільноти. Зазначене, перш за все, стосується визначення поняття і структури правового статусу місцевих загальних судів, вивчення особливостей реалізації деяких принципів судоустрою в організації і діяльності місцевих загальних судів, комплексного дослідження юрисдикції з розгляду цивільних, кримінальних, адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення, перспектив поглиблення внутрішньої спеціалізації у місцевих загальних судах, повноважень голів судів та їх заступників, апарату місцевого загального суду і правового статусу його керівника, проблем в організаційному забезпеченні місцевих загальних судів, повноважень зборів суддів, тощо. Враховуючи викладене, думається, що необхідно дослідити теоретичні засади правового статусу місцевих загальних судів, розглянути структуру зазначеного поняття і його складові елементи.

Дослідження теоретичних засад правового статусу місцевих загальних судів як органів судової влади дасть змогу розкрити їх роль, мету, завдання і шляхи подальшого реформування. У цьому разі йдеться не тільки і не стільки про кількість справ, що ними розглядаються, і ланкову приналежність, а скоріше про

категорії справ, що їм підвідомчі, та виконувані функції у судовій системі України. При цьому важливо також розглянути питання організації і діяльності місцевих загальних судів в європейських країнах і проаналізувати можливість застосування указанного досвіду при реформуванні місцевих спеціалізованих судів із розгляду цивільних і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення в Україні. Як видно, зазначений напрямок здебільшого звернено до сучасності, однак при цьому обов'язкове місце повинен мати історичний аспект. Останній стосується необхідності вивчення процесів становлення і розвитку місцевих загальних судів на території Української держави, адже перебування українських земель під владою різних держав, радянська доба з її пропагандою комуністичної ідеології безумовно наклали свій відбиток на формування та організацію діяльності досліджуваних нами судів. Указані обставини, а також відсутність комплексних досліджень у цій сфері, з одного боку, ускладнюють розроблення даної тематики, а з іншого – роблять актуальними наукові пошуки у цій сфері.

Вивчення організаційно-управлінських аспектів діяльності місцевих загальних судів є важливим не тільки для більш ґрунтовного розуміння їх правового статусу, але й має суттєве значення для виконання на належному рівні покладених на них завдань. Цілком зрозуміло, що забезпечення діяльності місцевих загальних судів як органів державної влади та відправлення суддями цих судів правосуддя потребує належного рівня фінансового і матеріально-технічного забезпечення, а також виконання іншої роботи, що за своїм змістом не є відправленням правосуддя.

У цьому випадку йдеться про організаційне забезпечення діяльності суду, що здійснюється територіальними управліннями Державної судової адміністрації України, та про організаційне забезпечення його роботи, яке здійснює апарат суду. У контексті дослідження правового статусу місцевих загальних судів слід визначитися із співвідношенням указаних понять, виокремити основні проблеми у фінансовому і матеріально-технічному забезпеченні досліджуваних судів та шляхи їх розв'язання.

Не менш важливе значення для дослідження має вивчення розподілу повноважень між головою суду і зборами суддів місцевого загального суду, між головою суду і керівником апарату, між головою суду і його заступниками, адже, як відомо, від ефективності здійснення покладених на них законом повноважень багато в чому залежить робота суду і виконання покладених на нього завдань.

Розуміння правового статусу місцевих загальних судів було б неповним без дослідження статусу суддів місцевих загальних судів, які є основними фігурами судового процесу і при здійсненні правосуддя діють від імені цього суду. Йдеться про особливий правовий статус, тобто про наділення їх додатковими правами у різних сферах життя суспільства порівняно з пересічними громадянами. Варто зазначити, що наділення цими особливими правами передбачає покладення на суддів виконання додаткових обов'язків, що, у свою чергу, обмежують їх права як пересічних громадян. Аналіз прав, обов'язків і повноважень суддів місцевих загальних судів, визначення співвідношення зазначених правових категорій дасть змогу, на наш погляд, визначити яке суспільне значення мають права, якими наділяються, і обов'язки, виконання яких покладається, на посадових осіб органів судової влади, для забезпечення незалежності суддів і самостійності судів та права кожного на справедливий суд. У цьому аспекті необхідно визначитися з правовою природою прав і обов'язків суддів місцевих загальних судів, із їх ознаками і критеріями для класифікації.

Викладене свідчить про актуальність і доцільність дослідження правового статусу місцевих загальних судів як в історичному ракурсі, так і в контексті сьогодення. Отже, необхідно розробити концептуальні положення, що визначають поняття і структуру правового статусу місцевого загального суду, дослідити і проаналізувати усі елементи структури указанного поняття і на цій підставі сформулювати оптимальну модель правового статусу досліджуваних у цій роботі судів.

Вибір напрямків дослідження обумовлений завданнями наукового дослідження. До таких напрямків слід віднести:

1) визначення поняття і структури правового статусу місцевого загального суду як органу правосуддя;

2) характеристику історичних тенденцій та основних етапів становлення місцевих загальних судів в Україні;

3) визначення особливостей реалізації окремих принципів судоустрою в організації і діяльності місцевих загальних судів в Україні і та в судах першої інстанції з розгляду цивільних і кримінальних справ європейських держав, з'ясувати можливість застосування указанного досвіду при подальшому здійсненні судово-правової реформи в Україні, у тому числі для розвитку законодавства України про судоустрій;

4) з'ясування проблем у сфері організаційного забезпечення місцевих загальних судів та запропонувати шляхи їх вирішення;

5) визначення та розкриття основних організаційно-управлінських аспектів діяльності місцевих загальних судів;

6) вивчення юрисдикції місцевих загальних судів та визначення шляхів її удосконалення;

7) формулювання пропозицій з удосконалення законодавства та практики його застосування щодо організації і функціонування місцевих загальних судів в Україні.

Як відомо, наукову діяльність спрямовано на виявлення нових або уточнення відомих раніше недостатньо вивчених фактів і закономірностей. При цьому важливе значення має не лише встановити науковий факт, але й пояснити його, з'ясувавши при цьому його теоретичне і практичне значення, дійшовши певних висновків і рекомендацій. Цілком зрозуміло, що досягти зазначеного неможливо без застосування певної методології, під якою в літературі прийнято розуміти:

1) сукупність методів, способів, прийомів, їх певну послідовність, схему, прийняту під розробки наукового дослідження [141, с.11]; 2) галузь теоретичних знань і уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, методів, прийомів та процедур у процесі наукового пізнання та

практичної діяльності [142, с. 374]; 3) теоретичну основу та способи організації пізнавального процесу, що характеризують пізнання з погляду його загальних форм, можливостей пізнавальних засобів та механізмів, які зумовлюють логічну послідовність наукового дослідження [143, с. 25].

Метод наукового дослідження має велике значення, адже від правильності його вибору і застосування залежить істинність отриманого знання. Кожен із методів має межі своїх пізнавальних можливостей, а тому необхідно використовувати одночасно кілька методів.

Методи наукового дослідження прийнято класифікувати на загальні та спеціальні. Загальні методи наукового пізнання звичайно ділять на три великі групи: 1) методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент); 2) методи, що використовуються як на емпіричному, так і на теоретичному рівні дослідження (абстрагування, аналіз і синтез, індукція і дедукція, моделювання тощо); 3) методи теоретичного дослідження (сходження від абстрактного до конкретного тощо) [144, с. 348].

Під час визначення необхідних методів для вирішення задач цього дисертаційного дослідження, слід мати на увазі таке:

оперативність та економність дослідження не повинні досягатися за рахунок поверховості даних, які використовуються у процесі дослідження;

жоден метод не є універсальним і має свої, чітко окреслені, пізнавальні можливості. Тому не існує взагалі «добрих» чи «поганих» методів; є методи, адекватні або неадекватні (тобто відповідні й невідповідні) поставленій меті і завданням дослідження;

надійність методу забезпечується не лише його обґрунтованістю, але й дотриманням правил його застосування [145, с. 431].

За твердженням В.О. Котюка, «правові явища доступні пізнанню на підставі законів і категорій матеріалістичної діалектики: закону єдності і боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні, закону заперечення» [146, с. 45].

Суть діалектичного методу полягає у тому, що всі явища в суспільстві мають свій початок і свій кінець (виникають, розвиваються і зникають), усі вони взаємообумовлені і перебувають у безперервному русі. Через діалектичну взаємодію нових наукових результатів і раніше накопичених знань, краще і прогресивне із старого переходить у нове, а іноді забуте старе знову відроджується на новому науковому підґрунті в іншому, більш досконалому вигляді [147].

Діалектичний метод дозволяє дослідити проблеми організації та діяльності місцевих загальних судів в Україні в усіх їх складності і суперечливості з різних точок зору, а також визначити шляхи розв'язання цих суперечливостей у ході подальшого реформування судової системи України в процесі розбудови правової держави. Наприклад, в Україні складаються передумови для виокремлення із місцевих загальних судів кримінальних судів і створення на їх базі цивільних судів шляхом об'єднання з господарськими судами. Взявши за основу події, що відбулися до цього часу, а саме формування самостійної судової системи незалежної України, створення підсистеми спеціалізованих судів, і проаналізувавши їх, можна виявити фактори, що їх обумовили, проблеми, складнощі і суперечливості в організації діяльності судових органів. Сучасна система місцевих судів в Україні є конкретним явищем, а не абстрактним, що дасть можливість конкретизувати події, передумови яких склалися у суспільстві, та окреслити шляхи їх подальшого розвитку.

Слід також зазначити, що діалектичний закон про загальний, універсальний зв'язок явищ дає можливість розглядати місцеві загальні суди не лише як самостійні, непов'язані з іншими судові органи, що розглядають цивільні, кримінальні справи та справи про адміністративні правопорушення, але й простежити їх зв'язки з іншими судами, що функціонують у системі судів загальної юрисдикції в Україні. Зазначене, безумовно, дасть можливість визначити їх роль у судовій системі України.

Далі, наприклад, діалектичний закон заперечення заперечення дає можливість побачити в існуючому явищі елементи як нового, так і старого, що

залишилися у ньому і тепер виступають у новій якості. Так, наприклад, із набранням чинності Кодексом адміністративного судочинства України та створенням системи спеціалізованих адміністративних судів місцеві загальні суди, як і раніше, розглядають деякі категорії справ адміністративної юрисдикції, однак тепер як адміністративні суди. Разом із тим, для повного дослідження правового статусу місцевих загальних судів в Україні застосування тільки діалектичного методу недостатньо, що зумовлює необхідність застосування інших методів.

Порівняльно-правовий (компаративістський) метод дозволяє встановити подібність і відмінність предметів і явищ дійсності. У результаті порівняння встановлюється те загальне, що властиве двом або декільком об'єктам, а виявлення загального, повторюваного в явищах, як відомо, є ступінь на шляху пізнання закономірностей і законів [148, с. 39-40]. За допомогою указанного методу можна буде зіставити і порівняти організацію діяльності місцевих загальних судів в Україні та країнах Європи. Використання порівняльно-правового методу дасть змогу, по-перше, синхронно проаналізувати реалізацію основних принципів судоустрою в організації і діяльності місцевих судів із розгляду цивільних і кримінальних справ у європейських країнах. По-друге, отриману інформацію можна буде порівняти з реалізацією принципів судоустрою в організації діяльності місцевих загальних судів в Україні. Зазначене дозволить встановити подібність і відмінність у побудові місцевих загальних судів в Україні і країнах Європи. На нашу думку, порівняння слід здійснювати за реалізацією принципів територіальності і доступності, спеціалізації та ступінчастості й інстанційності у побудові місцевих загальних судів, їх структурою і штатною чисельністю, організацією роботи та організаційним забезпеченням.

Історико-правовий метод засновано на вивченні державно-правових явищ у їхньому розвитку. Його специфіка обумовлюється особливостями історичного процесу: послідовністю подій у часі та виявом історичної необхідності через кількість випадкових подій [148, с. 41]. Згаданий метод є актуальним для з'ясування об'єктивних закономірностей та тенденцій розвитку місцевих

загальних судів в Україні. Цілком зрозуміло, що для розуміння правової природи місцевих загальних судів слід з'ясувати їх становлення як судових установ в історичному аспекті, адже вказані суди мають глибокі історичні корені. Використання історико-правового методу дасть змогу виокремити характерні риси організації діяльності місцевих судів із розгляду цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення на різних етапах історичного розвитку України, врахувавши при цьому вплив різноманітних факторів, запропонувати періодизацію процесу становлення цих судів та врахувати історичний досвід при подальшому реформуванні місцевих загальних судів в Україні. Завдяки згаданому методу пізнання можна більш глибоко дослідити історію становлення досліджуваних судів, що має неабияке значення, адже, як справедливо зазначив А.Г. Спіркін, «неможливо зрозуміти результат без усвідомлення шляху розвитку, що призвів до цього результату» [149, с. 324].

Метод системного аналізу полягає у вивченні кожного елемента системи у його зв'язку та взаємодії з іншими елементами, виявленні впливу властивостей окремих частин системи на її поведінку в цілому, визначенні оптимального режиму її функціонування. За умови ускладнення задач і об'єктів дослідження, а також через різноманітність елементів складної системи виникає необхідність розподілення (декомпозиції) системи на системи нижчого рівня (підсистеми), які досліджуються автономно, причому з обов'язковим урахуванням подальшого узгодження цілей кожної підсистеми із загальною ціллю системи [150, с. 143]. Місцеві загальні суди є складовою частиною системи судів, що розглядають цивільні, кримінальні справи та справи про адміністративні правопорушення, що, у свою чергу, є складовою системи вищого рівня – системи судів загальної юрисдикції. З огляду на зазначене, можна зробити висновок, що вивчення місцевих загальних судів навряд чи було б успішним без врахування загальнотеоретичних уявлень про суди взагалі. Наприклад, при дослідженні місцевих загальних судів вимагається використання підходів, вироблених у загальній теорії держави і права, до розуміння понять «юрисдикція» і «компетенція», «суб'єктивні права», «суб'єктивні обов'язки» і «повноваження»

тощо. Водночас необхідно зазначити, що дослідження організації діяльності місцевих загальних судів не можливо здійснити без застосування знань, що охоплюються юридичною дисципліною «Організація судових і правоохоронних органів в Україні». Згадане, у свою чергу, дасть змогу оцінити досягнення юридичної дисципліни у розробці галузевих понять, теорій, у співвідношенні з якими стає можливим розвиток наукової думки із судоустрою в Україні. Це стосується, зокрема, знань про принципи, за якими будується система судів загальної юрисдикції – територіальності, спеціалізації та інстанційності, поняття спеціалізованого суду і його ознак, вчень про організацію роботи судів та їх організаційне забезпечення, повноважень голів судів, класифікації судових систем європейських країн, суддівського самоврядування тощо.

Формально-логічний метод є методом логічного опрацювання інформації. Він становить збірне поняття численних методів, що утворюють групу логічних методів. Цей метод є одним із найбільш використовуваних як загальною теорією держави і права, так і спеціальними юридичними дисциплінами. Додержання формально-логічних вимог у правовій науці та в юридичній практиці є важливою умовою забезпечення надійності збирання, узагальнення та оцінки інформації, а відповідно і прийняття правильних рішень. Серед конкретних прийомів, що належать до формально-логічного методу і з якими правознавець постійно має справу в процесі його навчання, наукової і практичної діяльності, передусім мають бути названі класифікація, дедукція та індукція [151].

Класифікація являє собою групування правових явищ за різними класифікаційними підставами з метою орієнтування в них. Використання згаданого прийому дасть змогу поділити на групи права й обов'язки суддів місцевих загальних судів, повноваження осіб, які займають адміністративні посади у місцевих загальних судах, повноваження апарату тощо.

Важливе значення при дослідженні стандартів організації і діяльності місцевих загальних судів у європейських країнах має метод індукції. Сутність згаданого методу полягає у тому, що з низки окремих тверджень робиться висновок про загальне [148, с. 42]. Так, дослідивши організацію діяльності

місцевих судів із розгляду цивільних і кримінальних справ у декількох країнах Європи, а саме: їх правову природу, принципи організації діяльності, організаційне забезпечення і управління в судах, за допомогою указанного методу можна визначити загальні риси, що є найбільш характерними для названих судів в усіх європейських країнах. Зазначене дасть змогу здійснити порівняльний аналіз організації діяльності місцевих загальних судів в країнах Європи і в Україні.

Зворотнім до методу індукції є метод дедукції, під яким розуміють метод переходу від загальних суджень до часткових, а також від одних висловлювань до інших за допомогою законів і правил логіки [148, с. 51]. Так, дедуктивний характер мають твердження про те, що місцеві загальні суди будуються за тими ж принципами, що й суди загальної юрисдикції, що судді місцевих загальних судів наділені тими ж правами, що й судді інших судів загальної юрисдикції, тощо.

Логіко-юридичний (або догматичний) метод ґрунтується на використанні правил формальної логіки для пізнання права. Його значення полягає у формуванні та розкритті юридичних понять, з'ясуванні правових норм шляхом їх тлумачення [148, с. 52]. За допомогою цього методу досліджується зміст окремих норм законодавства, що стосуються теми дисертаційної роботи, коментуються їх положення, що, у свою чергу, дасть змогу виявити певні недоліки у правовому регулюванні того чи іншого питання чи недосконалість у використанні тих чи інших юридичних конструкцій. Це зумовлюється тим, що правові норми є за суттю системою формалізованих понять, пов'язаних певною логікою, і розкрити їх зміст неможливо без використання логіко-юридичного аналізу.

Логіко-семантичний метод сприяє визначенню понять за допомогою аналізу його ознак, відношень між мовними висловами та дійсністю [148, с. 53]. Указаний метод дасть можливість дослідити так поняття як: «місцевий загальний суд», «юрисдикція місцевого загального суду», «права суддів місцевого загального суду», «обов'язки суддів місцевого загального суду», «апарат місцевого загального суду», «колектив суддів місцевого загального суду», тощо.

Ще одним загальнонауковим методом, що використовуватиметься при дослідженні правового статусу місцевих загальних судів, є метод аналізу та

синтезу, під яким розуміється у найзагальнішому значенні розкладання і з'єднання процесів, уявного або фактичного розкладання цілого на складові частини і возз'єднання цілого та частин. Цей метод відіграє важливу роль у пізнавальному процесі і здійснюється на всіх його стадіях [152, с. 13-14]. Наприклад, організаційне забезпечення діяльності місцевого загального змісту за змістом можна поділити на фінансове, матеріально-технічне, документальне, інформаційне тощо та кожен із цих видів забезпечення розглянути окремо. Синтез – це метод, який проявляє свою сутність раніше виділених частин ознак, відношень предмета у єдине ціле [153, с. 355]. Так, з'ясувавши основні проблеми кожного з елементів організаційного забезпечення діяльності суду, що становлять його зміст, можна визначити основні проблеми організаційного забезпечення діяльності місцевих загальних судів у цілому.

Загальнонауковим методом пізнання є метод сходження від абстрактного до конкретного. При застосуванні цього методу процес наукового пізнання поділяється немовби на два відносно самостійні етапи. На першому етапі здійснюється перехід від конкретного до його абстрактних визначень, аж до найпростішої абстракції, за допомогою багатьох понять і суджень; на другому – перехід у пізнанні від простих абстракцій до найскладніших і до того ж конкретного. При цьому досягається істинне знання сутності, змісту, закономірностей розвитку конкретного [154, с. 497].

Процес сходження від абстрактного до конкретного аж ніяк не зводиться до простого «додавання» загальних правових дефініцій до окремих проявів і процесам права. Він куди більш складний. Втілюючи в собі багатство особливого, індивідуального, окремого, загальні поняття права не набувають характеру абсолютної універсальності у тому сенсі, що дозволяють механічно, прямолінійно, чисто логічним шляхом виводити особливе, індивідуальне, окреме. Загальні правові поняття можуть служити інструментом проникнення у сутність досліджуваних одиничних правових явищ і процесів лише за умови, якщо вони застосовуються на основі конкретного аналізу одиничного, умов і обставин його існування і розвитку. Загальні поняття, формули можуть у кращому випадку лише

намічати спільні завдання, необхідно видозмінювати конкретної правової ситуацією [155, с. 156]. Так, досліджуючи структуру правового статусу будь-якого державного органу, можна перейти до визначення елементів структури правового статусу місцевих загальних судів.

У науковій літературі справедливо зазначено, що «метод опитування базується на грамотно спланованому виборі респондентів і питань, що варто з'ясувати, встановити обстановку, становище, суспільну думку. Виявляється дуже економічним – опитування порівняно невеликих сукупностей дозволяє міркувати про становище і тенденції розвитку соціальних процесів. Проведення опитування із залученням достатньої кількості кваліфікованих дослідників і респондентів дозволяє у максимально короткі строки опитувати велику сукупність людей і одержувати інформацію для прийняття оперативних управлінських рішень. Сучасні можливості стандартизації питань анкети дозволяють одержати уніфікований опис багатьох індивідуальних з окремих висловлювань людей, можливість використати для опрацювання й аналізу оперативну і потужну обчислювальну техніку і методи математичного аналізу. Нарешті, важливе достоїнство методу опитування – широта охоплення різноманітних сфер соціальної практики [156, с. 613]. Одним із основних методів опитування є анкетування. При дослідженні правового статусу місцевих загальних судів було проведене анкетування ста п'ятдесяти суддів місцевих судів міста Києва, Київської і Одеської областей.

Використання зазначеного методу у дисертаційному дослідженні дасть можливість з'ясувати думку суддів місцевих судів щодо найбільш актуальних питань з організації і діяльності місцевих загальних судів та їх подальшого реформування: щодо реалізації принципів територіальності, ступінчастості та спеціалізації у їх побудові, розподілу повноважень між головою суду і керівником апарату, юрисдикції, тощо.

Застосовано також було статистичний метод для характеристики кількісних показників діяльності місцевих загальних судів із розгляду цивільних,

кримінальних, адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення.

На наш погляд, викладені вище методи, що застосовуватимуться під час дослідження правового статусу місцевих загальних судів, є такими, що відповідатимуть меті і завданням дисертаційного дослідження, а тому сприятимуть всебічності, повноті і достовірності висновків і пропозицій.

Висновки до розділу 1

1. Наукова думка з питань організації і діяльності місцевих загальних судів у своєму розвитку пройшла три періоди: дореволюційний, радянський і сучасний, в межах яких виокремлено певні етапи. Дореволюційний період охоплює час після проведення судової реформи 1864 року і до Жовтневої революції 1917 року та характеризується появою праць, в яких висвітлено основні положення Судових статутів, внесених до них згодом змін, з'ясовано причини невдоволення населення станом судочинства і науково обґрунтовано необхідність подальшого реформування системи судоустрою.

За радянської епохи наукові дослідження проблем судоустрою характеризувалися ідеологічною зашореністю, відсутністю критичної оцінки радянської судової системи в цілому, виправданням судових репресій проти противників режиму.

Сучасний період розвитку правової думки з питань організації і діяльності місцевих загальних судів розпочався схваленням Концепції судово-правової реформи і триває до теперішнього часу. Зазначений період характеризується появою великої кількості монографій, навчальних посібників, наукових публікацій, на сторінках яких комплексно досліджувалися проблеми судоустрою і судочинства в Україні, зокрема обґрунтовувалася позиція про поділ судів загальної юрисдикції на загальні і спеціалізовані, висвітлювалися питання організації і функціонування місцевих загальних судів, розглядалися проблеми функціонування органів суддівського самоврядування та правового статусу

суддів. Із прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 р. сфера пошуків наукової спільноти зосереджена на обговоренні нововведень у правовому статусі місцевих загальних судів. Це стосується надання їм статусу спеціалізованих, перерозподілу повноважень між головою місцевого загального суду і керівником апарату, вивчення європейського досвіду організації і діяльності судів та впровадження європейських стандартів у судову систему України.

2. Більшість питань щодо правового статусу місцевих загальних судів ще недостатньо вивчено, адже сферою наукових пошуків було охоплено лише окремі аспекти їх діяльності і функціонування в Україні. Указана обставина обумовила вибір предмета дослідження і визначила його напрямки, серед яких слід виокремити такі: 1) визначення поняття і структури правового статусу місцевого загального суду як органу правосуддя; 2) характеристику історичних тенденцій та основних етапів становлення місцевих загальних судів в Україні; 3) визначення особливостей реалізації окремих принципів судоустрою в організації і діяльності місцевих загальних судів в Україні та в судах першої інстанції з розгляду цивільних і кримінальних справ європейських держав, з'ясувати можливість застосування указанного досвіду при подальшому здійсненні судово-правової реформи в Україні, у тому числі для розвитку законодавства України про судоустрій; 4) з'ясування проблем у сфері організаційного забезпечення місцевих загальних судів та запропонувати шляхи їх вирішення; 5) визначення та розкриття основних організаційно-управлінських аспектів діяльності місцевих загальних судів; 6) вивчення юрисдикції місцевих загальних судів та визначення шляхів її удосконалення; 7) формулювання пропозицій з удосконалення законодавства та практики його застосування щодо організації і функціонування місцевих загальних судів в Україні.

3. Відповідно до мети і задач дослідження при підготовці роботи використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження. За допомогою універсального діалектичного методу досліджено проблеми організації і діяльності місцевих загальних судів в Україні, а також визначено шляхи

розв'язання цих суперечливостей у процесі подальшого реформування судової системи України на шляху розбудови правової держави [р.р. 2, 3, 4]. Історико-правовий метод дозволив розкрити об'єктивні закономірності та тенденції становлення місцевих загальних судів [п. 2.2]. Застосування методу індукції надав можливість визначити загальні найбільш характерні риси організації і діяльності місцевих загальних судів у європейських країнах [п. 2.3]. Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити та порівняти правовий статус місцевих загальних судів в Україні та інших державах Європи [п. 2.2]. Використання спеціально-юридичного методу та методу системного аналізу, а також логіко-правового методу надало можливість дослідити зміст окремих норм законодавства, які стосуються теми дисертаційної роботи, у їх системному зв'язку [р.р. 2, 3, 4]. Застосування статистичного методу допомогло у визначенні кількісних показників розгляду справ місцевими судами [п.п. 2.1, 3.2]. Використано й інші методи наукового пізнання у їх взаємозв'язку та взаємозалежності. Це сприяло всебічності, повноті й достовірності висновків і пропозицій автора.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ

2.1. Становлення і розвиток місцевих судів в Україні: історичний аспект

Дослідження правового статусу місцевих загальних судів, як уявляється, слід розпочати із вивчення питання про їх становлення та розвиток, адже, як відомо, історія – це вчителька життя.

Найбільш давнім судовим органом був суд общини [157, с. 34]. В общинного суду була дуже широка компетенція, оскільки у період до становлення держави общинні суди були єдиними судовими органами. Під їхню юрисдикцію потрапляли як цивільні справи, так і кримінальні, зокрема вбивство чи крадіжка, здійснені на території общини [158, с. 24]. Однак зі зміцненням державності та утворенням Київської Русі зазначені суди поступово зникли.

Судова система Київської Русі пройшла тривалий період формування від общинно-вічової до державної та мала, як вірно зазначив В.М. Заруба, такі недоліки: невіддільність судової влади від адміністрації, непостійний тимчасовий склад суддів, відсутність централізованої єдиної системи судових органів [159, с.78].

Так, на зміну общинним судам з'явилися вервні суди. Деякі дослідники, зокрема М.В. Василевич, ототожнюють терміни «вервні суди» і «общинні суди» [42]. Однак із такою точкою зору погодитися не можна, але необхідно підтримати думку І. Бойка та М. Бедрія, які зазначили, що «ототожнення общинного суду з вервним не є вірним, оскільки вервний суд сформувався одночасно з розбудовою проукраїнської держави, тобто Київської Русі, а общинний суд діяв у додержавний період як інститут родоплемінного суспільства на українських землях» [41, с. 27].

Вервний суд у період існування Київської Русі розглядав усі категорії справ стосовно членів общини та злочини, що були вчинені на її території. Вервний суд

складався із «судових мужів» – представників місцевої знаті. Його очолював виборний голова (староста) [160, с. 36]. Саме поняття «вервний суд» у Руській правді не згадується, однак у ст. 15 Короткої редакції йде мова про «звід 12 мужів», а тому варто підтримати думку колективу авторів підручника за загальною редакцією В.Я. Тація і А.Й. Рогожина щодо того, що саме про нього згадує Руська правда як про пережиток общинного суду [161, с. 70].

Судові функції у Київській Русі здійснював князь. Підтвердженням зазначеному є дослідження російського вченого І.В. Петрова, який писав, що «сторона, яка порушила справу, кликала відповідача на «суд до царя». Останній вислуховував аргументацію сторін, їх «дебати», після чого, зваживши на всі «за і проти», приймав рішення» [162, с. 290].

За твердженням П.П. Захарченка «княжий суд був розташований у великих містах – центрах князівств, він був віддалений від населення. Тут вирішували справи, що були не до снаги громадському суду. У цьому суді головував сам князь як зверхній суддя або, за його дорученням, – урядовці; серед них виокремлювалися тіуни та вірники. Судова влада належала до основних прерогатив князівської влади». До компетенції лише князівського суду належали справи, в яких хоча б однією із сторін були представники феодальної знаті [163, с. 31-32].

Істориками зазначалося, що «князь повинен був служити і дійсно служив надійним органом пануючої ідеї права. Влада нікому, окрім князя, у його землях не належала. Тому волів судити сам - судив, не волів - не судив. Судити особисто було справою його волі, це право князя, а не обов'язок. Але однією особистою діяльністю він не міг виконувати свою владу. Звідси - необхідність органів княжого суду. Близькі родичі і, частіше за все, сини князів отримували вищі посади під рукою князя, що володарював. Літописи вказують на княжих слуг, які також творили суд: посадники князя, у містах - княжі тіуни, серед військових - тисяцький, сотський, десятський» [164, с. 129]. Із цього приводу О.Н. Атоян зазначив, «що тіунів не любили і побоювалися. Їх завжди супроводжували гнів і ненависть. Тіун – це князівський слуга, інколи навіть не вільний слуга, а раб,

якому князь замість себе доручав суд як будь-яку господарську справу» [57, с. 206].

Існував також і суд феодала-землевласника. Під його юрисдикцію підпадали холопи, наймити та закупи. У справі холопа рішення суду феодала було остаточним і оскарженню не підлягало. Наймити і закупи користувалися правом оскарження рішення суду феодала до князівського суду [165, с. 36].

Після хрещення Київської Русі з'явилися церковні суди [43, с. 244]. За твердженням І.А. Бальжик, «повноваження церковного суду в стародавній Русі були надзвичайно обширні. По статутах про церковні суди великих князів Володимира і його сина Ярослава усі взаємостосунки у буденному житті, які торкалися релігії, сімейних відносин і моральності, були віддані на розгляд церковного суду. Князі встановлювали, що не будуть втручатися у справи, передані на розгляд церкви, тим самим було введено розподіл церковної і світської судових систем» [40, с. 248]. Характеризуючи церковні суди цього періоду М.В. Левчук вірно зазначила, що «церковний суд у Київській Русі був єдиним судом із власною чітко визначеною юрисдикцією, оскільки серед інших судових органів розмежування юрисдикції не відбувалось» [44, с. 105].

У середині XII ст. Київська Русь розпадається на ряд самостійних князівств, в яких, як справедливо стверджував О.В. Закропивний, «функціонувала практично та ж судова система, що склалася за доби Русі». Науковець зазначав, що у Галицько-Волинському князівстві суд не був відокремлений від адміністрації, функціонували світські і церковні суди, судова влада була зосереджена в руках князів, ради бояр, воєвод, волостелів і посадників [166, с. 15].

Викладене свідчить про те, що у період існування Київської Русі та феодалної розробленості на українських землях місцевих судів як первинної ланки судової системи не існувало, оскільки існуючі тоді судові органи не були відокремлені від адміністрації, між ними не відбувалося розмежування судової компетенції та за деякими винятками судові рішення вважалися остаточними і оскарженню не підлягали. Не можна погодитися з думкою С.П. Штелих, яка стверджувала про існування дворівневої системи судових органів на теренах

України в зазначений період [167, с. 2], оскільки можливість оскарження рішення копного суду та деяких рішень суду феодала-землевласника до князівського суду не свідчить про існування ланок у світській судовій системі за умови відсутності чіткого розмежування компетенції між її судовими органами.

У XIV ст. українські землі опинилися у складі кількох сусідніх держав. Більша частина українських земель перебувала у складі Великого князівства Литовського і Польського Королівства.

Українська дослідниця виокремлює Н.Д. Полонська-Василенко три етапи розвитку судової системи на українських землях за доби Великого князівства Литовського: перший етап становить історичний період із часу захоплення території руських князівств у середині XIV ст. до укладення між Литвою і Польщею в 1385 р. Кревської унії, що характеризується незначними змінами в організації діяльності місцевих судів. Для другого етапу (1385 – 1566 рр.) є характерним поширення дії магдебурзького і польського права на територію України і створення нової системи судів. Третій етап розпочався із прийняттям II Литовського статуту (1566 р.) і тривав до розпаду Речі Посполитої наприкінці XVIII ст. [46, с. 250-253].

Так, у XIV–XVI ст.ст. місцевими судами з розгляду цивільних і кримінальних справ були копні, домініальні, обласні, земські, городські, підкоморські і міські суди [168, с. 341].

Територія, населення якої підлягало копному суду згідно з Литовським статутом 1529 року, називалася копним округом або околицею [169, с. 45]. Статут 1588 року передбачав, що на копний суд повинні збиратися сусіди, які проживають на відстані однієї милі від місця, де збирався копний суд «со всех четырех сторон», а у справах про вбивство, збираються сусіди, які проживають «в окол по дві милі» [170, с.119]. Як зазначала Т.В. Котенко, «копні суди розглядали як цивільні, так і кримінальні справи. Найважливішою категорією цивільних справ, які входили до компетенції копних судів, були земельні спори. Серед кримінальних справ, які вирішували копні суди, переважали справи про крадіжки. У практиці не відбувалося чіткого розмежування судочинства на цивільне і

кримінальне. Копному суду були підсудні усі суспільні групи, у тому числі шляхта, яка мешкала у селах» [171, с. 36].

До компетенції земського суду належали всі цивільні справи осілої (місцевої) шляхти, за винятком справ, переданим гродським або підкоморським судам, чи тих, що належали до юрисдикції вічевого (сеймикового) суду [172, с. 238].

Гродські суди територіально були організовані з прив'язкою до адміністративно-територіального устрою та функціонували у кожному повіті, хоча передбачалася можливість поширення юрисдикції гродського суду на декілька повітів. Так, за твердженням І. Бойка, у Переворському, Перемишльському і Коломийському повітах Руського воєводства гродських судів створено не було. Гродський суд декілька років діяв у Стрию та Самборі [173, с. 41]. Як зазначала Н. Старченко, «до компетенції гродського суду належали т.зв. чотири «старостинські артикули» – розбій на дорогах, підпал, напад на шляхетський дім, зґвалтування жінки, тобто кримінальні справи, що вимагали швидкого реагування. До них за II Литовським Статутом (розд. 4, арт. 20) були також долучені справи про порушення спокою («гвалт») у містах, убивство шляхтича, крадіжки, фальшування. Також арт. 69 розд. 4, що стосувався «вибиття з спокійного держання», тобто захоплення маєтку, ґрунтів і підданих, однозначно закріплював цей вид правопорушення за компетенцією гродського судочинства. Конституція з Варшавського сейму 1578 р. додала до неї також справи про втікачів (слуг і підданих) та грабежі задля пришвидшення їх вирішення» [174].

П.П. Музиченко зазначав, що «міста Великого князівства Литовського поділялись на приватновласницькі, великокнязівські (господарські) і міста з правом на самоврядування. Приватновласницькі міста належали великим землевласникам, радним панам Великого князівства Литовського. Управління і суд у таких містах здійснювалися безпосередньо власниками і їх помічниками. Великокнязівськими судами управляли намісники (старости, воєводи). Вони ж виконували функції судді, розглядали як цивільні, так і кримінальні справи міського населення. Суду намісника підлягали також торгові спори, які

траплялись на ярмарках» [175, с. 123]. У містах із правом на самоврядування судовим органом була лава. За переконанням С.Г. Ковальової, «до її складу входили вїт і присяжні лавники, яких вїт обирав разом із міщанами. За магдебурзьким правом, лавників мало бути 11 (за числом апостолів, крім Іуди), вїт був 12-м. Однак на практиці їх бувало 7, 6 і навіть 3 особи» [45, с. 126].

Як видно, в період перебування українських земель під владою Литви та Польщі існувала розгалужена, однак невпорядкована мережа місцевих судів, що мало наслідком відсутність чіткого розмежування їх компетенції, можливість вибору сторонами суду для розгляду справи.

Окремо необхідно зупинитися на судовій системі, що існувала в Запорізькій Січі. П.П. Музиченко виокремлює два етапи розвитку судочинства українського козацтва та зазначає, що «до 30-х років XVI століття судової системи як такої не існувало. Суд носив чітко виражений суспільний характер. Більшість справ розглядалася на основі традицій і звичаїв просто і словесно. Постійно діючих судових органів не існувало. Право суду мав кожен козак, але правосуддя здійснювалося тільки колегіально, про що говорить сам принцип: «Де три козаки, там два третього судять» [175, с. 103].

На наступному етапі, за твердженням І.М. Паньонка, «суд в Запорізькій Січі не був відділений від адміністрації, тобто значна частина козацьких начальників, в межах своєї компетенції, виконували також і судові функції. Судовий устрій Запорізької Січі складався з судів нижчих і вищих. До нижчих судів належали суди паланкові, курінні й міжкурінні, а до вищих – суди військового суддів, кошового отамана й Січової Ради» [48, с.115].

Найнижчим у судовій системі був паланковий суд, під юрисдикцію якого підпадало все населення паланки [47, с. 6]. Як зазначає П.П. Музиченко, «спільної думки дослідників щодо компетенції цього суду не існує: одні обмежують її тільки дрібними кримінальними справами, інші вважають, що він розглядав усі без виключення справи» [168, с. 341].

Внаслідок народно-визвольної війни 1648–1654 років на українських землях було ліквідовано земські, підкоморські та гродські суди та утворені нові судові

органи, найнижчими серед яких, за переконанням О.І. Бирковича, були сотенні, магістратські, ратушні, копні та сільські суди, а також доменіальні суди [49, с. 10]. Із зазначеним твердженням погодився М.М. Бедрій, однак зауважив, що «копні та доменіальні суди були особливими формами сільських судів, як і отаманські суди» [176, с. 46].

Як зазначила Н. Сиза, «компетенція сільського суду була доволі обмежена.» Йому були підсудні менш важливі справи, цивільні і карні, селян та рядових козаків. На вимогу сотенного суду чи з підстав непідсудності сільський суд був зобов'язаний передати йому справу» [50, с. 19]. Сотенні суди вирішували цивільні і кримінальні справи як суди першої і другої інстанцій після рішень сільських судів [34, с. 22]. Отже, в період гетьманування Б. Хмельницького уперше на території українських земель було створено та функціонувала власна судова система, у тому числі система місцевих судів.

У 1763 р. гетьманом К. Розумовським було здійснено судову реформу, в результаті якої було створено нову систему місцевих судів. Замість полкових судів було створено городські суди для розгляду кримінальних справ; цивільні і земельні справи розглядали земські і підкоморські суди, що були створені у кожному з 20 судових повітів, на які було поділено територію Гетьманщини. Діяли також сотенні управи та міські суди, що розглядали справи за участю міщан і простих козаків, селяни підпадали під юрисдикцію пана [177, с. 325].

Як зазначив В.В. Омельчук, «судова реформа, започаткована К. Розумовським, чітко засвідчила життєздатність української політико-правової моделі. Гетьманат випродукував власну державну державно-управлінську еліту, яка усвідомила нагальну потребу у пристосуванні судової влади до державних реалій Російської імперії та Європи середини XVII ст. З іншого боку, простежуються тенденції до універсалізації судової системи, щоб зробити її всеохопною, а правові норми судочинства обов'язковими для всіх суспільних верств, як для козацтва, передусім старшини, яка почала виокремлюватися в особну привілейовану групу, так і для міщанства і селянства» [178, с. 162].

На початку 80-х рр. XVII ст. на територію України, підвладну Російській імперії, поширено чинність Установлення для управління губерніями 1775 року. Зазначене положення передбачало створення таких місцевих судів як нижня розправа для державних селян, магістрат або ратуша – для міського населення та повітові суди – для дворян [179, с. 307-309]. Слід погодитися з думкою М. Бармака про те, що «судова система Правобережжя України наприкінці XVII ст. не була однорідною. Вона включала загальностанові, станові, відомчі, особливі і спеціальні суди» [51, с. 15].

У 1864 р. в Російській імперії, у тому числі на підвладних їй українських землях, було проведено судову реформу, за якою було створено дві системи судів – загальна система та мирова юстиція (ст. 1 Упорядження судових установ, прийнятого 20 листопада 1864 р. [180, с. 26]).

Відповідно до ст. 12 Упорядження судових установ найнижчою ланкою у системі мирових судів вважалися мирові судді, які діяли по дільницях і містах. Судами місцевої ланки у загальній судовій системі вважалися окружні суди, що поширювали свою юрисдикцію на декілька уїздів (ст. 77 Упорядження судових установ). Із цього приводу М.Г. Коротких вірно зазначив, що «мировий суд з однієї сторони був відокремлений від загальної судової системи, а з іншої – підпорядкований вищому судовому органу – сенату» [38, с. 152].

Варто зазначити, що на законодавчому рівні чітко окреслювалася лише юрисдикція мирових суддів та зазначалося, що усі інші справи, вилучені з їх підвідомчості, підсудні окружним судам. Так, згідно зі ст. 33 Статуту кримінального судочинства мировим суддям були підвідомчі проступки, за які передбачено покарання у вигляді догани, зауваження, переконання, грошове стягнення не більше 300 руб., арешт не більше 3 місяців, обмеження волі до 1 року, висилка винного з місця проживання із закриттям торговельного чи промислового приміщення з ціною позову не більше 500 руб., справи за скаргами потерпілих, що можуть бути закінчені припиненням [180, с. 20]. Із цивільних справ мировому судді були підсудні позови з особистих зобов'язань і договорів про нерухомість з ціною позову до 500 руб., про стягнення збитків, коли їх

величина не перевищує 500 руб. або невідома на час звернення до суду, про особисті образи, про поновлення порушеного права власності, якщо з часу порушення минуло не більше 6 місяців, клопотання про забезпечення доказів [180].

Після приєднання Галичини і Буковини до Австрії на цих землях попередня судова система зберігалася до прийняття Австрійської Конституції 1867 року, за якою судами першої інстанції з розгляду цивільних і кримінальних справ були повітові суди і повітові колегіальні суди. Важливіші цивільні справи для розгляду в першій інстанції було передано на розгляд окружним судам, які одночасно були судами апеляційної інстанції щодо рішень повітових колегіальних судів [181, с. 236].

Таким чином, під час перебування українських земель під владою Російської імперії та Австро-Угорської імперії (середина XVIII ст. – XIX ст.) на території українських земель були створені і функціонували місцеві суди, однак принципи їх організації і діяльності відрізнялись, що насамперед зумовлено політичною роздробленістю та неможливістю розбудови власної судової системи.

У період національно-визвольної боротьби в Україні (1917 – 1920 рр.) власну судову систему створити не вдалося. Так, діяльність Української Центральної Ради з реформування судоустрою обмежилась лише створенням судів апеляційної і касаційної інстанцій відповідно до Законів «Про заведення апеляційних судів» та «Про утворення Генерального суду» [182, с. 32]. Підтвердженням зазначеного є дослідження О.Л. Копиленка та М.Л. Копиленка, які зазначали, що «у березні 1918 року було здійснено спробу приступити до реформування всієї судової системи відповідно до нового адміністративно-територіального поділу Української Народної Республіки, що виявилось в підготовці утопічного проекту закону «Про організацію судів Республіки по землях» [183, с. 64-65].

На зазначеному етапі історичного розвитку, за переконанням В.В. Землянської, «місцева юстиція була представлена всестановим і особливим селянськими судами. Органами всестанового місцевого суду були мирові суди,

які розглядали незначні кримінальні та цивільні справи. Для остаточного з'ясування справи, яка повинна була вирішуватися мировим провадженням, а також для розгляду справ у касаційному порядку створювалися повітові з'їзди мирових суддів. До особливих селянських судів належали волосні суди, які формально існували до 3 березня 1918 р. Органами загальної юстиції були загальні судові установи: окружні суди, судові палати і касаційні департаменти російського Правительствующого Сенату. Окружний суд був судом першої інстанції серед загальних судових установ» [184, с. 9-10].

У період правління гетьмана П. Скоропадського в Україні діяла змішана судова система, тобто діяли суди, що функціонували в Російській імперії, були створені Тимчасовим урядом і засновані Центральною Радою [58, с. 80]. Станом на 16 серпня 1918 р. в Українській державі функціонувало 19 окружних судів і 112 міських та повітових з'їздів мирових суддів [52].

Із приходом до влади Директорії було прийнято Закон «Про відновлення чинності судової влади УНР та надання наряду справам, що виникли у відповідних органах окупаційної влади» (04 жовтня 1920 р.), положеннями якого було передбачено відновлення судових органів Української Народної Республіки [54, с. 5]. У літературі зазначено, що 31 жовтня 1920 р. було прийнято Закон «Про поширення компетенції мирових суддів по карних та цивільних справах та про підвищення грошової кари за провини», відповідно до положень якого мирові судді могли розглядати цивільні позови до 10 тис. грн. та кримінальні справи про злочини, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді штрафу до 60 тис. грн. [185, с. 105].

У Західноукраїнській Народній Республіці 21 листопада 1918 р. Українською Національною Радою було прийнято Закон «Про тимчасову організацію судів і судової влади», за яким до складу судової системи входили повітові суди, окружні суди та Вищий суд [53, с. 264]. У подальшому в процесі здійснення судової реформи було створено окремі суди для розгляду цивільних і кримінальних справ: трибунали першої інстанції для розгляду кримінальних справ, окружні та повітові суди із виключно цивільною юрисдикцією [186, с. 56].

Першим законодавчим актом радянської влади про суд було прийнято 22 листопада (05 грудня) 1917 р. Радою народних комісарів РРФСР Декрет про суд, відомий в історії як Декрет про суд № 1 [187, с. 83-84]. Зазначеним Декретом скасовувались усі існуючі судові установи та створювалися місцеві суди, що наділялися повноваженнями розглядати усі цивільні справи з ціною позову до 3 000 руб., а також кримінальні справи, якщо обвинуваченому загрожувало покарання до 2-х років позбавлення волі і якщо цивільний позов не перевищував 3 000 руб.

Першим декретом народного секретаріату про суд була постанова «Про введення народного суду на Україні», затверджена ЦВК Рад України 4 січня 1918 р., відповідно до якої, як слушно зазначив О. Михайлов, «всупереч декрету № 1 «Про суд» в РРФСР, мирові суди ліквідовувалися та були створені дільничні, повітові та міські суди» [55, с. 9]. Підсудність між судами, за переконанням Д.С. Сусли, розмежовувалася так: «усі без винятку справи надходили до дільничних судів, але вони приймали до свого розгляду лише ті, де покарання обмежувалось позбавленням волі на 1 рік чи 5 000 крб. штрафу та стягненням на користь потерпілої особи майна вартістю не більше 5 000 крб. Якщо міра покарання передбачалась більша, дільничний народний суд передавав справу на розгляд повітовому чи міському суду» [33, с. 12].

У доповнення до Декрету про суд № 1 Всеросійський Центральний Виконавчий комітет 7 березня (22 лютого) 1918р. видав Декрет про суд № 2, стаття 1 якого передбачала створення окружних народних судів для розгляду справ, що виходили за межі юрисдикції місцевих судів [188]. Декретом про суд № 3, виданим РНК СРСР 20 липня 1918 р., було змінено юрисдикцію місцевих народних судів: до їхнього відання було передано розгляд усіх кримінальних справ про злочини і проступки, за винятком справ про посягання на людське життя, зґвалтування і бандитизм, підробку грошей, хабарництво і спекуляцію, а також цивільних справ із ціною до 10 000 руб. [189].

У подальшому було прийнято та введено в дію з 1 лютого 1923 р. Положення про судоустрій УРСР, відповідно до ст. 1 якого судова система

складалася з народного суду, губернського суду та Верховного Суду УРСР і його колегії та спеціальних судів [32, с. 8].

Слід зазначити, що багато норм зазначеного Положення щодо організації діяльності місцевих судів проіснувало до прийняття Закону СРСР «Про судоустрій СРСР і союзних республік» від 16 серпня 1938 р. [190]. Відповідно до ст. 21 зазначеного Закону судом місцевої ланки залишався народний суд, на який було покладено повноваження розглядати кримінальні справи про злочини проти життя, здоров'я і гідності громадян – про вбивства, нанесення тілесних ушкоджень, здійснення незаконних абортів, незаконне позбавлення волі, зґвалтування, злісне ухилення від сплати аліментів, образу, хуліганство,клеп; про майнові злочини – розбій, грабіж, крадіжки, шахрайство, вимагання; про службові злочини посадових осіб – зловживання владою, перевищення влади, бездіяльність влади, розтрата, безгосподарність, підлоги, обваження і обмірювання, перевищення цін; про злочини проти порядку управління – порушення виборчого закону, злісне ухилення від сплати встановлених законом податків і зборів, відмова від виконання державних поставок і повинностей, ухилення від призову і від обов'язків військової служби, порушення законних розпоряджень органів влади; цивільні справи за майновими позовами, за позовами, пов'язаними з порушенням законів про працю, зі сплатою аліментів, спадкуванням та інші цивільні і кримінальні справи, віднесені законом до його відання.

Згідно з п. 7 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 22 червня 1941 р. «Про військовий стан» у місцевостях, де було проголошено військовий стан, із компетенції народних судів було вилучено та передано на розгляд військовим трибуналам справи про державні злочини, про злочини, передбачені Законом від 07 серпня 1932р. про охорону суспільної (соціалістичної) власності, про злочини, вчинені військовослужбовцями, справи про розбій, умисні вбивства, насильницьке звільнення з місць затримання і з-під варти, справи про ухилення від виконання загального військового обов'язку, справи про незаконну купівлю, продаж і зберігання зброї [191]. Тим часом, як зазначав М.В. Кожевников, у

місцевостях, в яких не було проголошено військового стану, діяльність органів юстиції було підпорядковано завданням військового часу [26, с. 329].

Зміни в організації і діяльності низової ланки судової системи було обумовлено прийняттям Закону Української РСР «Про судоустрій Української РСР» від 30 червня 1960 р., відповідно до якого передбачалося функціонування єдиного народного суду в районі чи місті [192]. Законом Української РСР «Про судоустрій» від 05 червня 1981 р. передбачалося створення районних (міських) народних судів у районах, містах та районах у місті з покладенням на них повноважень розглядати усі цивільні і кримінальні справи, за винятком справ, віднесених законом до відання інших судів [193].

Як видно, процес становлення і розвитку місцевих судів в Україні не був послідовним, оскільки багато в чому залежав від політики держав, під владою яких перебували українські землі, і, як правило, зі зміною влади скасовувались усі попередні здобутки у сфері організації діяльності судової системи.

28 квітня 1992 р. Верховною Радою України було схвалено Концепцію судово-правової реформи в Україні, якою передбачалося створення дворівневої системи місцевих судів із розгляду цивільних, кримінальних та адміністративних справ: районних (міських) судів та міжрайонних (окружних) судів, та віднесення до компетенції обласних судів розгляду деяких категорій кримінальних справ і цивільних справ по суті [39].

Законом України «Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про судоустрій Української РСР» від 24 лютого 1994 р. до зазначеного Закону було внесено зміни, за якими перейменовано народні суди на районні (міські) суди та додатково до розгляду цивільних і кримінальних справ до їх підвідомчості віднесено розгляд справ про адміністративні правопорушення [194]. Надалі відповідно до Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України від 21 червня 2001 р. № 2531-III районні (міські) суди було замінено на місцеві суди, що розглядали як суди першої інстанції цивільні, господарські, адміністративні, кримінальні та інші справи у передбачених

законом випадках, за винятком справ, віднесених законом до підсудності інших судів [195].

Із набранням чинності Законом України «Про судоустрій України» від 07 лютого 2002 р. у судовій системі України було утворено місцеві загальні суди, що до формування системи господарських і адміністративних судів розглядали як суди першої інстанції усі категорії справ, крім тих, що були підсудні судам вищої ланки як суду першої інстанції [196]. Відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 р. (в редакції від 12 лютого 2015 р.) місцеві загальні суди як суди першої інстанції розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи і справи про адміністративні правопорушення, організовані у відповідних адміністративно-територіальних одиницях [197].

Досліджуючи історію становлення місцевих судів у системі судів загальної юрисдикції П.В. Панталієнко виокремлював такі історичні періоди: 1) судочинство та за часів Київської Русі (IX–XIII ст.ст.), 2) судочинство Галицько-Волинської держави (перша половина XIII ст. – друга половина XIV ст.); 3) судова система Литовсько-Руської держави (друга половина XIV ст. – перша половина XVI ст.); 4) судова система українських земель у складі Речі Посполитої (друга половина XVI ст. – перша половина XVII ст.); 5) судочинство Запорізької Січі (XVI – XVIII ст.ст.); 6) судова система українських земель у складі Австро-Угорської імперії (середина XVIII ст. –XIX ст.); 7) судова система українських земель у складі Російської імперії (XIX–XX ст.ст.); 8) судова влада та судочинство часів української національної державності (березень 1917 – листопад 1920 рр.); 9) судова система Української Радянської Соціалістичної Республіки у довоєнний період (1921 – 1941 рр.); 10) судова влада і судочинство УРСР у роки Великої Вітчизняної війни (1941 – 1945 рр.); 11) судова система УРСР у перші повоєнні роки та період деєсталінізації (1945 р. – перша половина 60-х рр. XX ст.); 12) судова влада і судочинство УРСР в період неототалітарного режиму та періоду перебудови (друга половина 1960-х рр. – 1991 рр.); судова система України на сучасному етапі (1991–2011рр.) [75]. Із запропонованою періодизацією повною мірою погодися не можемо, оскільки вона фактично

відображає етапи процесу розвитку судової системи України у цілому, а не її окремої ланки – місцевих судів.

Розглянувши історичний аспект розвитку місцевих загальних судів на території України, можна зробити висновок, що переломними моментами у процесі їх становлення є проведення судової реформи в 1864 р., остаточне встановлення на українських землях радянської влади та схвалення 28 квітня 1992 р. Концепції судово-правової реформи. З метою врахування цих найважливіших подій можна виокремити чотири великі періоди в історії розвитку місцевих судів.

У межах першого періоду виокремлюються такі: 1) IX ст. – перша половина XIV ст. – охоплює час, коли місцевих судів як таких не було, існуючі тоді судові установи не були відокремлені від адміністрації, розмежування судової компетенції не відбувалось; 2) друга половина XIV ст. – перша половина XVII ст. – час перебування українських земель під владою Литви та Польщі, що характеризується існуванням розгалуженої, однак невпорядкованої мережі місцевих судів з переплетінням їх компетенції; 3) середина XVII ст. – перша половина XVIII ст. – характеризується створенням та функціонуванням власної системи місцевих судів, принципи організації і діяльності яких не були нав'язані з боку іноземних держав; 4) друга половина XVIII ст. – до судової реформи 1864 р. – було створено і функціонувала неоднорідна система місцевих судів із різними принципами організації і діяльності. Другий період розвитку місцевих загальних судів розпочався із створенням дворівневої системи місцевих загальних судів у результаті проведення судової реформи 1864 р. та охопив такі етапи: 1) кінець XIX ст. – початок XX ст. – здійснювалися спроби реформування місцевих судів; 2) 1917 –1920 рр. – на вказаному етапі з'явилися зародки народних судів, однак продовжують існувати інші суди місцевої ланки. З остаточним встановленням радянської влади розпочався третій період розвитку місцевих загальних судів: 1) лютий 1923 р. – кінець 30-х рр. XX ст. – характеризувався подальшим розвитком та функціонуванням народних судів як основної ланки судової системи УРСР; 2) початок 40-х рр. XX ст. – середина 40-х рр. XX ст. – організацію і діяльність місцевих судів було підпорядковано потребам воєнного

часу; 3) 50-ті рр. XX ст. – кінець 70-х рр. XX ст. – робилися спроби реформування місцевих судів на демократичних засадах; 4) початок 80-х рр. XX ст. – кінець 90-х рр. XX ст. – відбулося створення районних (міських) народних судів за Законом Української РСР від 05 червня 1981 р. Четвертий період розвитку місцевих загальних судів розпочався із схваленням Концепції судово-правової реформи 1992 р. та в його межах можна виокремити такі етапи: 1) 28 квітня 1992 р. – 28 червня 1996 р. – створення судової системи незалежної України шляхом поступового реформування народних судів; 2) липень 1996 р. по 7 лютого 2002 р. – на законодавчому рівні закріплено положення про функціонування місцевих загальних судів та утвердження демократичних принципів у їх діяльності; 3) березень 2002 р. по 7 липня 2010 р. – подальше здійснення судової-правової реформи та прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів»; 4) серпень 2010 р. і до теперішнього часу – удосконалення діяльності місцевих загальних судів.

Існуючі нині в Україні місцеві загальні суди зберегли чимало рис щодо територіальної організації, спеціалізації та інстанційності, характерних для організації і діяльності гродських судів, що були створені і здійснювали правосуддя у Великому князівстві Литовському, сільських судів, що діяли за доби Гетьманщини, мирових судів, що були створені в результаті проведення судової реформи 1864 року, народних судів, що функціонували в Українській РСР.

Вважаємо, у подальшому в умовах триваючої судово-правової реформи в Україні для зменшення навантаження на місцеві загальні суди і зміцнення їх незалежності цілком прийнятним є запозичення досвіду організації місцевих судів у Російській імперії за результатами судової реформи 1864 р., а саме: запровадження інституту мирових суддів для розгляду нескладних справ. Видається, законодавцю слід переглянути існуючі в Україні підсистеми спеціалізованих судів і при подальшому реформуванні судової системи врахувати історичний досвід існування окремих судів для розгляду цивільних і кримінальних справ у Російській імперії в результаті проведення К.Розумовським судової реформи в 1763 р. та у Західноукраїнській народній республіці.

Реформування місцевих загальних судів в зазначених напрямках, уявляється, матиме наслідком удосконалення їх правового статусу, поняття і структуру якого буде розглянуто в наступному підрозділі.

2.2. Поняття і структура правового статусу місцевих загальних судів

Варто зазначити, що в юридичній літературі є відсутнім визначення поняття «правовий статус місцевого загального суду», однак розглядалися такі юридичні конструкції як «статус», «правовий статус», «правовий статус державного органу». Зважаючи на це, поняття правового статусу місцевого загального суду слід розглянути крізь призму зазначених юридичних категорій.

Фахівцями із загальної теорії держави і права та галузевих юридичних наук приділялася велика увага дослідженню проблематики визначення поняття «правовий статус» і його структури, однак єдиної думки із цих питань досягнуто не було.

Сам термін «статус» походить від латинського «status» та етимологічно означає стан, становище кого-небудь або чого-небудь [198, с. 355]. У тлумачних словниках статус визначається як: правове становище осіб або організацій, установ тощо; становище індивіда або групи осіб щодо інших індивідів або груп у соціальній системі; встановлене нормами права положення його суб'єктів, сукупність їх прав і обов'язків» [199, с. 572]. Переконливою, видається, позиція Б.М. Карданова, який писав, що «характерними особливостями правового статусу є те, що він невідчужуваний і такий, що не передається, тобто його носій не може відмовитися від нього і його неможливо передати іншій особі, він невід'ємний, оскільки виражає суспільне становище його носія» [200, с. 13].

В Юридичній енциклопедії правовий статус визначено як сукупність прав і обов'язків фізичних і юридичних осіб та зазначено, що правовий статус юридичних осіб, зокрема державних органів, визначається через їх компетенцію, тобто права і обов'язки, що закріплені у чинному законодавстві [201]. На наш погляд, запропоноване визначення є занадто вузьким та таким, що не відображає

у повному обсязі його змісту, оскільки не включає в себе інших, не менш важливих ознак, що характеризують правове становище суб'єкта права, зокрема значну частину питань його організації та діяльності. У цьому разі йдеться про мету і завдання діяльності, порядок утворення і ліквідації, принципи діяльності, структуру тощо. Враховуючи викладене, вважаємо, що зводити правовий статус виключно до компетенції не можна.

Виходячи із цих же міркувань, не можна погодитися з В.Б. Авер'яновим, який під правовим статусом державного органу розуміє «сукупність його юридично-владних повноважень, реалізація яких забезпечує виконання покладених на цей орган завдань і функцій» [202, с. 194], і О.В. Фазикошем, який, відштовхнувшись від згаданого визначення, визначив правовий статус суду як «законодавчо встановлену сукупність юридично-владних повноважень, реалізація яких створює умови для безперешкодного та справедливого правосуддя» [63, с. 78-79].

С.С. Алексєєв правовий статус розуміє як «порядок регулювання, який виражений у комплексі правових засобів, що характеризують особливе поєднання взаємодіючих між собою дозволів, заборон, а також позитивних зобов'язань, і створюють особливу спрямованість регулювання» [203, с. 170]. Схоже розуміння запропоновано колективом авторів за загальною редакцією Б.О. Страшуна, які правовий статус державного органу визначають як «узагальнену і системну науково-практичну правову категорію, яка охоплює у єдності і взаємодії її складових елементів усю сукупність засобів правового регулювання, що формують і визначають правове становище державного органу [204, с. 125]. Зазначені визначення є багатослівними та, як уявляється, не зовсім вірними, оскільки засоби правового регулювання за своєю суттю відображають регулюючий вплив права на суспільні відносини та являють собою дозвіл, позитивне зобов'язання та заборону, а тому ніяким чином не характеризують правове становище суб'єкта права.

Не можна також погодитися з позицією, відповідно до якої правовий статус державного органу розуміють як «рівень даного органу – центральний, місцевий

або міжтериторіальний; вид органу за змістом своєї діяльності» [205, с. 124], оскільки як було показано раніше, статус є категорією, що характеризує становище органу через сукупність його правових характеристик, а рівень чи вид державного органу є лише однією із цих характеристик.

Враховуючи зазначене, вважаємо, що більш вірний підхід до розуміння правового статусу було запропоновано О.В. Мальком і М.І. Матузовим, на думку яких, указаним поняттям «охоплюється весь обсяг юридичних можливостей і обтяжень будь-якого суб'єкта, до якого включаються різні з погляду конкретної характеристики правові засоби, що окреслюють різні сторони практичного становища індивіда або організації» [67, с. 59]. Саме правові можливості (характеристики) віддзеркалюють компетенцію як сукупність повноважень та інші важливі ознаки будь-якого державного органу, у тому числі і суду, відповідно до яких державний орган здійснює свою діяльність. Отже, для визначення досліджуваного поняття вважаємо необхідним з'ясувати роль місцевого загального суду у державі і суспільстві, для виконання якої він наділяється певним обсягом правових можливостей, що, у свою чергу, і визначає зміст його статусу.

Під роллю прийнято розуміти «модель поведінки згідно з правами і обов'язками, закріпленими за даним статусом відповідними соціальними нормами» [206]. Із наведеного випливає, що виконання ролі передбачає наявність відповідних прав і обов'язків, що становлять зміст статусу, і на виконання яких спрямовано дії суб'єкта права. При цьому не слід забувати, що ці дії мають відповідати певним вимогам, приписам, сподіванням, що відображають, по-перше, зобов'язання одного суб'єкта права щодо іншого та, по - друге, вимоги інших суб'єктів, спрямовані до носія даного статусу на вчинення ним дій для виконання своєї ролі. Отже, правовий статус за своєю суттю є становищем, що залежно від виконуваної суб'єктом ролі характеризується певним обсягом правових можливостей.

Так, щодня засоби масової інформації повідомляють про факти порушення, невизнання чи оспорування прав, свобод і законних інтересів фізичних осіб, прав

і та інтересів юридичних осіб, інтересів держави з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, інших юридичних і фізичних осіб. Згадане зумовило необхідність створення і функціонування дієвого правоохоронного механізму, особливе місце в якому посідають суди.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними згідно з законом. Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається (ч. 1 ст. 5 Закону про судоустрій і статус суддів). Таким чином, суди представляють судову гілку влади та є єдиними органами, що наділяються юридично-владними повноваженнями для здійснення правосуддя. Суди виконують особливу роль – захищають права, свободи і законні інтереси фізичних і юридичних осіб шляхом розгляду і вирішення правових суперечок і конфліктів, що виникають у державі. Цілком зрозуміло, що зміст цієї ролі багато в чому визначається місцем суду у судовій системі. Як уже зазначалося, місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи та справи про адміністративні правопорушення виключно як суди першої інстанції. Саме у місцевому загальному суді відбувається розгляд справи по суті, сюди пересічні громадяни, юридичні особи і держава в особі її органів уперше звертаються по захист своїх інтересів, а тому від того, наскільки справедливо, неупереджено та своєчасно місцевим загальним судом буде розглянуто і вирішено справу, залежить формування і підтримання довіри і авторитету судової гілки влади у суспільстві. Крім того, здійснення судочинства судами вищих інстанцій неможливе без попереднього вирішення справи місцевим загальним судом, а тому саме розгляд справи у ньому становить основну частину правосуддя. Із цього приводу С.Г. Штогун справедливо зазначив, що «від того, як ефективно місцевими судами будуть реалізовані свої функції, залежить дальший хід подій, а також те, чи проблема громадянина буде вирішена в первинній

судовій ланці, чи в хід буде запущено весь механізм «царства Феміди» з апеляційною, касаційною судовими інстанціями» [114, с. 23]. Отже, роль місцевого загального суду є динамічним аспектом його правового статусу як органу судової влади, що полягає у виконанні ним дій, спрямованих на здійснення правосуддя шляхом розгляду і вирішення цивільних, кримінальних, адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення у передбаченому законом порядку.

Окремо слід зупинитися на тому, що місцевий загальний суд не лише здійснює правосуддя, але й може бути учасником інших правовідносин, що виникають у державі. Так, ч. 2 ст. 80 Цивільного кодексу України передбачено, що юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування [207]. На теперішній час місцевий загальний суд створюється і ліквідовується Президентом України, а тому є юридичною особою публічного права. Досліджуючи правовий статус місцевих господарських судів І.Б. Шицький справедливо зазначив, що «юридичний побут вимагає від місцевого господарського суду також участі від власного імені у цивільному обігу, що вимагає реалізації ним своєї цивільної правосуб'єктності як юридичної особи» [208, с. 18]. Таким чином, місцевий загальний суд є суб'єктом цивільних, господарських і трудових правовідносин, що можуть виникати між ним та іншими суб'єктами відповідно до положень чинного законодавства. Цілком зрозуміло, що з метою створення належних умов для забезпечення своєї діяльності місцевий загальний суд є стороною цивільних і господарських правочинів, що укладаються ним для закупівлі канцелярських товарів, ремонту офісної техніки тощо, або є роботодавцем за трудовими договорами, що укладаються з державними службовцями та іншими працівниками апарату суду. Отже, місцевий загальний суд, незважаючи на реалізацію функцій судової влади, як юридична особа наділений спеціальною правосуб'єктністю, що дозволяє йому бути повноправним учасником правовідносин, що виникають у державі. При цьому необхідно сказати, що

згадана участь не є основною метою його діяльності, а лише за своєю суттю становить необхідну умову забезпечення функціонування суду як органу державної влади, що уповноважений на здійснення правосуддя.

Отже, проаналізувавши наведені в літературі підходи до розуміння поняття «правовий статус», а також урахувавши зміст категорії «статус» і покладену на місцевий загальний суд роль у судовій системі України, під правовим статусом місцевого загального суду слід розуміти сукупність його ознак як органу судової влади та комплексу повноважень, наданих для здійснення судочинства, що впливають із засад його організації і діяльності.

Не викликає заперечень твердження щодо того, що поняття «правовий статус місцевого загального суду» є цілісною правовою категорією, структура якої складається із пов'язаних між собою елементів, дослідження кожного з яких має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дає можливість виокремити суттєві аспекти в організації і діяльності досліджуваних судів, що визначають їх правовий статус.

У науковій літературі запропоновано різні підходи до визначення структури понять «правовий статус» і «правовий статус державного органу». Так, Б. Лазарєв не виокремив елементів структури правового статусу державного органу, а лише зазначив, що «правовий статус передбачає відповіді на запитання – органом якого рівня є той чи інший орган, до якого виду органів він належить; яким є офіційне найменування органу; хто його утворює, формує особовий склад; кому він підпорядкований, підзвітний, підконтрольний; хто може скасовувати, призупиняти, змінювати і опротестовувати його акти; якою є юридична сила актів цього органу; якими є джерела фінансування; чи має він права юридичної особи» [205, с. 124]. О.І. Харитонova виокремила такі елементи правового статусу державного органу як «загальні (статусні) права та обов'язки суб'єкта об'єктивного права, його юридична відповідальність, що формулюються та існують у формі правових приписів» [209, с. 79]. Враховуючи, що права й обов'язки будь-якого органу державної влади мають владний характер і є складовою частиною компетенції, замість них, видається, слід виокремлювати

саме компетенцію як елемент структури правового статусу будь-якого державного органу.

У свою чергу А.А. Стародубцев у правовому статусі органу державної влади виокремлює такі блоки: «а) цільовий (призначення та завдання); б) структурно-організаційний (утворення, підпорядкування, структура та штат); в) функції та повноваження; г) функціональний (форми, методи діяльності); д) відповідальність» [210, с. 11]. А. Альохін вважає, що складовими правового статусу органу державної влади є чотири елементи: цільовий блок (мета, завдання, функції), компетенція, організаційний блок елементів, відповідальність [211, с.106]. Вважаємо, що не слід виокремлювати відповідальність як елемент правового статусу, оскільки вона не має постійного характеру та виникає лише у разі порушення державним органом взятих на себе зобов'язань.

О.П. Сікорський зазначає, що правовий статус державного органу «це складна юридично-теоретична конструкція, яка містить у собі такі складові елементи: 1) мету утворення органу та визначення сфери його відання; 2) принципи і територіальні масштаби діяльності; 3) внутрішню структуру органу; 4) порядок та спосіб його утворення, реорганізації та ліквідації; 5) завдання і функції; 6) обсяг та характер державно-владних повноважень; 7) форми і методи діяльності; 8) порядок вирішення в органі підвідомчих питань; 9) джерела фінансування органу; 10) наявність або відсутність прав юридичної особи; 11) право та обов'язок користуватися державними символами; 12) відповідальність» [212, с. 13]. Як уявляється, джерела фінансування органу, наявність або відсутність прав юридичної особи, право і обов'язок користування державними символами як самостійні елементи правового статусу державного органу виокремлювати не слід, оскільки усі державні органи є юридичними особами публічного права, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету та мають право використовувати державні символи.

Д.М. Бахрах елементи правового статусу державного органу поділяє на три блоки: нормативно-цільовий, організаційно-структурний та компетенцію як сукупність владних повноважень і підвідомчості та до першого блоку відносить

цілі та завдання діяльності, компетенцію розглядає як сукупність владних повноважень і підвідомчості, однак не розкриває змісту та елементів другого блоку [213, с. 79].

Більш вірний підхід до визначення структури правового статусу органу державної влади, на нашу думку, було запропоновано О.О. Бригінцем, який виокремив такі компоненти: «1) цільовий, який включає в себе принципи, цілі, завдання та функції здійснення цього органу державної влади; 2) структурно-організаційний, який включає в себе регулювання порядку створення, реорганізації, ліквідації, процедури діяльності, право на офіційні символи, лінійну та функціональну підпорядкованість; 3) компетенційний, який містить у собі сукупність владних повноважень стосовно: - прав та обов'язків, які пов'язані із здійсненням влади, участю в управлінських відносинах, а також право видавати певні акти; - підвідомчість, правового закріплення об'єктів, предметів, справ, на які поширюються владні повноваження» [214, с. 10]. Визначення саме таких елементів у структурі правового статусу дає можливість найбільш повно охарактеризувати правове становище органу державної влади, виокремити суттєві аспекти у його організації, структурі та функціонуванні.

Отже, відштовхнувшись від наведеного та враховуючи, що до структури досліджуваного поняття слід включати лише ті елементи, що у повному обсязі відображають природу правового становища місцевого загального суду, характеризуються комплексом правових можливостей, що надаються для реалізації функцій судової влади, у структурі правового статусу місцевого загального суду слід виокремити три блоки: цільовий, структурно-організаційний і компетенційний. До першого блоку слід включити такі елементи: мета і завдання, функції та принципи, до другого – порядок утворення і ліквідації, організаційне забезпечення, склад суду, до третього – юрисдикцію як компетенцію з розгляду справ певних категорій. Дослідження зазначених елементів має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дасть змогу визначити суттєві аспекти у правовому регулюванні статусу місцевих загальних

судів та запропонувати можливі шляхи удосконалення чинного законодавства у цій сфері.

У ст. 2 Закону про судоустрій і статус суддів, що має назву «Завдання суду», сказано, що «суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Зі змісту статті випливає, що завдання будь-якого суду – це забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, що передбачені Конституцією та законодавством України, зазначене завдання суд виконує шляхом здійснення правосуддя на засадах верховенства права.

У тлумачному словнику української мови слово «завдання» тлумачиться як «наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа; мета, до якої прагнуть», слово «мета» означає «те, до чого хтось прагне, чого хоче досягти; ціль» [215, с. 46]. При цьому варто зазначити, що синонімом до слова «мета» є слово «ціль» [216, с. 510]. Отже, доходимо висновку, що мета – очікуваний результат, а завдання – запланований обсяг роботи. Враховуючи зазначене, вважаємо, що забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод є метою місцевого загального суду, а здійснення правосуддя – його завданням. Таким чином, на нашу думку, у назві ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» слід указати «Мета і завдання суду», а статтю викласти в такій редакції: «Для забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією України і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, суд здійснює правосуддя на засадах верховенства права».

Правосуддя здійснюється місцевими загальними судами у формі цивільного, кримінального та адміністративного судочинства, а також шляхом розгляду деяких категорій справ про адміністративні правопорушення, а тому

мета і завдання досліджуваних нами судів обґрунтовано конкретизовані у нормах відповідного процесуального законодавства.

Так, відповідно до ст. 1 Цивільного процесуального кодексу України завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [217]. З цього приводу В.В. Сердюк справедливо зазначив, що «у даному випадку йдеться про базисні, основоположні засади, яким має бути підпорядковане судочинство у кожній цивільній справі» [218, с. 79]. Завданням місцевого загального суду як адміністративного суду є захист прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, у тому числі на виконання делегованих повноважень шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду адміністративних справ (ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України) [219]. Завданнями кримінального провадження є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду для того, щоб кожного, хто вчинив кримінальне правопорушення, було притягнуто до відповідальності у міру його вини, жодного невинуватого не було обвинувачено або засуджено, жодну особу не було піддано необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження було застосовано належну правову процедуру (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України) [135]. Переконливою вважаємо позицію С.О. Патюк щодо того, що «загальним завданням кримінального процесу слід визнати не охорону прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а їх забезпечення, що є більш точним формулюванням стосовно гарантії їх реалізації» [220, с. 100].

На відміну від мети і завдань, функції місцевих загальних судів не знайшли свого закріплення на законодавчому рівні. В юридичній літературі сформульовано визначення функцій судів загальної юрисдикції як «основних напрямів та видів діяльності судів загальної юрисдикції з метою розгляду і вирішення справ у сфері цивільного, господарського, адміністративного та кримінального правосуддя, що здійснюється виключно судами на підставах, у межах та порядку, які передбачені Конституцією та законами України» [221, с. 5].

Так, на думку І.Я. Олендера, «суди здійснюють три функції: 1) правозахисну, яка виявляється у правосудді, змістом якого є захист прав, свобод та інтересів особи; 2) правоохоронну – шляхом здійснення судового контролю з метою попередження порушення прав, свобод та інтересів особи; 3) каральну – шляхом притягнення особи до юридичної відповідальності» [222, с.153]. Спірним, на нашу думку, є виокремлення каральної функції суду, адже притягнення особи до юридичної відповідальності за своєю суттю є правосуддям.

В.В. Молдован виокремлює такі функції судових органів: здійснення правосуддя; конституційний контроль; контроль за дотриманням законності й обґрунтованості рішень і дій державних органів та посадових осіб; формування органів суддівського самоврядування; роз'яснення судам загальної юрисдикції актів застосування законодавства; утворення державної судової адміністрації [223, с. 13]. Не можна погодитися з віднесенням до функцій суду утворення державної судової адміністрації, адже остання є органом судоустрою, що створюється і функціонує відповідно до закону.

Більш вірним вважаємо підхід до класифікації функцій суду, запропонований Р.В. Ігоніним. На думку науковця, функції суду слід поділити на дві групи: перша група – здійснення правосуддя, судовий контроль, друга – представницька, установча, адміністративно-організаційна, кадрова, аналізу й узагальнення судової статистики, узагальнення судової практики та надання роз'яснень із питань застосування законодавства, інформаційна, скликання пленумів вищого спеціалізованого суду або Пленуму Верховного Суду України, а також надання судам нижчого рівня вищими спеціалізованими судами методичної

допомоги У застосуванні законодавства [224, с. 167–169]. Разом із тим, видається, недоцільно виокремлювати правосуддя і судовий контроль, адже судовий контроль здійснюється у формі правосуддя.

Варто зазначити, що функції місцевого загального суду являють собою основні напрямки його діяльності та реалізуються не тільки суддями як посадовими особами судової влади, але й працівниками апарату.

Отже, враховуючи зазначене та відштовхнувшись від запропонованої Р.В. Ігоніним класифікації, пропонується виокремити такі види функцій місцевого загального суду: 1) основні – ті, що реалізуються виключно судом, – розгляд і вирішення цивільних, адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення, здійснення кримінального провадження, судовий контроль; 2) допоміжні – ті, що за своїм змістом не є правосуддям, – представницька, організаційна, кадрова, аналізу судової статистики, узагальнення судової практики, інформаційна тощо.

Досліджуючи питання про утворення і ліквідацію місцевих загальних судів, слід зазначити, що Законом про судоустрій і статус суддів в редакції від 12 лютого 2015 р. дещо змінено попередній порядок утворення та ліквідації місцевих загальних судів. Так, відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 р. суди загальної юрисдикції утворювалися і ліквідовувалися Президентом України за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. На теперішній час суди загальної юрисдикції утворюються, у тому числі шляхом реорганізації, і ліквідовуються Президентом України на підставі пропозиції Державної судової адміністрації (ч. 1 ст. 19 Закону про судоустрій і статус суддів в редакції від 12 лютого 2015 р.).

Щодо порядку утворення і ліквідації місцевих загальних судів, то на перший погляд може здатися, що надання Президенту України повноважень у цій сфері не відповідає п. 23 ч. 1 ст. 106 Конституції України, якою передбачено повноваження Президента України лише утворювати суди. Водночас у рішенні Конституційного Суду України від 21 червня 2011 р. № 7-рп/2011 у справі за

конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про вищу раду юстиції» (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою) зазначено, що повноваження ліквідовувати суди органічно пов'язане зі створенням юридичної особи [225]. Отже, закріплене у ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» повноваження Президента України утворювати і ліквідовувати суди відповідає порядку створення і ліквідації юридичних осіб публічного права та конституційним засадам здійснення державної влади.

Вважаємо, що законодавцем вірно позбавлено Міністра юстиції України права вносити подання щодо утворення і ліквідації судів та кількості суддів у них. Участь органів виконавчої влади у формуванні судової системи, уявляється, призведе до обмеження самостійності судів, а тому є неприпустимою. Крім того, сфера відання Міністерства юстиції України ніякою мірою не пов'язана з функціонуванням судової системи, згаданий орган державної виконавчої влади не має інформації про навантаження на суддів та про необхідність зменшення чи збільшення їх кількості у тому чи іншому суді. Разом із тим, не можна погодитися з новим порядком утворення і ліквідації судів з огляду на таке. По-перше, у ч. 3 ст. 19 Закону про судоустрій і статус суддів закріплено, що утворення суду може відбуватися не лише шляхом створення нового суду, але й шляхом реорганізації (злиття, поділу) судів. Як уже зазначалося, місцеві загальні суди є юридичними особами публічного права, а згідно з ч. 1 ст. 104 Цивільного кодексу України шляхом реорганізації, як і ліквідації, юридична особа припиняється, а не утворюється. Отже, положення Закону про судоустрій і статус суддів про те, що шляхом реорганізації відбувається утворення суду, є таким, що суперечить загальним положенням про юридичну особу. Крім того, положення про те, що шляхом реорганізації відбувається утворення суду, дещо не узгоджується з п. 1 ч. 2 ст. 53, ч. 3 ст. 75 і ч. 2 ст. 82 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якими реорганізація суду є підставою для переведення судді до іншого суду без його згоди і без конкурсу. По-друге, Державна судова адміністрація

України є органом судоустрою, що здійснює організаційне забезпечення діяльності судів, тобто заходи їх фінансового, матеріально-технічного, інформаційного і кадрового забезпечення. Отже, наділення її повноваженнями вносити пропозиції щодо утворення і припинення судів суперечить її статусу в системі судоустрою і предмету відання. Крім того, по суті питання про утворення чи припинення суду будуть вирішувати лише двоє осіб – Президент України і Голова Державної судової адміністрації України, що може створити ситуацію невиннованого утворення чи припинення суду.

Видається, утворювати і припиняти суди загальної юрисдикції має Верховна Рада України за ініціативи Президента України більшістю від свого конституційного складу після отримання висновку Верховного Суду України щодо обґрунтованості запропонованого утворення (ліквідації) суду. Такий порядок утворення судів вважаємо найбільш прийнятним з огляду на таке. По-перше, відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 91 Конституції України судоустрій визначається виключно законами України, що приймаються Верховною Радою України. Крім того, передбачені у ч. 3 ст. 19 Закону України про судоустрій і статус суддів підстави для утворення і ліквідації судів тісно переплітаються з повноваженнями Верховної Ради України – прийняття Закону про Державний бюджет України на відповідний рік, в якому визначаються видатки на утримання судів, утворення і ліквідація районів, встановлення і зміна меж районів і міст, віднесення населених пунктів до категорії міст, найменування і перейменування населених пунктів і районів. По-друге, Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, участь органу судової влади у цьому процесі попередить невинновані утворення чи ліквідацію суду. Крім того, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 38 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Верховний Суд України надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням судової системи України. По-третє, запропонований порядок не суперечить рекомендаціям Венеціанської комісії, забезпечує участь у формуванні судової влади не лише

Верховної Ради України у формування судової влади, але й Президента України і Верховного Суду України, що, безумовно, сприяє взаємодії та єдності гілок державної влади в Україні.

Крім того, викликає зауваження позиція законодавця, викладена у ч. 3 ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», щодо віднесення до підстав утворення і ліквідації суду необхідності оптимізації видатків бюджету, адже місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду визначаються за певними принципами. Отже, вважаємо за необхідне у ч. 3 ст. 19 Закону про судоустрій і статус суддів таку підставу як необхідність оптимізації видатків бюджету виключити.

Ще одним елементом цільового блоку є принципи, особливості реалізації яких в організації діяльності місцевих загальних судів буде розглянуто у наступному підрозділі дослідження.

2.3. Особливості реалізації принципів судоустрою в організації діяльності місцевих загальних судів

Діяльність усіх органів державної влади, у тому числі і судових, здійснюється на певних принципах, під якими розуміють «систему законодавчо визначених й гарантованих державою і обумовлених ідейно-політичним розвитку суспільства стабільних вихідних концептуальних основ організації судової системи та судових органів, що визначають засадничі вимоги, закономірності і зміст формування судової системи» [226, с. 54]. Не вдаючись до критичного аналізу зазначеного визначення, слід сказати, що в юридичній літературі не вироблено єдиного підходу до розуміння згаданого поняття і до визначення його системи.

Так, Л.М. Москвич пропонує таку систему принципів: 1) фундаментальні принципи, які є концентрованим вираженням найважливіших сутнісних рис даного інституту правової дійсності (верховенства права, рівності, справедливості, доступності); 2) принципи побудови судової системи і 3)

принципи судочинства, в яких здійснено екстраполяцію фундаментальних принципів судової системи щодо її організації і функціонування у конкретній правовій системі, державі [227, с. 105-106]. Думається, вірний підхід щодо розуміння системи принципів було висловлено А.Л. Борком, який зазначав, що «принципи судової системи являють собою організаційні принципи судової влади; принципи судочинства (правосуддя) співпадають із функціональними (процесуальними) принципами судової влади, а принципи судової системи та принципи судочинства (правосуддя) можуть бути співвіднесені як окреме та окреме в межах єдиного цілого (судової влади)» [228, с. 39].

Запропонований в літературі поділ принципів, які стосуються судової влади, на організаційні і функціональні, підтримує також О.Г. Свида. Перші науковець вважає принципами судоустрою, другі – принципами судочинства [229, с. 278]. До принципів судоустрою науковець зараховує такі: здійснення правосуддя лише судом, поєднання територіальної, спеціалізації та інстанційності судів, самостійність і незалежність судів [132, с. 70]. У свою чергу І.В. Назаров до організаційних принципів судової влади зараховує принципи територіальності, спеціалізації, інстанційності, принцип єдності судової системи, ієрархічності, ступінчастості, доступності і самостійності суду [64, с. 38].

Досліджуючи правовий статус місцевих загальних судів, вважаємо за необхідне розглянути особливості реалізації принципів територіальності, спеціалізації та інстанційності, доступності та ступінчастості в організації діяльності місцевих загальних судів, оскільки саме за першими трьома принципами визначаються місцезнаходження, територіальна юрисдикція і статус суду (ч. 2 ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), а два останні – найбільш тісно пов'язані з ними.

Принцип територіальності у побудові системи судів загальної юрисдикції закріплено як на конституційному рівні, так і в спеціальному Законі про судоустрій і статус суддів, однак жоден із названих нормативно-правових актів не розкриває його змісту і критеріїв реалізації. Переконливою, на наш погляд, є позиція Н.В. Сібільової щодо того, що «принцип територіальності побудови

судової системи забезпечує територіальне розмежування компетенції однорідних судів, тобто визначає межі судових округів» [230, с. 97].

Місцеві загальні суди територіально організовані з прив'язкою до адміністративно-територіального устрою України, а тому розташовані у кожному районі, місті (яке не має районного поділу) або районі міста, що відповідає положенням ч. 1 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», та у їх назві використовується назва відповідної територіальної одиниці. Варто зазначити, що таке розміщення судів робить їх найбільш наближеними до населення, що характеризує реалізацію принципу доступності суду в організації і діяльності місцевих загальних судів.

Водночас, в юридичній літературі висловлювалися думки щодо необхідності зміни підходів законодавця до реалізації принципу територіальності при побудові місцевих загальних судів. Так, В.В. Сердюк пропонував утворювати місцеві судові округи з урахуванням критерію чисельності населення на базі одномандатних виборчих округів [117, с. 167], Р.В. Ігонін – на базі об'єднання декількох відповідних адміністративно-територіальних одиниць (для місцевих судів – районів, а для апеляційних – областей) із розміщенням суду в одному з основних міст даної судової округи, що не є адміністративно-територіальним центром [116, с. 91], В.Д. Бринцев – створити дільничні суди, які повинні поширювати свою юрисдикцію на територію з чисельністю населення до 10 000 людей [115, с. 126]. Згадані позиції науковці обґрунтовували тим, що наслідком територіальної організації судів без прив'язки до адміністративно-територіального устрою буде обмеження впливу органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб на суди.

При цьому доречним буде сказати, що у більшості європейських країн принцип територіальності у побудові судів із розгляду цивільних і кримінальних справ на найнижчому рівні реалізується так, що згадані суди є розташованими без прив'язки до адміністративно-територіального устрою. Так, відповідно до ч. 2 ст. 9 Закону Естонії «Про суди» в Естонії створено чотири повітових суди та передбачено можливість створення філій цих судів, що функціонуватимуть у

межах територіальної юрисдикції суду [231]. Аналогічно принцип територіальності застосовано при побудові судів першої інстанції з розгляду цивільних і кримінальних справ у Латвійській Республіці [232]. Без прив'язки до адміністративно-територіального устрою місцеві загальні суди розташовано у Польщі. Так, за переконанням А.А. Бутирського «районні суди утворюються залежно від необхідності «на території однієї гміни, декількох гмін або ж декілька районних судів на території однієї гміни. Окружні суди утворюються на території, на якій розташовані щонайменше два районні суди» [233, с. 131]. Територіальна юрисдикція місцевих судів не збігається з адміністративно-територіальним устроєм Болгарії (ст. 66 Закону Болгарії «Про судову систему» [234]). У Франції, територія якої поділена на департаменти, а департаменти на комуни, судами місцевої ланки загальних судів є трибунали малого і великого процесу [235, с. 100]. За ствердженням І.В. Назарова, «трибунали великого процесу діють, як мінімум, по одному в кожному з 95 департаментів країни, а трибунали малого процесу розташовані у головних містах усіх департаментів та округів, а також у деяких великих кантонах» [236, с. 228]. Як видно, у Франції подібно до України суди першої інстанції з розгляду цивільних і кримінальних справ розташовані з прив'язкою до адміністративно-територіального устрою, однак не повною мірою наближені до населення.

Уявляється, що недоцільно змінювати територіальну організацію місцевих загальних судів з огляду на таке. По-перше, необхідність збереження існуючих підходів до територіальної організації місцевих загальних судів підтверджується історичним досвідом. Так, іще в 1908 р. Д.М. Генкин зазначив, що «віддалений від населення суд є рівнозначним відмові від правосуддя взагалі». Саме так науковець прокоментував звуження компетенції земських дільничних начальників порівняно з мировими суддями та передачу частини компетенції останніх повітовому члену окружного суду за Законом від 12 липня 1889 р. про запровадження інституту земських дільничних начальників. Згадане за переконанням науковця мало наслідком відмову населення від відновлення своїх порушених прав судом у зв'язку з віддаленістю останнього [11, с. 57-58]. По-

друге, на теперішній час у пересічних громадян виникають складнощі при розмежуванні судових юрисдикцій, а тому територіальна організація місцевих загальних судів без прив'язки до адміністративно-територіального устрою значною мірою ускладнить реалізацію ними свого права на судовий захист. По-третє, запропоновані науковцями підходи до реалізації принципу територіальності проблеми впливу на суди не вирішують, оскільки місцеві органи державної виконавчої влади та органи місцевого самоврядування розташовані, як і місцеві загальні суди, у кожному місті, районі, районі міста. Крім того, на теперішній час в Україні існують суди, територіальна юрисдикція яких поширюється на територію кількох адміністративно-територіальних одиниць, – міськрайонні суди, однак, як бачимо, проблеми впливу на суди це не вирішило. Із цього приводу І.В. Назаров, який не поділяє точок зору щодо зміни існуючих принципів побудови місцевих загальних судів відповідно до адміністративно-територіального устрою держави, слушно зазначив, що «необхідно визначити важелі впливу органів управління на місцях та органів місцевого самоврядування на відповідні суди й через зміни у законодавстві усунути таку можливість» [236, с. 230]. Переконаливою також вважаємо позицію О.М. Овчаренко, яка наголошувала на тому, що «невідповідність судових округів адміністративно-територіальному устрою може призвести до ряду проблем, однією з яких є те, що для пересічних громадян буде незрозуміло, до якого суду звертатися» [118, с. 81]. Схвально щодо доцільності збереження існуючої територіальної організації місцевих загальних судів висловилися 75 % опитаних нами суддів.

Як і принцип територіальності, на законодавчому рівні передбачено принцип інстанційності. У літературі справедливо зазначено, що «принцип інстанційності – це більше процесуальне поняття, ніж організаційне. І, говорячи про судову інстанцію, в першу чергу слід уявляти стадію розгляду справи в суді: слухається справа по суті чи вона переглядається в порядку апеляції або касації» [237, с. 138].

Як зазначалось раніше, місцеві загальні суди розглядають усі цивільні, кримінальні справи, а також у передбачених законом випадках адміністративні

справи і справи про адміністративні правопорушення по суті, тобто виключно як суди першої інстанції. Варто зазначити, що до прийняття Закону України «Про судоустрій і статус суддів» місцеві загальні суди як суди першої інстанції розглядали усі кримінальні справи, крім справ про злочини проти національної безпеки України і про злочини, за які передбачалося покарання у вигляді довічного позбавлення волі, що були підвідомчі апеляційним судам, а також справ, підсудних військовим судам; крім того, апеляційні суди могли взяти до свого провадження будь-яку справу з огляду на її складність (ст.ст. 33, 34 Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р.) [238].

Як і щодо реалізації принципу територіальності, для країн Європи характерним є розгляд судами апеляційної інстанції деяких категорій цивільних і кримінальних справ по суті. Наприклад, у Литовській Республіці окружні суди, що в апеляційному порядку переглядають рішення дільничних судів, як суди першої інстанції розглядають цивільні справи стосовно немайнових авторських прав, тендерів, банкрутства і відновлення платоспроможності, тимчасової адміністрації банку, коли одна із сторін є іноземною державою, щодо примусового продажу акцій, щодо дослідження діяльності юридичної особи, усиновлення іноземцями громадян у Литовської республіки тощо [239]. Схоже реалізовано принцип інстанційності у Болгарії, в якій районні суди діють як суди першої інстанції тільки тоді, коли справа непідвідомча окружним судам, що є судами апеляційної інстанції [240, с. 192], та у Чехії щодо розподілу юрисдикції між районними і крайовими судами [241, с. 310-311].

Покладення на місцеві загальні суди повноважень щодо розгляду у першій інстанції усіх цивільних і кримінальних справ, а також визначених законом адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення незалежно від їх складності і характеру, вважаємо правильними, оскільки за таких умов кожна справа проходить рівну кількість судових інстанцій та належним чином забезпечується реалізація права особи на оскарження судового рішення.

Із принципом інстанційності тісно пов'язаний принцип ступінчастості, під яким Н. Сібільова розуміє «наявність кількох щаблів судової системи, які

розглядають справи по суті, у порядку апеляції, касації» [230, с. 104]. У підсистемі спеціалізованих судів із розгляду цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення місцеві загальні суди є єдиними судами, що здійснюють розгляд справи по суті. Водночас І. Коліушко пропонує створити дворівневу систему місцевих судів у вигляді дільничних і окружних судів, на розгляд яких будуть передані більш складні справи, в яких потрібен вищий рівень кваліфікації суддів і вищий рівень їх незалежності [121, с. 25-26]. Створення дворівневої системи місцевих судів підтримують Р.О. Куйбіда [122, с. 57], І.В. Назаров [124, с. 89] та С.П. Штелих [242, с. 42].

Варто зазначити, що, на відміну від України, у більшості європейських держав місцеві суди з розгляду цивільних і кримінальних справ мають кілька ступенів, тобто створені та функціонують нижчі і вищі суди, при чому останні розглядають більш складні категорії справ, ніж перші; розмежування підвідомчості у кримінальних справах здійснюється, як правило, залежно від ступеня тяжкості злочину, у цивільних справах – залежно від ціни позову або від категорії справи. Наприклад, у ФРН судами першої інстанції з розгляду цивільних і кримінальних справ є дільничні суди і суди земель [243, с. 65]. Дворівневу систему місцевих судів мають також Франція (як уже зазначалося, трибунали великої і малої інстанції), Австрія (дільничні суди і суди першої інстанції) [244, с. 63-64], Англія і Уельс (магістратські суди і суди графств) [245], Бельгія (поліцейські трибунали і мирові суди) [246, с. 297], трьома рівнями представлена система місцевих судів в Італії (мирові судді, претурії і трибунали) [247, с. 67-68].

Разом із тим, як і в Україні, у деяких державах функціонують місцеві суди з розгляду цивільних і кримінальних справ, що мають лише один рівень. Так, у Словаччині як суди першої інстанції діють районні суди, на яких покладено вирішення кримінальних справ, спорів, що виникають із цивільних, трудових, сімейних, господарських правовідносин, а також питання щодо законності адміністративних актів [248, с. 46]. У Чехії найнижчою ланкою судової системи є окружні суди, які здійснюють розгляд цивільних і кримінальних справ виключно у першій інстанції [249]. Єдиними судами першої інстанції, що розглядають

цивільні і кримінальні справи, а також адміністративні справи, по суті є районні (міські) суди у Латвійській Республіці [232].

Вважаємо також за можливе з метою зменшення навантаження на місцеві загальні суди запозичити європейський досвід існування дворівневої системи цих судів та з урахуванням історичного досвіду відновити функціонування мирових судів, на розгляд яких передати найменш складні справи про розірвання шлюбу за відсутності у подружжя дітей, про видачу судових наказів, майнові спори із ціною позову менше 20-кратного розміру мінімальної заробітної плати, справи про адміністративні правопорушення тощо. Крім того, слід сказати, що створення дворівневої системи місцевих судів із розгляду цивільних і кримінальних справ підтримали 63 % опитаних нами суддів.

Щодо реалізації принципу спеціалізації, то слід підкреслити, що до набрання чинності Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 07 липня 2010 р. місцеві загальні суди спеціалізованими не вважалися. Зазначене впливало зі змісту ст. 19 Закону України «Про судоустрій України» від 07 лютого 2002 р., відповідно до якої в системі судів загальної юрисдикції діяли загальні та спеціалізовані суди окремих юрисдикцій, при чому до останніх законодавець зараховував лише господарські та адміністративні суди.

Вітчизняними дослідниками неодноразово наголошувалося, що зазначений підхід законодавця до побудови судів загальної юрисдикції не можна вважати обґрунтованим. Так, Р.О. Куйбіда зазначав, що «і предмет юрисдикції, і правила судочинства у загальних судах не можна вважати загальними, а в адміністративних судах – спеціальними» [122, с. 34]. О.В. Бурак зазначала, що «тезу, яка впливає зі ст. 19 Закону України «Про судоустрій України», щодо того, що загальні суди не є спеціалізованими, не можна визнати логічною, адже ці суди мають визначену компетенцію, яка не збігається з компетенцією інших судів» [250, с. 10]. Водночас колишній голова Верховного Суду України В. Онопенко у своєму листі до Президента України зазначав, що «запропоноване у Законі визначення всіх судів в Україні як спеціалізованих не має жодного правового, економічного, наукового обґрунтування, має штучний характер та

приведе до руйнації системи судів загальної юрисдикції як єдиної системи судів, зниження рівня судового захисту гарантованих Конституцією України прав та свобод людини і громадянина [251, с. 491].

Варто зазначити, що наявність таких кардинально протилежних поглядів пояснюється відсутністю законодавчого визначення поняття спеціалізованого суду та різними його тлумаченнями науковцями. На теперішній час у науковій літературі сформувалося дві точки зору на природу спеціалізованих судів: відповідно до першої необхідною ознакою спеціалізованих судів є особливий предмет спору і єдині засади здійснення судочинства (А.А. Бутирський [252, с. 198], Д.М. Притика і І.Д. Кондратова [253, с. 63], В.В. Сердюк [254, с. 87]), згідно другої – достатньо визначення у законі кола справ, що підвідомчі суду (Д.Г. Аверченко [255, с. 9], Т.Є. Абова [256, с. 550]).

Як уявляється, більш правильним є другий підхід з огляду на таке. По-перше, у словнику іншомовних слів слово «спеціалізований» визначається як такий, що призначений для роботи або використання в якій-небудь спеціальній галузі; який має спеціальне, особливе призначення [257, с. 1168]. Отже, спеціалізованим судом слід вважати суд, якому підвідомчі певні конкретно визначені категорії справ. По-друге, ст. 125 Конституції України передбачено, що спеціалізація є принципом побудови усієї системи судів загальної юрисдикції, а не окремої її частини [258]. По-третє, існуючі раніше підходи до розуміння принципу спеціалізації як організації конкретних видів судів, що наділяються повноваженнями вирішувати справи, що є похідними від певного окремо взятого виду правових відносин, були зумовлені насамперед положеннями Закону України «Про судоустрій України» 2002 р. та не могли, на нашу думку, вважатися обґрунтованими з огляду на зміст ст. 125 Конституції України.

З огляду на викладене, вважаємо, що вимоги ст. 125 Конституції України були правильно враховані законодавцем та втілені в положення ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Покладення на суди новоутвореної підсистеми спеціалізованих судів розгляду справ різної правової природи не позбавляє їх статусу спеціалізованих, оскільки вони розглядають ті справи, які

віднесено до їх юрисдикції, тобто спеціалізуються на розгляді певних спорів. Так, місцеві господарські суди розглядають справи, що виникають із господарських правовідносин, місцеві адміністративні суди – справи адміністративної юрисдикції, місцеві загальні суди – цивільні і кримінальні справи, а також підвідомчі їм справи про адміністративні правопорушення та віднесені процесуальним законом до їх юрисдикції адміністративні справи, а тому кожен із цих видів місцевих судів є спеціалізованим.

Водночас не можна виключати у подальшому можливість виокремлення з місцевих загальних судів окремих кримінальних судів та віднесення до юрисдикції одного суду розгляду справ цивільної і господарської юрисдикції. Такий підхід до побудови системи судів загальної юрисдикції, уявляється, є виправданим, оскільки цивільні і господарські справи за своєю правовою природою та принципами розгляду і вирішення практично є однаковими, чого не можна сказати стосовно кримінальних і цивільних справ.

Варто сказати, що зазначені ідеї також висловлювались О.В. Бурак [259, с. 88], Р.В. Ігоніним [116, с. 38] та Р.О. Куйбідою [68] та були підтримані 52 % опитаних нами суддів місцевих судів. Протилежної думки дотримується І.В. Назаров, який свою позицію обґрунтовує відсутністю гарантій підвищення якості й ефективності здійснення правосуддя у разі такого поділу та світовою практикою розгляду загальними судами справ цивільної і кримінальної юрисдикції [237, с. 127].

Із такою позицією погодитися не можна з огляду на таке. По-перше, у деяких європейських країнах створені і функціонують окремі суди для розгляду цивільних і кримінальних справ. Наприклад, у Туреччині на низовому рівні існують окремі суди з розгляду цивільних і кримінальних справ: юрисдикцію у цивільних справах здійснюють основні цивільні і мирові цивільні суди, у кримінальних справах – основні кримінальні суди, основні кримінальні суди з особливо тяжких злочинів, мирові кримінальні суди [241, с. 261]. В Англії та Уельсі суди графств у першій інстанції розглядають близько 90 % цивільних справ, у тоді як магістратські суди розглядають до 95 % кримінальних справ [260,

с. 88]. По-друге, у більшості країн Європи немає окремої підсистеми господарських судів, а тому з урахуванням існуючих в Україні на теперішній час підсистем спеціалізованих судів та рівня навантаження на суди різних юрисдикцій, доцільніше з місцевих загальних судів виокремити кримінальні суди та ліквідувати господарські суди, передавши розгляд справ господарської юрисдикції до створених на базі місцевих загальних судів цивільних судів.

Окремо слід зупинитися на тому, що в науковій літературі спеціалізація розуміється не лише як принцип побудови судової системи (зовнішня спеціалізація), але і як принцип організації роботи суду (внутрішня спеціалізація), якого визначають як спеціалізацію суддів (колегій суддів, палат із розгляду окремих категорій справ) окремого суду на розгляді визначених категорій справ [261, с. 15].

На теперішній час відповідно до ч. 3 ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у всіх місцевих загальних судах діє спеціалізація зі здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх. Варто підтримувати такий підхід законодавця, адже таким чином, як уявляється, буде забезпечено додатковий захист прав неповнолітнього злочинця і вжито заходів з метою попередження вчинення ним суспільно небезпечних діянь у подальшому. Крім того, ч. 5 ст. 21 указаного Закону передбачено обрання у місцевих загальних судах слідчих суддів для здійснення повноважень із судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні у порядку, передбаченому процесуальним законом. Обрання слідчих суддів вважаємо спеціалізацією судової діяльності, адже у цьому випадку вони спеціалізуються на розгляді справ певної категорії – у здійсненні повноважень із судового контролю. З огляду на зазначене, вважаємо більш правильним і логічним положення про обрання слідчих суддів закріпити у ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». При цьому варто сказати, що судді, які спеціалізуються на здійсненні судового контролю і кримінального провадження щодо неповнолітніх, не звільняються від виконання обов'язків судді.

У літературі висловлювалися різні позиції щодо запровадження спеціалізації суддів у місцевих загальних судах. Так, супротивником запровадження внутрішньої спеціалізації став В.Ф. Бойко, який в обґрунтування своєї позиції зазначив, що розгляд і вирішення значної кількості кримінальних справ потребує знань не лише кримінального, але і цивільного, трудового, фінансового, господарського та інших галузей права, а також практики його застосування [262, с. 4]. Таку ж позицію займає О.І. Ференц [263, с. 94]. Із такими доводами погодитися не можна, оскільки на посаду судді місцевого суду призначаються (обираються) особи, які мають вищу юридичну освіту та відповідну фахову підготовку з різних галузей права.

Водночас К.В. Шаповал пропонувала створити колегії з розгляду житлових питань, трудових, шлюбно-сімейних, земельних тощо [264, с. 164]. О.О. Гаркуша запропонував спеціалізацію судової діяльності здійснити у межах цивільної, адміністративної, кримінальної юрисдикції [90, с. 12]. Такої ж думки дотримується Є.Б. Ольховський і переконує, що це істотно наблизить суди першої інстанції до людей [120, с. 41].

Разом із тим, заслуговують на увагу висловлені в літературі позиції щодо проблемних аспектів реалізації принципу внутрішньої спеціалізації у досліджуваних нами судах. Однією з проблем запровадження внутрішньої спеціалізації у місцевих загальних судів С.Г. Штогун вважає неможливість забезпечення повторного розгляду справи після скасування рішення апеляційною інстанцією або розгляд справ у колегіальному складі суддів, коли кожен суддя спеціалізується в іншому виді судочинства [265, с. 120]. На недостатню чисельність суддів у місцевих загальних судах при дослідженні питання про реалізацію принципу внутрішньої спеціалізації звертав увагу В.В. Городовенко [266, с. 13]. До зазначеної проблеми Л.М. Москвич додала ще дві: необхідність запровадження концептуально іншого підходу до системи підготовки кадрів на ці посади і підвищення їх професійної кваліфікації та необхідність розширення штатної чисельності суддів, що, у свою чергу, викликає необхідність покращення

матеріально-технічного і організаційно-правового забезпечення суддів [267, с. 150-151].

Варто зазначити, що у країнах Європи широко застосовується принцип внутрішньої спеціалізації суддів шляхом закріплення на законодавчому рівні положення про обов'язкове створення у структурі суду відділень (палат) із розгляду тих чи інших категорій справ, зокрема щодо іпотеки, сімейних чи комерційних справ або щодо можливості запровадження такої спеціалізації. Наприклад, у Франції у трибуналах малої інстанції створюються трибунал малого (спрощеного) цивільного процесу, суд у справах опіки та для розгляду кримінальних правопорушень поліцейський трибунал, у трибуналах великої інстанції – палати у цивільних справах, виправні трибунали для розгляду кримінальних справ, слідчі судді, суд у справах неповнолітніх; може запроваджуватися спеціалізація у сімейних справах, у питаннях стану, у справах термінового реагування, у патентних справах [268, с. 118-122], у дільничних судах ФРН діють відділення з питань виконання судових рішень, із питань заборгованості, з майнових справ, із сімейних справ [269, с. 236], у Литовській Республіці створюється та функціонує іпотечний відділ у дільничних судах [270], у Болгарії у дільничних судах можуть створюватися відділення з розгляду окремих категорій спорів [234], районний суд у Польщі поділяється на цивільний, кримінальний, сімейний і трудовий відділи; може утворюватися господарський відділ, цивільний, кримінальний, пенітенціарний, трудовий і господарські відділи створюються в окружних судах [271, с. 147].

Із запропонованими К.В. Шаповал, О.О. Гаркушою і Є.Б. Ольховським підходами до реалізації принципу внутрішньої спеціалізації у діяльності місцевих загальних судів, не можна погодитися, адже кількість справ, що надходять до розгляду у порядку цивільного, кримінального чи адміністративного судочинства, є різною, а тому запровадження спеціалізації у такому вигляді матиме наслідком нерівномірний розподіл справ між суддями. Повною мірою зазначене стосується житлових, сімейних, трудових чи земельних спорів. Крім того, вважаємо, що запроваджувати суцільну внутрішню спеціалізацію у всіх місцевих загальних

судах з огляду на невелику чисельність суддів у більшості з них неможливо та й непотрібно.

Враховуючи зазначене, варто підтримати вітчизняного законодавця у частині надання зборам суддів місцевого загального суду повноважень визначати спеціалізацію суддів із розгляду справ інших категорій, оскільки запровадити спеціалізацію суддів у всіх місцевих загальних судах України не лише неможливо, але й не потрібно у деяких із них у зв'язку з невеликим штатом суддів та відповідно невеликою кількістю справ, що надходять до розгляду.

Закріплення указанного положення вважаємо вірним, адже спеціалізація не повинна бути дуже вузькою, оскільки матиме наслідком втрату суддею навиків у розгляді справ інших категорій. При цьому важливо також не забувати, що введення внутрішньої спеціалізації покликане не зменшити навантаження на носіїв судової влади, а, перш за все, покращати якість правосуддя. Так, за даними судової статистики у 2014 р. в апеляційному порядку скасовано і змінено 9,2 % постановлених місцевими загальними судами вироків і 4,9 % рішень, ухвалених у порядку позовного і окремого провадження у цивільних справах, тоді як в апеляційному порядку скасовано і змінено лише 2,9 % рішень місцевих господарських судів [272, с. 24-25] та 8,3 % постанов окружних адміністративних судів [273, с. 19]. Зазначена ситуація пояснюється, на наш погляд, насамперед тим, що місцеві загальні суди порівняно з іншими місцевими судами більш перевантажені і розглядають правові суперечки у різних сферах правовідносин, що зумовлює необхідність застосування норм матеріального і процесуального права з різних галузей законодавства.

Разом із тим, виходячи з міркувань про необхідність забезпечення додаткового захисту прав неповнолітнього правопорушника та застосовуючи європейський досвід, вважаємо правильним законодавчо закріпити спеціалізацію з розгляду справ про адміністративні правопорушення, що вчинені неповнолітніми. Таким чином, у ч. 3 ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» після слів «щодо неповнолітніх» пропонуємо доповнити

словосполученням такого змісту «та розгляду справ про адміністративні правопорушення, вчинені неповнолітніми».

Висновки до розділу 2

1. Існуючі нині в Україні місцеві загальні суди зберегли чимало рис щодо територіальної організації, спеціалізації та інстанційності, характерних для організації і діяльності гродських судів, що здійснювали правосуддя у Великому князівстві Литовському, сільських судів, що діяли за доби Гетьманщини, мирових судів, яких було створено у результаті проведення судової реформи 1864 року, народних судів, що функціонували в Українській РСР.

2. Правовий статус місцевого загального суду – це сукупність його ознак як органу судової влади і комплексу повноважень, наданих для здійснення судочинства, що впливають із засад його організації і діяльності. У структурі правового статусу місцевого загального суду виокремлено три блоки: 1) цільовий: мета і завдання, функції та принципи; 2) структурно-організаційний: порядок утворення і ліквідації, організаційне забезпечення, склад суду (судді та особи, які займають адміністративні посади), апарат і колектив суддів як суб'єкт суддівського самоврядування; 3) компетенційний: юрисдикція як компетенція з розгляду справ певних категорій.

3. Метою місцевих загальних судів є забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод є метою місцевого загального суду, а здійснення правосуддя – його завданням, а тому запропоновано назвати статтю 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказати «Мета і завдання суду». Виокремлено два види функцій місцевого загального суду: 1) основні – ті, що реалізуються виключно судом, – розгляд і вирішення цивільних, адміністративних справ і справ про адміністративні правопорушення, здійснення кримінального провадження, судовий контроль; 2) допоміжні – ті, що за своїм змістом не є правосуддям, – представницька, організаційна, кадрова, аналізу й

узагальнення судової статистики, узагальнення судової практики, інформаційна тощо.

4. Принципи судоустрою в діяльності місцевих загальних судів мають прояв у тому, що зазначені суди є основною ланкою спеціалізованих судів із розгляду цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення, є найбільш наближеними до населення, організовані у відповідних адміністративно-територіальних одиницях, розглядають у першій інстанції (по суті) усі цивільні, кримінальні справи, а також підвідомчі їм справи про адміністративні правопорушення і справи адміністративної юрисдикції.

Запропоновано застосувати європейський досвід реалізації принципів ступінчастості і внутрішньої спеціалізації в діяльності місцевих загальних судів та відновити функціонування мирових судів, на розгляд яких передати найменш складні справи про розірвання шлюбу за відсутності у подружжя дітей, про видачу судових наказів, майнові спори із ціною позову менше 20-кратного розміру мінімальної заробітної плати, справи про адміністративні правопорушення, тощо і запровадити спеціалізацію суддів із розгляду справ про адміністративні правопорушення, що вчинені неповнолітніми. Обґрунтовано недоцільність зміни підходів законодавця до реалізації принципу територіальності у побудові місцевих загальних судів в Україні.

РОЗДІЛ 3

МІСЦЕВИЙ ЗАГАЛЬНИЙ СУД ЯК ОРГАН ПРАВОСУДДЯ

3.1. Права і обов'язки суддів місцевих загальних судів

Конституція України у ст. 126 проголошує незалежність суддів [258]. Необхідною умовою забезпечення проголошеної незалежності є наділення суддів особливим правовим статусом, що означає наявність у них особливих прав і обов'язків. Із цього приводу варто зазначити, що цими особливими правами й обов'язками судді наділяються додатково до прав і обов'язків людини і громадянина, адже, як справедливо було зазначено в науковій літературі, «незважаючи на обіймання посади носія судової влади, людина продовжує нести загальні (конституційні) обов'язки та інші обов'язки, що впливають, наприклад, із шлюбно-сімейних, майнових правовідносин, або може займати будь-які інші соціальні позиції як повноправний громадянин, член певного суспільства» [274, с. 9].

Чинне законодавство не містить спеціальної норми, що закріплює права та обов'язки суддів місцевого загального суду, що повністю узгоджується з ч. 2 ст. 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якої судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді. Отже, можна з впевненістю стверджувати, що судді місцевого загального суду наділені усіма правами та на них покладено виконання усіх обов'язків, що передбачені Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Варто зазначити, що в сучасній юридичній літературі визначення понять «права судді місцевого загального суду» та «обов'язки судді місцевого загального суду» немає, однак вироблено правові категорії «службові права судді» та «службові обов'язки судді».

Так, Л.М. Москвич досліджує службові права судді як елемент правового статусу судді та розуміє під ними додаткові правові можливості, що сприяють

успішному здійсненню професійних функцій [65, с. 29]. Таке розуміння прав судді, на нашу думку, не відбиває повною мірою їх правової природи, адже права суддів є суб'єктивними правами, а тому для них характерними є такі ознаки: можливість визначеної поведінки, можливість, що належить суб'єкту права – уповноваженому, надається для задоволення інтересів уповноваженого, існує у правовідносинах, є мірою можливої поведінки, порушення якої є зловживанням правом, існує тільки у відповідності до юридичного обов'язку, встановлюється юридичними нормами, забезпечується (гарантується) державою [275, с. 574-575].

Більш вдалою, на наш погляд, є позиція В.С. Єгорової, яка під службовими правами суддів судів загальної юрисдикції розуміє вид і міру конкретно визначеної поведінки суб'єкта, наділеного статусом професійного судді [66, с. 10], однак при цьому науковець не врахувала, що статус професійного судді не позбавляє повністю особу прав, належних їй як людині і громадянину.

Отже, відштовхнувшись від виробленого в загальній теорії держави і права розуміння суб'єктивних прав і проаналізувавши наведені вище розуміння службових прав суддів, права судді місцевого загального суду можна визначити як встановлену правовими нормами з метою забезпечення незалежності судді місцевого загального суду вид і міру його можливої (чи дозволеної) поведінки, що забезпечується державою.

Колектив авторів навчального посібника за редакцією І.Є. Марочкина зазначає, що службовим правам суддів притаманні такі характерні ознаки: вони належать конкретному суб'єкту – судді; ґрунтуються на нормах позитивного права – Конституції України, Законі України «Про статус суддів»; являють собою забезпечену державою і правом можливість певної поведінки, спрямованої на досягнення того чи іншого соціального блага; їх виникнення обумовлюється конкретним юридичним фактом – призначенням (обранням) на посаду судді; зміст і обсяг службових прав визначається специфікою правового статусу судді, правового носія судової влади в державі; реалізуються в основному в особистих інтересах судді; забезпечуються загальними (економічними, політичними, ідеологічними, організаційними) і спеціальними (юридичними) гарантіями;

захищаються в судовому, адміністративному та іншому встановленому законом порядку [276, с. 45-46]. Такі ж ознаки службових прав суддів судів загальної юрисдикції виокремлює В.С. Єгорова [277, с. 239].

Проаналізувавши зазначені підходи, а також літературу із загальної теорії права, вважаємо, що правам судді місцевого загального суду притаманні усі ознаки суб'єктивних прав та особливі ознаки, що відображають їх специфіку як міри дозволеної поведінки носія статусу судді. До остатніх слід зарахувати: 1) обмеженість у часі – досліджувані нами права належать особі на період зайняття нею посади судді місцевого загального суду, за винятком деяких прав суддів, що зберігаються за ними у разі виходу у відставку; 2) права судді місцевого загального характеру мають додатковий характер – судді місцевого загального суду наділяються певними додатковими пільгами та перевагами у користуванні тим чи іншим соціальним благом з метою забезпечення їх незалежності; 3) пов'язаність із деякими обмеженнями прав і свобод людини і громадянина – судді місцевого загального суду користуються усіма правами людини і громадянина, але з певними обмеженнями (наприклад, відповідно до ч. 3 ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя не може належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках тощо); 4) виникнення в особи прав судді місцевого загального суду зумовлено конкретним юридичним фактом – обранням (призначенням) на посаду судді; 5) впливають зі статусу судді – права суддів адресуються не конкретній особі, а тісно пов'язані із статусом цієї особи, зайняттям нею посади в органах судової влади; 6) є умовою забезпечення незалежності суддів.

В юридичній літературі права суддів класифікують за різними критеріями.

Так, Л.М. Москвич залежно від змісту виокремлює такі групи службових прав суддів, а саме права: а) що вказують на винятковість (привілейованість) правового статусу судді (право на повагу професійної честі і гідності, особисту і майнову недоторканність, стабільність трудової зайнятості, на кар'єрний ріст, відставку тощо); б) які безпосередньо сприяють виконанню службових функцій

(право самостійно приймати рішення у межах своїх повноважень, вимагати створення і забезпечення необхідних умов здійснення професійної діяльності, на суддівський індемнітет тощо); в) що встановлюють можливість користуватися додатковими соціальними благами (право на соціальний і правовий захист, одержання гідної матеріальної винагороди за роботу, на інші права, передбачені трудовим і пенсійним законодавством, на поліпшені житлові умови, пільги щодо житлово-комунального, транспортного та іншого обслуговування, на відпочинок, вільний вибір додаткової педагогічної, наукової і творчої діяльності, на страхові гарантії, підвищення кваліфікації тощо) [278, с. 10]. Такий поділ, на нашу думку, є доволі умовним, адже група прав, що за переконанням науковця встановлюють можливість користуватися додатковими соціальними благами, за своїм змістом є також правами, що вказують на винятковість (привілейованість) правового статусу судді.

Деякі науковці поділяють права суддів на статусні та процесуальні. До останніх зараховують ті права, якими суддя наділяється для ефективної реалізації своїх службових функцій, а саме: право вимагати від посадових осіб та громадян виконання винесених суддею рішень; порушувати у встановленому законом порядку питання перед Конституційним Судом України про перевірку конституційності нормативного акта, отримувати інформацію від посадових осіб та інших громадян у зв'язку зі здійсненням правосуддя; давати доручення відповідним органам про привід осіб до зали судового засідання та інші права, передбачені процесуальним законодавством, інші права – вважають статусними [230, с. 235].

З такою класифікацією погодитися не можна, оскільки характерною ознакою прав суддів, що їх науковці вважають процесуальними, є владний характер, а тому за своєю суттю вони є повноваженнями судді, а не додатковими правовими можливостями, якими наділяється особа у зв'язку з обранням на посаду судді.

Видається, за змістом можна виокремити особисті, службові і соціальні права суддів місцевого загального суду. До особистих прав судді належать права,

що тісно пов'язані з особою судді. Як було зазначено вище, професійна діяльність носія судової влади пов'язана з ризиком для його життя і здоров'я, а тому основне призначення прав цієї групи полягає у захистові від посягань на свободу, професійну честь і гідність, у гарантуванні особистої безпеки. До цієї групи необхідно віднести право на особисту недоторканність, на повагу до професійної честі і гідності, на забезпечення безпеки з боку держави.

Службові права суддів безпосередньо пов'язані з виконанням суддею своїх професійних обов'язків щодо здійснення правосуддя. Основне призначення цієї групи прав полягає у безпосередньому створенні умов для ефективної діяльності особи на посаді судді, забезпечення останнього усім необхідним для виконання посадових обов'язків. До цієї групи слід зарахувати: право вимагати створення і забезпечення необхідних умов для здійснення професійної діяльності, право на суддівський індемнітет, право на стабільність посадового становища, право на кар'єру, право на додаткову оплачувану відпустку, право на відставку.

Соціальні права суддів охоплюють усі сфери життя суспільства і полягають у встановленні певних пільг і переваг порівняно з іншими громадянами у володінні і користуванні соціальними благами. Ці права спрямовано на забезпечення достатнього життєвого рівня суддів та членів їх сімей, створення умов для їх комфортного проживання. До зазначеної групи слід зарахувати право на пенсійне забезпечення, право на страхові виплати, право на оплату праці, право на безоплатне медичне обслуговування у державних закладах охорони здоров'я.

Залежно від можливостей реалізації права суддів місцевих загальних судів поділяємо на безумовні і умовні. До першої групи зараховуються ті права, якими суддя може скористатися внаслідок самого лише факту зайняття ним посади: право на особисту і майнову недоторканність, право на повагу професійної честі і гідності, право на стабільність посадового становища, право на гідну оплату праці, право на державний захист. До умовних прав судді слід віднести ті права, реалізувати які суддя зможе за наявності передбачених законом для цього підстав у сукупності. Наприклад, реалізувати право на відставку суддя зможе за умови, що він працював на посаді судді не менше 20 років, право на додаткову

оплачувану відпустку тривалістю 15 календарних днів – за наявності стажу роботи понад 10 років.

Навколо права носіїв судової влади на недоторканність здавна точаться дискусії: висловлюються думки як про кардинальну необхідність посилення гарантій недоторканності суддів, так і про гостру потребу взагалі позбавити служителів Феміди цього права. У ст. 126 Конституції України передбачено, що суддю не може бути без згоди Верховної Ради України затримано чи заарештовано до винесення обвинувального вироку судом. Більш детально право судді на особисту недоторканність розкрито законодавцем у ч. 1 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якої затримання судді або обрання стосовно нього запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою чи домашнього арешту до ухвалення обвинувального вироку судом не може бути здійснено без згоди Верховної Ради України. Крім того, у ч. 2 ст. 49 Закону про судоустрій і статус суддів додатково до конституційного положення передбачено також негайне звільнення судді, затриманого за підозрою у вчиненні кримінального чи адміністративного правопорушення, після з'ясування його особи, неможливість застосування до судді приводу чи примусового доставлення до будь-якого органу чи установи, окрім суду, повідомлення судді про підозру може бути вчинене лише Генеральним прокурором України або його заступником.

У літературі висловлено думку щодо того, що за вчинення адміністративного правопорушення на суддю не може бути накладено адміністративне стягнення у вигляді арешту [279, с. 96]. Таке розуміння конституційного положення про недоторканність суддів вважаємо не зовсім вірним з огляду на таке. По-перше, Конституцію України було прийнято у 1996 р. під час дії Кримінально-процесуального кодексу у редакції 1960 р., яким було передбачено як затримання, так і арешт із санкції прокурора при розслідуванні кримінальних справ [238]. По-друге, вказівка на неможливість арешту чи затримання до прийняття обвинувального вироку, як уявляється, вказує на те, що положення Конституції України стосується саме кримінальних проваджень, а не

проваджень у справах про адміністративні правопорушення. На теперішній час чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не передбачає застосування арешту, а тому слово «заарештований» необхідно виключити зі ст. 126 Конституції України. По-третє, згідно з висновком Конституційного Суду України від 11 липня 2001 р. № 1-35/2001 недоторканність певної категорії посадових осіб – це не їх привілей, вона пов'язана з виконанням ними важливих державних функцій, а тому відповідно до Конституції України не може розглядатися як гарантія їх безкарності [280]. Отже, неможливість застосування до судді адміністративного стягнення у вигляді адміністративного арешту, видається, не відповідає принципів рівності громадян перед законом. По-четверте, адміністративне стягнення у вигляді арешту може бути накладено виключно судом шляхом винесення постанови, а тому, враховуючи конституційне положення про те, що суддю не може бути затримано до винесення судом щодо нього обвинувального вироку, вважаємо, що суддю може бути піддано адміністративному стягненню у вигляді арешту.

Положення щодо неможливості затримання судді при провадженні у справах про адміністративні правопорушення логічно впливає зі змісту ч. 2 ст. 49 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що передбачає обов'язкове звільнення затриманого судді після з'ясування його особи, та ч. 1 ст. 263 Кодексу України про адміністративні правопорушення, згідно із якою строк адміністративного затримання не може перевищувати 3 годин [281]. Крім того, імунітет судді при провадженні у справах про адміністративні правопорушення полягає також у недопущенні й інших заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення, зокрема особистого огляду судді, огляду і вилучення його речей і документів, оскільки відповідно до ч. 5 ст. 49 Закону про судоустрій і статус суддів вони можуть провадитися виключно за судовим рішенням, тоді як заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення здійснюються уповноваженими на те особами без ухвалення судового рішення.

Крім того, видається, що питання про застосування до судді затримання не повинен вирішувати український парламент з огляду на таке. По-перше, Верховна Рада України працює сесійно, що відповідно робить неможливим вирішення згаданих питань у період між сесіями. Останнє фактично затягує здійснення кримінального провадження, змушує чекати часу, коли народні депутати зберуться на засідання і надає змогу судді уникнути відповідальності, наприклад, шляхом втечі за межі України. По-друге, закріплення такої процедури надає питанню політичного забарвлення. Враховуючи зазначене, уявляється, давати згоду на затримання чи арешт судді до винесення судом обвинувального вироку щодо нього має Вища рада юстиції України з огляду на її статус, склад та повноваження. Виходячи із цих же міркувань, буде логічним, щоб відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності здійснювалося не Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, як це передбачено ч. 4 ст. 49 Закону про судоустрій і статус суддів, а Вищою радою юстиції України.

Із правом судді на особисту недоторканність тісно пов'язаний інститут суддівського індемнітету, під яким у літературі розуміють неможливість переслідування (мається на увазі форма переслідування, що засновується на законі, тобто відповідальність, у тому числі дисциплінарна) судді за думки, виражені ним при виконанні своїх посадових обов'язків, його правову позицію із розглядуваної справи, засновану на законі і відображену у відповідних процесуальних документах [282, с. 73]. Про наділення суддів індемнітетом опосередковано свідчить положення ч. 2 ст. 92 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якої скасування або зміна судового рішення не тягне за собою дисциплінарної відповідальності судді, який брав участь у його ухваленні, крім випадків, коли порушення допущено внаслідок умисного порушення норм права чи неналежного ставлення до службових обов'язків.

Неможливість притягнення до дисциплінарної відповідальності за прийняте у справі рішення має велике значення для забезпечення незалежності суддів, адже суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням та не застрахований від

помилки. Допущені місцевим загальним судом помилки внаслідок невірного розуміння чи застосування норми закону, оцінки доказів підлягають виправленню під час апеляційного чи касаційного розгляду справи. Разом з цим, слід наголосити, що суддівський індемнітет не є абсолютним, оскільки діє лише тоді, коли суддя добросовісно помиляється при ухваленні рішення, у протилежному випадку настає відповідальність, передбачена законом. Крім того, на практиці трапляються випадки, коли судді при здійсненні правосуддя допускають порушення свого обов'язку дотримуватися правил суддівської етики, приміром принижують честь і гідність учасників судового процесу. Цілком зрозуміло, що за висловлювання зазначеного характеру судді мають нести передбачену законом відповідальність, а тому інститут суддівського індемнітету на згадані дії суддів не має поширюватися.

Отже, зважаючи на значення індемнітету для забезпечення незалежності суддів, вважаємо за доцільне в Законі про судоустрій і статус суддів закріпити положення про те, що судді не несуть юридичної відповідальності за висловлювання в суді (за винятком відповідальності за образу чи наклеп) при розгляді справ, вираження своєї позиції, прийняті рішення, крім випадків, передбачених законом.

Варто зазначити, що судді місцевих загальних судів, окрім права людини і громадянина на честь і гідність, наділяються також правом на повагу до професійної честі і гідності. Такий висновок зроблено виходячи з аналізу ч. 5 ст. 129 Конституції України і ст. 50 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що встановлюють відповідальність за неповагу до суду чи судді. Право на повагу до професійної честі і гідності судді відіграє важливу роль у забезпеченні належних умов для професійної діяльності суддів і постановлення справедливого рішення на основі повного, об'єктивного і своєчасного розгляду справи. Результат розгляду справи, як правило, не задовольняє одну із сторін процесу. Своє невдоволення громадяни виражають у різні способи, з яких одним із найпоширеніших є низька оцінка професійних здібностей судді, його людських якостей. Робляться спроби вплинути на позицію судді шляхом залучення засобів

масової інформації, що піддають нищівній критиці його роботу. Як правило, носії судової влади не реагують на випадки приниження їх професійної честі і гідності, оскільки бояться опинитися у ще гіршій ситуації. Це ставить під загрозу авторитет і незалежність суддів, підриває довіру суспільства до судової системи.

У літературі під проявом неповаги до професійної честі і гідності судді розуміють втручання в діяльність судді, погрозу насильством стосовно особи судді, а також умисне знищення чи пошкодження його майна, якщо ці дії виражають ставлення правопорушника до професійних дій судді, невиконання судового рішення, відмову свідка давати свідчення або відмову експерта чи перекладача від виконання покладених на них обов'язків [65, с. 32-33]. Не можна погодитися з наведеною точкою зору з огляду на те, що згадані дії не принижують професійних та особистих якостей судді, необхідних йому для виконання посадових обов'язків, та не спотворюють ганебними відомостями, що не відповідають дійсності, діяльність судді у сфері виконання покладених на нього обов'язків. Думається, неповага до професійної честі і гідності судді має місце тоді, коли принижується честь і гідність носія судової влади як людини і громадянина у зв'язку із здійсненням ним правосуддя, з одного боку та здійснюється посягання на честь і гідність судді як посадової особи судової влади, яка має повноваження на здійснення правосуддя – з другого боку. У першому випадку йдеться про образу судді словами, жестами, зображеннями будь-якого характеру, принизливу оцінку його моральних якостей, ганебні факти з життя, що не відповідають дійсності, у другому - про невизнання судді представником судової влади, уповноваженим здійснювати правосуддя, незадовільну оцінку його кваліфікації, професійних здібностей. Необхідно наголосити, що перераховані вище діяння обов'язково здійснюються у зв'язку із слуханням справи суддею, здійсненням ним своїх професійних обов'язків у залі судового засідання присутніми особами чи особами, які беруть участь у справі, або поза судовим засіданням.

Гарантії захисту права судді на повагу до професійної честі і гідності, на жаль, майже відсутні. Статтею 185-3 Кодексу України про адміністративні

правопорушення передбачено адміністративну відповідальність за неповагу до суду (а не до судді), під якою законодавець розуміє злісне ухилення від явки в суд свідка, потерпілого, позивача, відповідача або непідкорення зазначених осіб та інших громадян розпорядженню головуючого, порушення порядку під час судового засідання, вчинення будь-ким дій, які свідчать про явну зневагу до суду або встановлених у суді правил, злісне ухилення експерта, перекладача від явки в суд [281]. Свою професійну честь і гідність носій судової влади може також захистити у порядку, встановленому цивільним законодавством для захисту права на повагу до честі і гідності. При цьому слід зазначити, що Кримінальний кодекс України 1960 р. у ст. 176-3 передбачав відповідальність за образу судді [283]. На теперішній час, зважаючи на непоодинокі випадки посягання на професійну честь і гідність суддів пропонуємо передбачити кримінальну відповідальність за образу судді словами, жестами, зображеннями будь-якого характеру та іншими аналогічними діями щодо судді у зв'язку зі слуханням ним справи та ухваленням судового рішення, що полягають у принизливій оцінці кваліфікації, професійних здібностей, поведінки та життя, і принижують його честь і гідність та за поширення завідомо неправдивих відомостей, що ганьблять суддю, що вчинене у зв'язку з розглядом справи в суді.

Як вірно зазначила В.О. Чернова, «займаючи особливе становище у системі органів державної влади, суддя, окрім наданих йому прав, має свої професійні обов'язки, невиконання чи неналежне виконання яких може призвести до істотних змін у його правовому становищі, при чому службові обов'язки судді мають характер додаткових і не виключають необхідності виконувати загальні та інші загальногромадянські юридичні обов'язки» [284, с. 187].

Л.М. Москвич зазначає, що «службовий обов'язок судді – це нормативно визначений вид і міра необхідної поведінки носія судової влади, що забезпечує реалізацію інтересів суб'єктів, з якими суддя вступає у правовідносини при здійсненні професійних функцій». Залежно від вимоги, що міститься в обов'язку, науковець виокремлює три їх блоки: а) дотримання Конституції та законодавства України; б) дотримання етичних основ діяльності; в) сумлінне і професійне

виконання службових функцій [278, с. 10]. Такого ж підходу дотримуються В.С. Єгорова [285] і В.І. Чебан [286, с. 122-123].

Отже, відштовхнувшись від зазначеного, вважаємо, що обов'язок судді місцевого загального суду – це вид і міра належної (необхідної) поведінки судді місцевого загального суду, що встановлена на законодавчому рівні і забезпечується державним примусом з метою забезпечення права кожного на справедливий суд.

Обов'язкам судді місцевого загального суду є властивими ознаки юридичних обов'язків та деякі особливі характерні риси, що відображають їх специфіку. Серед останніх слід виокремити: 1) обмеженість у часі – досліджувані нами обов'язки судді місцевого загального суду зобов'язаний виконувати на період зайняття ним посади судді місцевого загального суду; 2) обов'язки судді місцевого загального характеру мають додатковий характер – судді місцевого загального суду наділяються певними додатковими обов'язками у порівнянні з іншими фізичними особами; 3) виникнення в особи обов'язків судді місцевого загального суду зумовлено конкретним юридичним фактом – обранням(призначенням) на посаду судді; 4) впливають зі статусу судді – обов'язки суддів адресуються не конкретній особі, а тісно пов'язані із статусом цієї особи, зайняттям нею посади у місцевому загальному суді; 5) є умовою забезпечення права на справедливий суд.

Вважаємо також за можливе за змістом виокремити такі групи обов'язків судді місцевого загального суду: 1) функціональні – обов'язки, що безпосередньо пов'язані із здійсненням правосуддя: своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати й вирішувати судові справи, не розголошувати відомостей, що становлять таємницю, яка охороняється законом; 2) морально-етичні – до зазначеної групи зараховуємо обов'язок судді дотримуватися правил суддівської етики та виявляти повагу до учасників процесу; 3) посадові – обов'язки, що пов'язані із зайняттям суддею посади у місцевому загальному суді та наявністю у зв'язку із цим обмежень, а саме: обов'язок виконувати вимоги Закону України

«Про запобігання корупції» і подавати щороку декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Як видно, права судді місцевого загального суду є невіддільними від його обов'язків. Так, відповідно до ч. 5 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддя зобов'язаний: 1) своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати й вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства; 2) дотримуватися правил суддівської етики; 3) виявляти повагу до учасників процесу; 4) не розголошувати відомостей, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі і таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання; 5) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції; 6) подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 7) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду; 8) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до органів суддівського самоврядування та правоохоронних органів упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання.

Невипадково законодавцем було покладено на суддю зазначені обов'язки, адже ухвалити законне й обґрунтоване судове рішення у справі можна лише в результаті всебічного, повного і об'єктивного дослідження усіх обставин справи та вірного застосування норм матеріального і процесуального права.

Порівнявши ці обов'язки з тими, яких було закріплено у Законі України «Про статус суддів», Ф.Ф. Васильків дійшов до висновку, що «законодавець безпідставно виключив із їх переліку вимогу щодо об'єктивного, повного та всебічного розгляду справи» [287, с. 634]. Із зазначеною точкою зору погодитися не можна, оскільки повне, всебічне та об'єктивне з'ясування обставин у справі є засадою та правилом кожного з існуючих в Україні видів судочинства, про

дотримання яких зазначено у п. 1 ч. 5 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а тому підстав вважати, що вказані вимоги було виключено, немає.

Привертає увагу виокремлення законодавцем обов'язків судді щодо необхідності виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції та подання щороку до 1 квітня за місцем роботи декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування за минулий рік за формою і в порядку, що встановлені Законом України «Про запобігання корупції» [288] (п.п. 5 і 6 ч. 5 ст. 55 Закону про судоустрій і статус суддів»). Вважаємо, що не слід виокремлювати обов'язок подання декларації, оскільки його передбачено у ч. 1 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції», дотримуватися якого суддя зобов'язаний згідно з п. 5 ч. 4 ст. 55 Закону про судоустрій і статус суддів.

Виходячи із цих же міркувань, вважаємо недоцільним виокремлення обов'язків, передбачених п.п. 2 і 3 ч. 5 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», оскільки обов'язок суддів виявляти повагу до учасників процесу передбачено ст. 8 Кодексу суддівської етики, затвердженого XI черговим з'їздом суддів України 22 лютого 2013 р. [289], тобто за своїм змістом він є складовою обов'язку дотримуватися правил суддівської етики.

Вважаємо також за необхідне звернути увагу на те, що законодавець у п. 5 ч. 5 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» покладає на суддю обов'язок виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених лише законодавством у сфері запобігання корупції. Разом із тим, у ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» для суддів встановлено деякі спеціальні обмеження: неможливість належати до політичної партії чи професійної спілки, виявляти прихильність до них, брати участь у політичних акціях, мітингах, страйках, займатися адвокатською діяльністю, однак обов'язок судді їх дотримуватися відсутній. До того ж, як вірно зазначив П.В. Панталієнко, «встановлення вимог щодо несумісності зумовлено необхідністю забезпечити незалежність судової влади, належне та сумлінне виконання суддею професійних функцій та зберегти авторитет судової влади» [290], а тому їх виконання суддею

має важливе значення. З огляду на це, вважаємо, що дотримання суддею вимог щодо несумісності має обов'язково бути закріплено на законодавчому рівні серед його обов'язків.

На теперішній час серед обов'язків судді, перелічених у ч. 5 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», не зазначено про необхідність додержуватися присяги судді. Разом із тим, у ч. 4 ст. 55 Закону про судоустрій і статус суддів зазначено, що суддя повинен додержуватися присяги.

Як справедливо стверджував М.І. Цуркан, «юридичний зміст категорії «обов'язки судді» має розкриватись безпосередньо у присязі, і, отже, виступати правовою нормою обов'язків судді» [291, с. 75].

Так, згідно з ч. 1 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» особа, уперше призначена на посаду судді, набуває повноважень судді після складення присяги судді такого змісту: «Я, (ім'я та прізвище), вступаючи на посаду судді, урочисто присягаю Українському народові об'єктивно, безсторонньо, неупереджено, незалежно, справедливо та кваліфіковано здійснювати правосуддя від імені України, керуючись принципом верховенства права, підкоряючись лише закону, чесно і сумлінно здійснювати повноваження та виконувати обов'язки судді, дотримуватися етичних принципів і правил поведінки судді, не вчиняти дій, що порочать звання судді або підривають авторитет правосуддя».

Проаналізувавши текст присяги приходимо до висновку, що передбачені у п.п. 1–3, 7 ч. 5 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» обов'язки суддів викладені у тексті присяги, виконувати їх суддя присягається чесно і сумлінно. З огляду на вказане, доходимо висновку, що дотримання присяги за своєю суттю є основним і загальним обов'язком судді, що увібрав у себе усі інші покладені на носія судової влади обов'язки, перелічені у ч. 5 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Отже, урахувавши усе вищезазначене та виходячи зі змісту присяги, в якій перераховані обов'язки судді, передбачені п.п. 1-3, 7 ч. 5 ст. 55 Закону України

«Про судоустрій і статус суддів, пропонуємо викласти ч. 5 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у такій редакції:

«4. Суддя зобов'язаний додержуватися присяги судді, зокрема:

1) своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики;

3) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

4) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції, дотримуватися вимог щодо несумісності;

5) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

6) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до органів суддівського самоврядування та правоохоронних органів упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання».

Видається, запропонований текст статті є досконалішим за чинний, оскільки з його змісту випливає, що основний обов'язок носія судової влади – це додержання присяги, а виокремлення з її змісту окремих обов'язків та їх роздільне закріплення сприятиме більш чіткому і неухильному виконанню суддями своїх обов'язків.

Розглядаючи питання про співвідношення прав та обов'язків судді місцевого загального суду як міри можливої і належної його поведінки, слід зазначити, що між ними існують стійкі взаємні зв'язки, однак порушення обов'язків не завжди має своїм наслідком обмеження чи позбавлення прав, оскільки повною мірою залежить від виду дисциплінарного стягнення, застосованого до нього за рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів

України. Так, застосування дисциплінарного стягнення у вигляді попередження за невиконання суддею, приміром, обов'язку подання для оприлюднення декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не позбавляє суддю місцевого загального суду наданих йому прав, тоді як застосування дисциплінарного стягнення у вигляді догани позбавляє на права на отримання доплат до посадового окладу протягом одного місяця. Разом із тим, застосування дисциплінарного стягнення у вигляді висновку щодо направлення рекомендації до Вищої ради юстиції України для вирішення питання про внесення подання про для звільнення судді з посади з підстав порушення присяги може мати наслідком звільнення судді з посади, внаслідок чого він втрачає надані йому права. Із цього приводу А.В. Маляренко справедливо зазначає, що «підстави для звільнення судді і підстави для притягнення його до дисциплінарної відповідальності кореспондуються між собою» та цілком обґрунтовано запропонував відмовитися від такої підстави для звільнення з посади як порушення суддею присяги [292, с. 29, 31].

Неможливість виконання суддею своїх обов'язків не тягне за собою втрати наданих йому прав. Зазначене має місце у разі закінчення строку, на який суддю обрано чи призначено, досягнення шістдесяти п'яти років чи відсторонення від посади у зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності. Настання указаних обставин до вирішення питання про звільнення судді органом, який його обрав чи призначив, унеможливорює здійснення суддею судочинства, однак не позбавляє його наданих йому прав, зокрема права на отримання суддівської винагороди (за винятком права на отримання доплат до посадового окладу відповідно до ч. 10 ст. 133 Закону України про судоустрій і статус суддів).

Наділення судді місцевого загального суду правами та покладення на нього обов'язків є умовою забезпечення його незалежності, самостійності суду та права кожного на справедливий суд. Отже, призначення прав і обов'язків судді місцевого загального має прояв у двох напрямках: 1) задоволення інтересів держави, суспільства у цілому та окремого його члена в незалежній судовій владі, правосудді; 2) задоволення особистих (власних) інтересів носія судової влади у

володінні і користуванні соціальними благами, що необхідні для забезпечення його добробуту з метою гарантування його незалежності і створення умов для здійснення правосуддя.

3.2. Повноваження голів місцевих загальних судів. Проблеми удосконалення порядку призначення на адміністративні посади та звільнення з них у місцевих загальних судах

Відповідно до ч. 1 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» адміністративними посадами у місцевому загальному суді є посади голови місцевого загального суду та його заступника (заступників).

Водночас не слід забувати, що зайняття адміністративної посади у суді не звільняє особу, яка її займає, від здійснення повноважень судді цього суду, тобто, з одного боку, особа є головою місцевого загального суду, а з іншого – суддею, який розглядає цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках і порядку, передбачених законом.

В.Д. Бринцев функції і повноваження голів місцевих судів поділяє на п'ять груп: кадрові функції, функції фінансового і матеріально-технічного забезпечення судів (суддів), функція організаційного забезпечення здійснення правосуддя, судового контролю, функція удосконалення нормативної бази, що регулює (забезпечує) судову діяльність, функція координації діяльності, керування апаратами судів [293, с. 197]. Як уявляється, запропонована класифікація є доволі умовною, оскільки науковцем змішано правові категорії «функції» і «повноваження», що є неприпустимим.

У науковій літературі повноваження голови суду також прийнято поділяти на суддівські, адміністративні, організаційні і представницькі [294, с. 99]. З таким поділом погодитися не можна, оскільки, на нашу думку, усі повноваження, якими суддя додатково наділяється у зв'язку із зайняттям адміністративної посади у суді, є адміністративними. Зазначене також підтверджується тим, що слово «адміністративний» тлумачиться як такий, що властивий адміністраторові, при

чому адміністратор – це керівник судової установи, організації, підприємства [257, с. 12]. З огляду на зазначене, вважаємо доречною пропозицію О. Дудченка щодо внесення змін до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», в якій науковець замість словосполучення «Голова місцевого суду» пропонує вказати «Адміністративні повноваження голови місцевого суду» [77, с. 206].

Найбільш вдалою видається класифікація повноважень голови суду, запропоновану І.В. Дем'яненко, на думку якої, «більш доцільно говорити про його повноваження: 1) як судді, а також 2) спеціальні повноваження, обумовлені його перебуванням на адміністративній посаді» [76, с. 269].

Отже, відштовхнувшись від зазначеної класифікації, а також враховуючи, що усі повноваження, що обумовлені перебуванням на адміністративній посаді, є адміністративними, повноваження голови місцевого загального суду слід класифікувати на суддівські та адміністративні.

Серед науковців і практиків у питанні щодо ролі голів судів єдності немає: одні вважають, що ці особи повинні здійснювати керівництво усіма ділянками діяльності суду, а їх повноваження – поширюватися на рядових суддів, інші дотримуються думки, що голова суду має бути наділений чисто представницькими функціями. Так, на переконання В. Сіренка, «покладення на голів судів відповідальності за стан справ у суді, аж до змісту судових рішень призвело до такої порочної практики, коли судді доповідають голові проект судового рішення, і він має можливість його корегувати, коли сторони, учасники процесу мають можливість прийти на прийом до голови суду й скаржитися на суддю або переконувати його, що закон на їхній стороні, коли голова забирає справу у непоступливого судді й передає її згідливому» [295, с. 11]. На думку М.В. Оніщука, «функції голови суду мають бути обмежені представницькими повноваженнями і контролем за організацією діяльності суду. Голова суду повинен репрезентувати суд як орган державної влади» [296, с. 9]. Водночас С.В. Ківалов зазначав, що «перетворювати голову суду на чисто декоративну фігуру, без реальних управлінських повноважень – недоцільно, особливо у

сучасних умовах. Існують важливі управлінські питання, які потрібно вирішувати невідкладно і ефективно, зокрема в тому, що стосується апарату суду» [297, с. 4].

На теперішній час відповідно до ч. 1 ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» голова місцевого загального суду здійснює такі повноваження: 1) представляє суд як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами; 2) визначає адміністративні повноваження заступника голови місцевого суду; 3) контролює ефективність діяльності апарату суду, вносить керівникові територіального управління Державної судової адміністрації України подання про призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду та про звільнення їх з посад, а також про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства; 4) видає на підставі акта про призначення (обрання) суддею чи звільнення судді з посади відповідний наказ; 5) повідомляє Вищу кваліфікаційну комісію суддів України та Державну судову адміністрацію України, а також через веб-портал судової влади про наявність вакантних посад у суді у триденний строк з дня їх утворення; 6) забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого суду; 7) організовує ведення в суді судової статистики та інформаційно-аналітичне забезпечення суддів з метою підвищення якості судочинства; 8) сприяє виконанню вимог щодо підвищення кваліфікації суддів місцевого суду; 9) вносить на розгляд зборів суду пропозиції щодо кількості та персонального складу слідчих суддів; 10) здійснює інші повноваження, визначені законом.

Найбільшу увагу привертає відсутність у нині чинному Законі про судоустрій і статус суддів у голови місцевого загального суду повноваження здійснювати організаційне керівництво діяльністю суду, що було передбачено в Законі України «Про судоустрій України». Вилучення здійснення організаційного керівництва діяльністю суду із повноважень голови суду О. Дудченко вважає «нераціональним звуженням його повноважень, оскільки за своєю природою це є основним повноваженням голови суду, яке слід розуміти як об'єднання та

спрямування зусиль суддів і працівників апарату суду на виконання завдань суду, а всі інші повноваження, закріплені в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», лише конкретизують і розширюють його, деталізуючи механізм організаційного керівництва діяльністю суду» [77, с. 207]. Схожої думки дотримується В. Бринцев, на думку якого «логічним завершенням концептуального підходу, згідно з яким «всі біди у судах є наслідком діяльності голів судів» є обмеження повноважень голів судів усіх рівнів, виключення з їх відання функцій організаційного керівництва судом» [298]. Із такими трактуваннями позиції законодавця повною мірою погодитися не можна, оскільки в законодавстві та юридичній літературі відсутнє визначення поняття «організаційне керівництво діяльністю суду». На вказану проблематику справедливо звертала увагу С.Л. Шаренко, зазначаючи при цьому, що «жоден чинний нормативно-правовий акт не дає відповіді, що це означає, а тому вважають, що це – функція розподілу справ між суддями» [299, с. 311]. На думку В.Д. Бринцева, «організаційне керівництво з боку голови суду має забезпечувати всебічне сприяння досягнення мети правосуддя та завдань, покладених на суд, з урахуванням суворого дотримання принципу незалежності суддів під час здійснення правосуддя та підкорення їх лише закону» [300, с. 63].

Як уявляється, здійснення організаційного керівництва діяльністю суду є основним завданням голови місцевого загального суду, для виконання якого його наділено повноваженнями, закріпленими у ч. 1 ст. 24 Закону про судоустрій і статус суддів, з огляду на таке. По-перше, слово «організаційний» в українській мові тлумачиться як такий, що пов'язаний з організацією чого-небудь. У свою чергу, слово «організація» означає дію із чіткого налагодження, належного упорядкування чого-небудь, дієслово «керувати» в етимологічному розумінні означає спрямовувати діяльність кого-, чого-небудь, бути на чолі когось, чогось; давати вказівки; розпоряджатися [301]. Отже, з викладеного випливає, що організаційне керівництво діяльністю суду полягає у спрямуванні діяльності суддів і працівників апарату з метою налагодження і впорядкування роботи суду, забезпечення виконання покладених на суд завдань. По-друге, аналіз переліку

викладених у ч. 1 ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» повноважень надає підстави для висновку, що голова суду і на теперішній час здійснює організаційне керівництво діяльністю суду. Покладення на керівника апарату персональної відповідальності за організаційне забезпечення суду та позбавлення голови суду повноважень приймати на роботу і звільняти працівників апарату суду, присвоювати їм ранги державного службовця, застосовувати щодо них заохочення та накладати дисциплінарні стягнення, організовувати роботу щодо підвищення їх кваліфікації, запровадження автоматизованої системи розподілу справ не дає підстав вважати, що голова суду не здійснює організаційного керівництва, адже саме він контролює ефективність діяльності апарату суду і вносить подання про призначення його керівника.

Отже, вважаємо, що законодавець не позбавляв голову суду повноваження здійснювати організаційне керівництво діяльністю суду, а лише виключив його з тексту статті з метою усунення непорозумінь у його трактуванні.

Крім того, не можна погодитися з думкою І.В. Дем'яненко щодо обмеження повноважень голови місцевого суду у сфері визначення обов'язків свого заступника (заступників), у зв'язку з тим, що на теперішній час голова місцевого суду визначає не всі обов'язки свого заступника, а лише адміністративні [76, с. 269], оскільки, як було зазначено раніше, усі повноваження очільника суду та його заступника є адміністративними.

Однією з найважливіших новел Закону України «Про судоустрій і статус суддів» є позбавлення голів місцевих загальних судів повноваження здійснювати розподіл справ між суддями і запровадження автоматизованої системи визначення судді, який розглядатиме справу, відповідно до Положення про автоматизовану систему документообігу суду, затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30 [302]. Із цього приводу слід зазначити, що саме із цим повноваженням пов'язували здійснення очільниками судів тиску на суддів і втручання у їх діяльність щодо здійснення правосуддя. Так, В.Ф. Нестерович зазначав, що «це призводить до залежності суддів від голови суду та виникнення ситуації, за якої здійснення лобістського впливу щодо голови суду, фактично

забезпечує такий вплив на суд, який він очолює, у цілому» [303, с. 43]. Однак деякі науковці вважали цю проблему надуманою. Серед них слід назвати В. Маляренка, за переконанням якого «рішення про механічний розподіл справ є не зовсім продуманим і зваженим, забере з бюджету колосальні кошти, але позитивно не вплине на законність і справедливість судових рішень» [304, с. 21].

Видається, що визначення судді для розгляду конкретної справи автоматизованою системою документообігу суду є вірним кроком на шляху забезпечення незалежності суддів, оскільки позбавляє голову місцевого загального суду безпосередньо впливати на результат розгляду справи. До того ж при автоматизованому розподілі справ між суддями враховується кількість справ, які перебувають у провадженні у судді, його спеціалізація, а також складність справи, що розподіляється, що безумовно забезпечить рівність надходжень справ до кожного судді.

Найбільших змін зазнали повноваження голови місцевого загального суду стосовно апарату суду. Відповідно до п. 4 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про судоустрій України» голова місцевого загального суду приймав на роботу і звільняв працівників апарату суду, присвоював їм ранги державного службовця у встановленому законом порядку, застосовував до них заохочення та накладав адміністративні стягнення. На теперішній час він лише контролює ефективність діяльності апарату, вносить керівникові територіального управління Державної судової адміністрації України подання про призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду та про звільнення їх з посад, а також про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства.

Із цього приводу О. Дудченко зауважив, що «голова суду не має жодних повноважень щодо працівників апарату суду, окрім керівника апарату та його заступника, та не має прямої можливості впливати ані на його формування, ані на його роботу. Така ситуація робить здійснення контролю за ефективністю діяльності роботи суду з боку голови суду менш результативним, а також перетворює голову суду з керівника судової установи на звичайного контролера»

[77, с. 209]. Таких же поглядів дотримується А.Л. Борко, який зазначає, що «голова суду не має достатньо важелів впливу на керівника апарату суду та його заступника, лише порушуючи перед Державною судовою адміністрацією України питання накладення на них дисциплінарних стягнень та звільнення з посад, чого може бути недостатньо для ефективного контролю за діяльністю апарату суду» [78, с. 158]. З наведеними точками зору погодитися не можна з огляду на таке.

По-перше, не слід забувати, що контроль дає можливість не лише спостерігати за ефективністю діяльності апарату, але й ставити питання щодо усунення різного роду порушень, по-друге, питання роботи працівників апарату суду можуть обговорюватися на зборах суддів місцевого загального суду, із цього приводу приймаються рішення, що є обов'язковими для працівників апарату суду, при чому скликати збори суддів з власної ініціативи має право саме голова місцевого загального суду; по-третє, персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду несе саме керівник апарату, призначення якого на посаду і звільнення здійснюються за поданням голови місцевого загального суду, а збори суддів уповноважені висловити йому недовіру, що має наслідком його звільнення з посади.

Як видно, у місцевому загальному суді по суті склалося тривладдя, за якого голова місцевого загального суду безпосередньо шляхом здійснення контролю за ефективністю діяльності апарату та опосередковано шляхом скликання зборів суддів та винесення на їх розгляд питання щодо діяльності працівників апарату суду має реальні важелі впливу на апарат суду.

Із цього приводу слід також звернути увагу на те, що відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» голова місцевого загального суду забезпечує виконання рішень зборів суддів місцевого загального суду. Водночас у ч. 10 ст. 126 Закону про судоустрій і статус суддів передбачено, що на голову місцевого загального суду покладається виконання рішення зборів суддів лише за їх дорученням. Отже, між положеннями зазначених статей виникає колізія, оскільки відповідно до положень першої норми керівник судової установи у будь-якому разі забезпечує виконання рішення зборів суддів, а відповідно до

другої норми – у випадку надання такого доручення зборами суддів. Враховуючи, що зі змісту ч. 11 ст. 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» випливає, що збори суддів можуть доручити виконання своїх рішень як голові суду, так і його заступникові, думається, що для усунення згаданої колізії необхідно у п. 6 ч. 1 ст. 24 Закону вказати, що рішення зборів суддів виконуються головою суду за їх дорученням.

І.В. Дем'яненко вбачає певну колізію у покладенні на голову суду організації ведення судової статистики і ненаданні йому повноважень контролювати автоматизовану систему документообігу суду, що здійснює підготовку статистичних даних [76, с. 271]. Із такою позицією погодитися не можна, адже автоматизована система документообігу суду лише готує статистичні дані, тоді як веденням судової статистики займається працівник апарату суду. З огляду на викладене повноваження голови місцевого загального суду здійснювати організацію судової статистики повністю узгоджується з його повноваженням здійснювати контроль за ефективністю діяльності апарату суду.

Деяку непослідовність вбачаємо у зазначенні у п. 9 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» положення, відповідно до якого голова суду вносить на розгляд зборів суддів пропозицію лише щодо кількості та персонального складу слідчих суддів. Разом із тим, голова місцевого загального суду також вносить пропозиції щодо обрання судді, уповноваженого здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх (ч. 3 ст. 18 Закону про судоустрій і статус суддів), однак зазначене повноваження у ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не конкретизовано. Крім того, голову суду не позбавлено можливості подавати на розгляд зборів суддів пропозиції щодо визначення спеціалізації з розгляду інших категорій справ, а тому з метою більш чіткого і неухильного здійснення головою суду покладених на нього повноважень пропонуємо п. 9 ч. 1 ст. 24 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» викласти у такій редакції: «вносить на розгляд зборів суддів пропозиції щодо визначення спеціалізації суддів з розгляду певних категорій справ».

У науковій літературі висловлюється позиція про необхідність повернення головам судів права ініціювати дисциплінарне провадження щодо конкретного судді, а також запровадити обов'язковість врахування висновку голови суду щодо діяльності судді при винесенні рішення за результатами дисциплінарного провадження та обов'язковість його участі на відповідному засіданні [305, с. 75-76]. Із вказаною пропозицією погодитися не можна, оскільки, на нашу думку, такі повноваження є важелем впливу голови суду на суддів.

Водночас вважаємо за необхідне надати голові місцевого загального суду повноваження здійснювати контроль за дотриманням суддями трудової дисципліни. Надання таких повноважень головам судів, на наш погляд, суттєво покращить роботу суду, оскільки встановлення таких фактів дасть змогу голові винести зазначене питання на обговорення колективу суддів з метою усунення виявлених порушень і попередження їх вчинення у майбутньому.

Як справедливо зазначав Г.О. Барабаш, «визначення суб'єкта, уповноваженого призначати суддів на адміністративні посади, є досить важливим. Адже як голова суду, як і його заступник мають широкі повноваження, здатні впливати на забезпечення ефективного відправлення правосуддя в конкретному суді. Тому фактично процес призначення суддів на адміністративні посади і звільнення з них може безпосередньо впливати й на судову діяльність загалом» [306, с. 60].

На теперішній час відповідно до ч. 2 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» голова місцевого загального суду та його заступник обираються на посади строком на два роки, але не більш як на строк повноважень судді, шляхом таємного голосування із числа суддів цього суду більшістю від кількості суддів, які працюють у відповідному суді.

На перший погляд здається, що закріплення такого порядку заміщення суддями адміністративних посад повною мірою сприятиме забезпеченню незалежності суддів та самостійності судів, однак застосування указаних положень на практиці у місцевих загальних судах, уявляється, може викликати ряд труднощів. По-перше, як зазначив І. Федоров, порядок обрання голів судів та

їхніх заступників колективами суддів був випробуваний в Україні у 2001 р. в системі господарських судів та мав негативні наслідки (дестабілізація в колективі суду, підкупи голосів суддів тощо.) [307, с. 7]. По-друге, не слід забувати, що на теперішній час в Українській державі функціонують 164 місцеві загальні суди, в яких по штату лише 4 судді, та 129 місцевих загальних судів, суддівську посаду у яких займають по 3 судді, а тому результати такого голосування аж ніяк не можуть бути таємними. По-третє, не слід виключати ситуацію, за якої, приміром, кожен із трьох суддів матиме намір зайняти посаду голови суду та відповідно голосуватиме за себе або двоє з чотирьох суддів не підтримуватимуть жодного кандидата і при цьому не матимуть бажання зайняти адміністративну посаду особисто. Крім того, трапляються випадки тривалої відсутності суддів на робочому місці у зв'язку з хворобою, відрядженням чи відпусткою. За таких обставин, на наш погляд, може виникнути ситуація, за якої жоден із кандидатів не зможе набрати більшості голосів, а провести збори суддів виявиться взагалі неможливим з огляду на те, що вони вважаються повноважними, якщо на них присутні не менше двох третин кількості суддів, які працюють у цьому суді (ч. 4 ст. 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Варто зазначити, що в літературі висловлюються різні точки зору щодо можливості вирішення питання про призначення суддів на адміністративні посади.

В.Г. Гончаренко зазначав, що «найбільш прийнятним варіантом є норма, за якою цю невдячну роботу без звільнення від прямих обов'язків будуть виконувати судді по черзі протягом не більше двох років, починаючи, наприклад, із судді, який має найбільший стаж суддівської роботи» [308, с. 136-137]. Такої ж думки дотримується В.О. Глушков [70, с. 56]. Думається, що почергове зайняття суддями посади голови чи його заступника у суді не можна вважати обґрунтованим, оскільки виконання покладених на голову суду повноважень передбачає необхідність наявності в особи організаторських здібностей та поваги до нього у колективі, чого неможливо забезпечити за такого порядку заміщення адміністративних посад.

Слід погодитися з думкою О.Ю. Дудченка щодо того, що призначення суддів на адміністративні посади Вищою кваліфікаційною комісією суддів України відповідало б міжнародним стандартам і не суперечило б Конституції України [309, с. 115]. Разом із тим, на наш погляд, покладення на указаний орган зазначених повноважень не узгоджується із завданнями, поставленими перед ним, у системі судоустрою: забезпечення формування високопрофесійного суддівського корпусу і притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності. На думку Р.В. Ігоніна, «призначення суддів на адміністративні посади можна цілком успішно робити за безпосередньої і одноособової участі органу суддівського самоврядування» [310]. Призначення на адміністративні посади Радою суддів України підтримують А.І. Дудник [71, с. 230] та О.Б. Прокопенко [72, с. 33].

На наш погляд, призначення на адміністративні посади і звільнення із цих посад є питанням внутрішньої діяльності суду, оскільки безпосередньо не пов'язане із здійсненням правосуддя, а тому цілком справедливо віднесено законодавцем до сфери відання суддівського самоврядування. Разом із тим, враховуючи наведені вище складнощі у призначенні на адміністративні посади та звільненні із цих посад у місцевих загальних судах, вважаємо, що призначати суддів на адміністративні посади та звільняти їх із цих посад має саме Рада суддів України як вищий орган суддівського самоврядування у період між з'їздами суддів України строком на два роки. На нашу думку, заміщення судьями адміністративних посад у суді у такий спосіб відповідатиме міжнародним стандартам, зміцнить роль органів суддівського самоврядування у вирішенні питань внутрішньої діяльності судів, дозволить забезпечити призначення на адміністративні посади суддів, які користуються повагою і авторитетом у суддівському співтоваристві.

Однак при цьому не можна повністю виключати із цього процесу колектив суддів місцевого загального суду, оскільки саме судді найбільш повно обізнані з особистісними і професійними якостями своїх колег і безпосередньо на собі відчують ефективність діяльності судді на адміністративній посаді, а тому на

законодавчому рівні слід закріпити положення щодо можливості висловлення зборами суддів недовіри голові суду та його заступникам, що матиме наслідком звільнення їх з посади.

Уявляється, перелік підстав для звільнення судді з адміністративної посади повинен бути чітко визначений на законодавчому рівні, оскільки статус голови місцевого суду є складовою його статусу як судді, а тому вказані питання відповідно до Конституції України мають бути визначеними на законодавчому рівні. До того ж законодавче закріплення такого переліку унеможливить необґрунтоване звільнення судді із займаної адміністративної посади Радою суддів України.

На теперішній час на законодавчому рівні передбачено лише дві підстави припинення повноважень голови суду та його заступників на адміністративній посаді: закінчення строку повноважень на адміністративній посаді і звільнення з посади судді (абз. 4 ч. 2 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Як справедливо зазначив О.Ю. Дудченко, «можна виокремити й інші підстави для звільнення суддів з адміністративних посад. Такими підставами є: 1) подання заяви про дострокове припинення повноважень на адміністративній посаді за власним бажанням; 2) переведення на роботу на посаду судді до іншого суду; 3) ініціювання суддями процедури звільнення суддів з адміністративних посад» [311, с. 280].

У науковій літературі зазначається, що «підставами для звільнення судді з адміністративної посади є: - звільнення його з посади судді; - подання заяви про дострокове припинення повноважень на адміністративній посаді за власним бажанням; закінчення строку перебування судді на адміністративній посаді; - переведення на роботу на посаду судді до іншого суду; - неналежне виконання суддею, який обіймає адміністративну посаду, посадових обов'язків, вчинення аморального проступку, тощо» [312, с. 110].

З огляду на вказане, пропонуємо на законодавчому рівні закріпити такі підстави для звільнення суддів з адміністративних посад Радою суддів України: 1) звільнення з посади судді; 2) подання заяви про звільнення з адміністративної

посади за власним бажанням; 3) закінчення строку перебування судді на адміністративній посаді; 4) переведення на роботу на посаду судді до іншого суду; 5) невиконання або неналежне виконання суддею, який обіймає адміністративну посаду, покладених на нього повноважень; 5) прийняття зборами суддів рішення про дострокове звільнення з адміністративної посади за ініціативи не менш як третини від загальної кількості суддів більшістю суддів, які працюють у суді.

На наш погляд, вчинення аморального проступку не слід виокремлювати як самостійну підставу звільнення судді з адміністративної посади, адже порушення правил суддівської етики є підставою для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності та можливого звільнення з посади судді.

3.3. Колектив суддів як суб'єкт суддівського самоврядування; перспективи розширення його повноважень

У сучасній юридичній науці немає єдності поглядів щодо визначення суб'єктів суддівського самоврядування. Так, колектив авторів підручника за редакцією С.В. Ківалова чітко не виокремлює суб'єктів суддівського самоврядування, а лише розглядає систему суддівського самоврядування у статичі і динаміці і зазначає, що «у статичі систему суддівського самоврядування складають: 1) суддівське співтовариство (суддівський корпус), тобто вся сукупність професійних суддів України; 2) суддя суду загальної юрисдикції; 3) колективи суддів судів загальної юрисдикції; 4) представницькі органи суддівського самоврядування [313, с. 340].

В.В. Кривенко вважає суб'єктів суддівського самоврядування невід'ємною частиною судової системи України. На думку науковця, систему суддівського самоврядування становлять три частини: а) суддівське співтовариство, б) окремі колективи судів (суддівські громади); в) представницькі органи суддівського співтовариства [314, с. 4]. Не можна погодитися з тим, що суб'єкти суддівського самоврядування є частиною судової системи України, оскільки згідно з ч. 1 ст. 3

Закону України «Про судоустрій і статус суддів» судову систему становлять виключно суди. Спірними є також погляди І.В. Назарова, який, критикуючи В.В. Кривенка зазначав, що суддівське самоврядування більш доречно вважати складовою судової влади [315, с. 84], оскільки судова влада реалізується виключно шляхом здійснення правосуддя. У той же час необхідно погодитися з думкою Р. Ігоніна про віднесення органів суддівського самоврядування до складу судоустрою України [316, с. 126]. Указану позицію вважаємо правильною та такою, що цілком узгоджується із підходом законодавця до розуміння судоустрою.

Уявляється дискусійним також віднесення до суб'єктів суддівського самоврядування суддівського співтовариства з огляду на те, що до органів суддівського співтовариства в юридичній науці зараховують як органи суддівського самоврядування, так і інші органи, до складу яких входять судді та які вирішують питання стосовно суддівської діяльності [317, с. 81]. З огляду на зазначене, вважаємо за доцільне для позначення усієї сукупності професійних суддів України як суб'єкта суддівського самоврядування використовувати поняття «суддівський корпус». У зв'язку з цим, на наш погляд, сумнівною є теза С.Ю. Обрусної про віднесення до суддівського корпусу народних засідателів і присяжних [318, с. 319], оскільки згідно з ч. 1 ст. 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та цього Закону призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному із судів України і здійснює правосуддя на професійній основі, тоді як народні засідателі і присяжні лише користуються повноваженнями судді на час розгляду і вирішення справ (ч. 1 ст. 58 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Із цих же підстав вважаємо хибною позицію науковця про тотожність понять «суддівське співтовариство» і «суддівське самоврядування» [319].

Саме колектив, корпус суддів О.М. Коротун вважає особливими суб'єктами суддівського самоврядування [82, с. 10-11]. Такий підхід, на нашу думку, не може вважатися виправданим і зрозумілим, оскільки науковець не відображає будь-якої

різниці між визначеними нею суб'єктами суддівського самоврядування та не враховує визначених Законом України «Про судоустрій і статус суддів» організаційних форм суддівського самоврядування.

З огляду на зазначене, найбільш правильним, на наш погляд, є твердження О.В. Білової щодо того, що носіями (суб'єктами) суддівського самоврядування є професійні судді, які об'єднані у певні колективні утворення у визначених законом організаційних формах: збори суддів, конференції суддів, з'їзд суддів України, ради суддів та їх виконавчі органи [81, с. 9-10]. Таких же поглядів дотримується О.О. Шандула, що впливає із запропонованого ним визначення суддівського самоврядування [320, с. 183], та М.Й. Вільгушинський [321, с. 21].

В.С. Стефанюк характеризував суддівське самоврядування «як своєрідну профспілку, яка повинна мати відповідні повноваження і важелі для розв'язання професійних проблем суддів, а також повноваження щодо перевірки і цільового використання бюджетних коштів» [322, с. 40]. Органи суддівського самоврядування, на думку С.Г. Штогуна, передусім повинні захищати інтереси суддів, і вони створюються на протигагу адміністративному керівництву, тим самим забезпечуючи баланс та рівновагу демократичності всієї судової системи [83, с. 19]. Однак при цьому слід зазначити, що суддівське самоврядування забезпечує не лише захист професійних інтересів суддів, але й інтерес держави у забезпеченні незалежності судової гілки влади.

О.В. Білова розглядаючи суддівське самоврядування як публічну корпорацію, зазначає, що в основу членства у суддівському співтоваристві покладено не волевиявлення особи, а призначення її на посаду судді у встановленому законом порядку. При цьому науковець вважає, що не потрібна згода усіх членів суддівської спільноти на вступ до членів корпорації, а прийняття до спільноти оформлюється проголошенням присяги [81, с. 9].

Вважаємо за необхідне погодитися з тезою, що призначення на посаду судді — основа членства у суддівському самоврядуванні, оскільки внаслідок призначення (обрання) на посаду судді особа незалежно від власної волі включається як до складу корпусу професійних суддів України, так і до колективу

суддів суду, до якої її було призначено (обрано). Разом із тим, зазначена обставина не означає автоматичного включення до складу колективу суддів місцевого загального суду як суб'єкта суддівського самоврядування, оскільки не свідчить про бажання судді реалізувати своє право брати участь у суддівському самоврядуванні, гарантоване йому ч. 2 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів». У такому разі судді місцевого загального суду являють собою пасивну множину, кожен суддя існує сам по собі та пов'язаний з іншими суддями лише здійсненням правосуддя в одній судовій установі.

З іншого боку, суддівське самоврядування не є добровільним формуванням, оскільки відповідно до ч. 2 ст. 130 Конституції України в Українській державі діє суддівське самоврядування, тобто в законодавчому порядку закріплена обов'язковість функціонування суддівського самоврядування. Додатково варто зазначити, що за приписом законодавця збори суддів місцевого загального суду скликаються у разі необхідності, але не рідше одного разу на три місяці, при чому є повноважними лише у разі присутності на них не менше двох третин кількості суддів, які працюють у цьому суді (ч.ч. 3-4 ст. 126 Закону про судоустрій і статус суддів). Таким чином, на нашу думку, з метою забезпечення функціонування органів суддівського самоврядування доцільніше у ч. 2 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачити, що суддя повинен брати участь у суддівському самоврядуванні.

Отже, колектив суддів місцевого загального суду може вважатися суб'єктом суддівського самоврядування тільки за наявності цілеспрямованої ініціативної діяльності суддів з вирішення питань внутрішньої діяльності суду. Тільки активні дії суддів місцевого загального суду у сфері вирішення питань внутрішньої діяльності суду перетворюють колектив суддів на суб'єкт суддівського самоврядування. Ці дії реалізуються шляхом скликання зборів суддів місцевого загального суду і прийняття ними рішень у сфері організаційного забезпечення суду і діяльності суддів, соціального захисту суддів і членів їх сімей, а також інших питань, не пов'язаних із здійсненням правосуддя. Цілком зрозуміло, що з метою вирішення завдань, що покладені на суддівське самоврядування, судді

місцевого загального суду повинні бути певним чином організованими, а їх діяльність має бути спрямованою на досягнення певної мети. Не викликає заперечень теза щодо того, що без існування суддівського самоврядування на рівні суду неможливе існування інших суб'єктів суддівського самоврядування, а тому колективи суддів судів загальної юрисдикції є базовими суб'єктами суддівського самоврядування.

Таким чином, можна запропонувати таке визначення колективу суддів місцевого загального суду як суб'єкта суддівського самоврядування – це об'єднання суддів місцевого загального суду, що створене на підставі закону з метою вирішення питань внутрішньої діяльності суду для забезпечення самостійності судів і незалежності суддів. Із запропонованого визначення впливають такі ознаки колективу суддів місцевого загального суду як суб'єкта суддівського самоврядування: а) складається виключно із суддів місцевого загального суду; б) формується в імперативному порядку на основі приписів закону; в) наділяється державно-владними повноваженнями вирішення питань внутрішньої діяльності суду; г) метою діяльності є забезпечення незалежності судів і самостійності суддів.

Колектив суддів місцевого загального суду здійснює суддівське самоврядування безпосередньо на зборах суддів та опосередковано – шляхом обрання делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві і Севастополі за принципом один делегат від десяти суддів.

Відповідно до ч. 1 ст. 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» збори суддів – це зібрання суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань.

Повноваження зборів суддів місцевого загального суду визначено у ч. 5 ст. 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якої вони: 1) обговорюють питання щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду та приймають із цих питань рішення, що є

обов'язковими для суддів та працівників цього суду; 2) визначають спеціалізацію суддів із розгляду конкретних категорій справ; 3) приймають рішення про обрання суддів на адміністративні посади та звільнення з цих посад; 4) визначають рівень навантаження на суддів відповідного суду із урахуванням виконання ними адміністративних або інших обов'язків; 5) заслуховують звіти суддів, які обіймають адміністративні посади у цьому суді, та керівника апарату суду; 6) здійснюють інші повноваження, передбачені цим Законом. Крім того, згідно з ч.ч. 7 – 9 ст. 126 Закону про судоустрій і статус суддів збори суддів можуть звертатися з пропозиціями щодо питань діяльності суду до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які зобов'язані розглянути ці пропозиції і надати відповідь по суті, можуть обговорювати питання щодо практики застосування законодавства, розробляти відповідні пропозиції щодо удосконалення такої практики та законодавства, вносити свої пропозиції на розгляд вищого спеціалізованого суду та Верховного Суду України та обирають слідчих суддів.

Законодавець до питань внутрішньої діяльності судів відносить питання організаційного забезпечення судів та діяльності суддів, соціальний захист суддів та їхніх сімей, а також інші питання, що безпосередньо не пов'язані із здійсненням правосуддя (ч. 3 ст. 124 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»), при чому вирішення зазначених питань є метою створення і функціонування усіх суб'єктів і органів суддівського самоврядування в Україні, а не лише колективу суддів місцевого загального суду. З огляду на це і виходячи з покладених на суддівське самоврядування завдань у науковій літературі цілком закономірно виникло питання щодо можливості застосування поняття внутрішня діяльність суду».

Так, О.М. Коротун вважає невдалим використання критерію «внутрішня діяльність суду», оскільки, на її думку, «такий критерій не можна формалізувати в нормі права, а з іншого боку – реалізація суддівської влади здійснюється шляхом «внутрішньої» і «зовнішньої діяльності» суду як єдиного процесу» [323, с. 20]. Із такою позицією погодитися не можна, адже за допомогою зазначеного критерію

законодавець окреслив предмет суддівського самоврядування загалом, тобто визначив, що воно стосується тих питань, що виникають як усередині кожного суду, у кожній із підсистем судів, елементом якої він є, а також у системі судів загальної юрисдикції у цілому. При цьому слід підкреслити, що здійснення зазначеної діяльності передбачає вступ суб'єктів суддівського самоврядування у правовідносини не лише з органами судової гілки влади, але й з іншими органами державної влади, тобто діяльність спрямовується назовні. Із цього приводу В.В. Кривенко вірно зазначив, що вирішення питань внутрішньої діяльності судів «є неможливим без активного втручання суддівського співтовариства у процеси, що відбуваються поза судовою системою, певного лобювання (у позитивному розумінні) державних інтересів у сфері судової влади і водночас корпоративних, професійних інтересів» [314, с. 6], а тому можна зробити висновок, що О.В. Біловою цілком вірно запропоновано поділ повноважень органів суддівського самоврядування на внутрішні і зовнішні [81, с. 11].

Що стосується повноважень колективу суддів місцевого загального суду у цій сфері, то варто зазначити, що розгляд указаних питань стосується фінансового, кадрового, матеріально-технічного та організаційного забезпечення конкретного суду, адже, як було доведено вище, належне організаційне забезпечення діяльності суду є однією з обов'язкових умов забезпечення права кожного на справедливий суд. Винесення на порядок денний зазначеної проблематики дасть змогу виявити негативні явища у сфері організаційного забезпечення суду, визначити причини їх появи та розробити шляхи вирішення. Неможливо погодитися з точкою зору М. Оніщука, який вважає, що «суддя має зайти, взяти справу, вивчити її об'єктивно і розглянути у судовому засіданні» [324]. Цілком зрозуміло, що без вирішення суддівським самоврядуванням покладених на нього завдань суди зазнають впливу і втручання з боку органів законодавчої і виконавчої влади, що, у свою чергу, зведе нанівець проголошену на законодавчому рівні самостійність судів і незалежність суддів.

На розгляд зборів суддів може бути винесено питання щодо роботи конкретних суддів. Звісно, при цьому не слід забувати, що сфера дії суддівського

самоврядування стосується лише тих питань, що не пов'язані із здійсненням суддею правосуддя. Однак, на нашу думку, у цьому випадку колектив суддів місцевого загального суду як суб'єкт суддівського самоврядування може обговорити дотримання конкретними суддями встановлених процесуальними законами строків розгляду справ, виготовлення повних текстів судових рішень і видачі їх учасникам судового процесу та будь-яких вчинених ними дій як у суді, так і поза його межами.

Таке обговорення дасть змогу розібратися у ситуації, що склалася, вислухати пояснення судді, дії якого стали причиною занепокоєння, та прийняти рішення, що попередить повторення подібного у майбутньому без розголосу для широкого загалу та виправить ситуацію, що склалася. При цьому слід пам'ятати, що діяльність судді та робота суду багато в чому залежать від ефективності діяльності апарату суду з огляду на покладені на нього завдання. Не викликає сумніву, що причиною несвоєчасної здачі справ до канцелярії може бути не порушення суддею строків виготовлення процесуальних документів, а невиконання прикріпленим до нього помічником свого обов'язку готувати проекти процесуальних документів чи незадовільна робота секретаря судового засідання. За результатами такого обговорення збори суддів приймають рішення, що є обов'язковим для працівників апарату. Виконання указанного рішення покладається на голову суду, який до того ж має повноваження здійснювати контроль за ефективністю діяльності апарату суду, або його заступника. Враховуючи це, вважаємо, що законодавець цілком закономірно надав зборам суддів повноваження розглядати питання роботи не лише суддів, але й працівників апарату з огляду на важливість виконуваних ними завдань. Однак не можна погодитися з пропозицією О. Пасенюка щодо того, що збори суддів слід наділити повноваженнями щодо контролю за діяльністю апарату, а також щодо затвердження його структури [87, с. 57]. Персональну відповідальність за належний рівень організаційного забезпечення роботи суду несе керівник апарату, який призначається на посаду та звільняється з неї начальником відповідного територіального управління Державної судової адміністрації України за поданням

голови місцевого загального суду. З огляду на це, вважаємо, що законодавець вірно наділив територіальне управління Державної судової адміністрації України повноваженнями затверджувати структуру і штатну чисельність апарату за погодженням з головою суду як представником суддівського корпусу, оскільки саме погоджена ними особа здійснює керівництво апаратом суду і несе персональну відповідальність за його роботу. Уявляється, законодавець вірно усунув колектив суддів місцевого загального суду від контролю за роботою апарату суду, оскільки здійснення таких повноважень не було б ефективним з огляду на порядок скликання і черговість проведення зборів суддів. При цьому слід пам'ятати, що колектив суддів місцевого загального суду уповноважений обговорювати питання роботи працівників апарату суду і приймати із цього приводу відповідні рішення, що є для них обов'язковими. Крім того, колектив суддів місцевого загального суду заслуховує звіти керівника апарату та уповноважений висловити йому недовіру, що має наслідком його відставку.

Р.В. Ігонін вважає за необхідне надання зборам суддів права на дострокове припинення повноважень керівника апарату відповідного суду внаслідок висловлення йому недовіри. Свою позицію науковець обґрунтовує тим, що «збори суддів є повністю усуненими від процесу призначення на посаду і звільнення з посади керівника апарату суду. Проте, оскільки діяльність апарату суду становить важливий і суттєвий інтерес для всієї суддівської спільноти, а широка репрезентативність зборів суддів та колективне обговорення проектів рішень якомога повно відображають інтереси суду та водночас забезпечують належний рівень об'єктивності при прийнятті рішення» [86]. Із зазначеними поглядами не можна погодитися, оскільки колектив суддів місцевого загального суду уповноважений висловити керівникові апарату недовіру, що має наслідком звільнення його з посади. Крім того, видається логічним, щоб звільняв з посади той орган, що й призначив особу на посаду.

Окремо слід зупинитися на повноваженні колективу суддів місцевого загального суду як суб'єкта суддівського самоврядування, заслуховувати звіти суддів, що обіймають адміністративні повноваження у даному суді. На теперішній

час голова суду продовжує залишатися центральною фігурою в колективі, а його діяльність має суттєве значення для підтримки роботи органу правосуддя на належному рівні. Однак при цьому не слід забувати, що зважаючи на зазначену роль та виконувані повноваження, голова місцевого загального суду повинен звітувати про свою діяльність, адже як справедливо зазначив С.В. Прилуцький «голова суду, який виключений з-під нагляду загальних зборів, по суті, є безконтрольним головою, який може роками бути безініціативним та навіть гальмувати діяльність суду» [325, с. 77].

Для підтвердження висловленої позиції доречно згадати висловлювання діяча минулої епохи В.Р. Завадського щодо того, що «голова суду безумовно повинен володіти широкими правами по нагляду за діяльністю всіх органів суду (не виключаючи і суддів), але якою б не була великою щодо цього його влада, влада загальних зборів суддів, все-таки, має залишатися вищою владою у суді» [326, с. 61]. Таким чином, законодавець вірно поклав на збори суддів місцевого загального суду повноваження щодо заслуховування звіту осіб, які займають адміністративні посади. Зазначене, на нашу думку, дасть змогу колективу суддів встановлювати обставини невиконання чи неналежного виконання головою суду та його заступниками покладених на них повноважень, що призвели або можуть мати наслідком зниження рівня роботи суду або відсутність будь-якої позитивної динаміки у роботі судової установи, виявити причини та передумови зазначених негативних результатів, що можуть полягати у легковажному ставленні до покладених повноважень, безвідповідальності, відсутності бажання працювати чи будь-яких організаційних здібностей. У разі виявлення зазначених негативних тенденцій у роботі суддів, що займають адміністративні посади, колектив суддів місцевого загального суду має можливість вжити відповідних заходів реагування, а саме: ініціювати питання про звільнення голови суду і його заступників з займаних посад. З огляду на такий стан речей, вважаємо, що В. Городовенко дійшов до вірного висновку щодо того, що «надання таких повноважень зборам суддів в частині заслуховування голів суддів щодо їх діяльності свідчить, що суддівське

самоврядування може бути дійсно реальністю, а не міфом судово-правової реформи» [327, с. 121].

Як справедливо зазначив Р.В. Ігонін, «право зборів відповідних судів вирішувати спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ є також делегованим адміністративно-правовим (управлінським) повноваженням, яке безпосередньо впливає на професійну діяльність конкретного судді та спрямоване на реалізацію встановленого ч. 2 ст. 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» принципу спеціалізації суддів» [328, с. 20]. Додатково до зазначеного необхідно підкреслити, що визначення спеціалізації суддів місцевого загального суду є питанням внутрішньої діяльності суду, а тому цілком закономірно віднесено законодавцем до повноважень колективу суддів як суб'єкта суддівського самоврядування.

Слід звернути увагу на те, що надавши зборам суддів право визначати спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ, законодавець не визначив порядку реалізації зазначеного повноваження. Разом із тим, обрання суддів, уповноважених здійснювати кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється зборами суддів місцевого загального суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді місцевого загального суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана (ч. 3 ст. 18, ч. 5 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Варто зазначити, що за Законом України «Про судоустрій і статус суддів» в редакції від 07 липня 2010 року у визначенні зборами суддів спеціалізації суддів немало роль відігравав голова суду, оскільки за приписом законодавця виключно за його пропозицією збори суддів визначають спеціалізацію суддів із розгляду певних категорій справ. Закріплення такого порядку, на нашу думку, значно обмежувало повноваження зборів суддів місцевого загального суду у визначенні спеціалізації суддів з розгляду справ інших категорій, оскільки виходило, що у разі не підтримання пропозиції голови суду збори суддів позбавлені можливості прийняти відповідне рішення. При цьому також не слід виключати можливість наявності факту

службових зловживань з боку голови суду та його особистої зацікавленості у визначенні спеціалізації певних суддів із розгляду тієї або іншої категорії справ.

Отже, з метою закріплення єдиних правил реалізації у місцевому загальному суді принципу внутрішньої спеціалізації пропонуємо викласти п. 2 ч. 5 ст. 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у такій редакції: «визначають спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років».

Не менш важливим є надання зборам суддів місцевого загального суду можливості обговорювати питання щодо практики застосування законодавства і розробляти відповідні пропозиції щодо такої практики. Слід погодитися з висловленою О. Пасенюком думкою про те, що спільне вивчення суддями практики свого суду та вищих судів є функцією саме суддівського самоврядування [87, с. 61]. Вивчення суддями місцевого загального суду практики розгляду певних категорій справ, обговорення і аналіз причин скасування чи зміни ухвалених ними рішень судами вищестоящих інстанцій має важливе значення для утвердження єдиної судової практики та ухвалення законних і обґрунтованих судових рішень. На зборах судді місцевого загального суду мають змогу звернутися до судів вищестоящих інстанцій за наданням методичних рекомендацій, а також висловити свої рекомендації щодо удосконалення законодавства до Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. З цього приводу слід також зазначити, що вирішенню зазначених питань за даними судової статистики збори суддів місцевих судів приділяють значну частину свого робочого часу [329].

Викликає зауваження висловлена Р. Куйбідою позиція, з якою погодилися О. Коротун та А. Бірюкова [330, с. 62], що суддівське самоврядування на рівні окремих судів у формі зборів майже не реалізується [122, с. 288]. Відповідно до частини 1 статті 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» колектив суддів місцевого загального суду як суб'єкт суддівського самоврядування на

зборах суддів уповноважений обговорювати питання і приймати рішення лише з приводу внутрішньої діяльності свого суду, а тому не може повністю виконувати завдання, що покладені законодавцем на суддівське самоврядування в Україні. Зазначене зумовило необхідність існування вищих органів суддівського самоврядування, що наділені більш широкими повноваженнями у сфері вирішення питань внутрішньої діяльності судів з метою забезпечення незалежності суддів і самостійності судів. Таким чином, має рацію В.І. Косарєв, за переконанням якого «від рівня суддівського самоврядування залежить ступінь незалежності суддів, який забезпечується системою органів суддівського самоврядування» [85, с. 47]. При цьому слід підкреслити, що збори суддів місцевого загального суду обирають таємним голосуванням із числа суддів цього суду делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів, які, у свою чергу, обирають делегатів на з'їзд суддів України. Таким чином, забезпечується участь колективу суддів місцевого загального суду у діяльності органів суддівського самоврядування вищого рівня.

Вважаємо, що законодавець невинуватно звузив повноваження зборів суддів місцевого загального суду у сфері звернень до органів державної влади і місцевого самоврядування, обмеживши їх лише пропозиціями. За своїм змістом пропозиція – це порада, рекомендація, у тоді як на практиці можуть мати місце випадки посягання на самостійність місцевого загального суду і незалежність працюючих у ньому суддів, що, у свою чергу, потребуватиме звернення із клопотаннями чи заявами. Враховуючи зазначене, пропонуємо викласти ч. 7 ст. 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у такій редакції: «Збори суддів можуть направляти звернення щодо питань діяльності суду до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які зобов'язані їх розглянути і дати відповідь по суті».

С.В. Прилуцький наголошував на необхідності надання зборам суддів повноважень щодо розгляду кандидатів на посади суддів та рекомендування їх для проходження конкурсу. В обґрунтування своєї позиції науковець зазначив, що «незалежності суддів можна досягти шляхом утвердження повноважень органів

суддівського самоврядування у ключових кадрових питаннях щодо оцінки та кар'єрного зростання суддів, їх професійної етики і дисципліни» [88, с. 224].

З такою точкою зору погодитися не можемо з огляду на таке. По-перше, на теперішній час добір кандидатів на посаду суддів, у тому числі конкурс на заміщення вакантних посад, здійснює Вища кваліфікаційна комісія суддів України, більшість складу якої становлять саме судді, яких на посаду призначає найвищий орган суддівського самоврядування – з'їзд суддів України. Отже, суддівське самоврядування хоча й опосередковано, однак бере участь у формуванні суддівського корпусу. По-друге, згідно з ч. 5 ст. 73 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Вища кваліфікаційна комісія суддів України надсилає Вищій раді юстиції України рекомендації про призначення кандидатів суддями, виходячи з результатів кваліфікаційного іспиту і кількості набраних балів, що, як уявляється, у повною мірою забезпечуватиме заміщення вакантних посад суддів кращими з кращих.

Не можна погодитися з пропозицією Р.В. Ігоніна щодо необхідності наділити на законодавчому рівні збори суддів кожного суду повноваженнями шляхом таємного голосування висувати одного кандидата у члени Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [331, с.138], оскільки участь зборів суддів у формуванні корпусу суддів забезпечується шляхом обрання ними делегатів на спільні збори суддів місцевих загальних судів в Автономній Республіці Крим, кожній області, містах Києві і Севастополі, що, у свою чергу, обирають делегатів на з'їзд суддів України.

Отже, на теперішній час збори суддів місцевого загального суду уповноважені вирішувати широке коло питань, пов'язаних із внутрішньою діяльністю суду, та мають вплив на здійснення адміністрування у суді.

Висновки до розділу 3

1. Судді місцевого загального суду наділені усіма правами та на них покладено виконання усіх обов'язків, що передбачені Законом України «Про

судоустрій і статус суддів». Під правами судді місцевого загального суду пропонується розуміти встановлену правовими нормами з метою забезпечення незалежності судді місцевого загального суду вид і міру його можливої (чи дозволеної) поведінки, що забезпечується державою, під обов'язками – вид і міру належної (необхідної) поведінки судді місцевого загального суду, що встановлена на законодавчому рівні і забезпечується державним примусом з метою забезпечення права кожного на справедливий суд.

2. Права судді місцевого загального суду класифікуються за змістом на особисті, службові і соціальні права, залежно від можливостей реалізації на умовні і безумовні. Обов'язки судді місцевого загального суду за змістом пропонується класифікувати на функціональні, морально-етичні і посадові. Зазначено, що від прав судді місцевого загального суду слід відрізнити повноваження, що не є додатковими правовими можливостями, якими наділяється особа у зв'язку з обранням на посаду судді, а мають державний владний характер.

3. З метою забезпечення сумлінного і чіткого виконання суддями місцевих загальних покладених на них обов'язків пропонується ч. 4 ст. 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у такій редакції:

«4. Суддя зобов'язаний додержуватися присяги судді, зокрема:

1) своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;

2) дотримуватися правил суддівської етики;

3) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

4) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції, дотримуватися вимог щодо несумісності;

5) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;

б) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до органів суддівського самоврядування та правоохоронних органів упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання».

4. Голова місцевого загального суду за Законом України «Про судоустрій і статус суддів» здійснює організаційне керівництво діяльністю очолюваного ним суду, тобто вказаного повноваження голову суду позбавлено не було, а лише виключено зазначене словосполучення із тексту статті з метою усунення непорозумінь у його трактуванні. Зважаючи на те, що контроль дає можливість не лише спостерігати за ефективністю діяльності апарату, але й ставити питання щодо усунення різного роду правопорушень, питання роботи працівників апарату суду можуть обговорюватися на зборах суддів місцевого загального суду, що скликаються з власної ініціативи головою місцевого загального суду, і у зв'язку з тим, що персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду покладено саме на керівника апарату, призначення якого на посаду і звільнення здійснюється за подання голови місцевого загального суду, а збори суддів уповноважені висловити йому недовіру, що має наслідком його звільнення з посади, відстоюється позиція, що в руках голови суду зберігаються реальні важелі впливу на апарат суду.

5. Призначати суддів на адміністративні посади та звільняти з цих посад повинна саме Рада суддів України як вищий орган суддівського самоврядування між з'їздами суддів України. Однак із цього процесу не можна повністю виключати колектив суддів місцевого загального суду, оскільки саме судді місцевого загального суду найбільш повно обізнані з особистісними і професійними якостями своїх колег, безпосередньо на собі відчують ефективність діяльності судді на адміністративній посаді.

6. Колектив суддів місцевого загального суду може вважатися суб'єктом суддівського самоврядування тільки за наявності цілеспрямованої ініціативної діяльності з вирішення питань внутрішньої діяльності суду. Зазначається, що колектив суддів місцевого загального суду як суб'єкт суддівського

самоврядування є об'єднанням суддів місцевого загального суду, що створене на підставі закону з метою вирішення питань внутрішньої діяльності суду для забезпечення незалежності судів і самостійності суддів.

Колективу суддів місцевого загального суду як суб'єкту суддівського самоврядування притаманні такі ознаки: а) складається виключно із суддів місцевого загального суду; б) формується в імперативному порядку на основі приписів закону; в) наділяється державно-владними повноваженнями вирішення питань внутрішньої діяльності суду; г) вживає заходів щодо забезпечення незалежності судів і самостійності суддів.

7. З метою забезпечення єдиного порядку визначення спеціалізації суддів місцевого загального суду п. 2 ч. 5 ст. 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» пропонується викласти у такій редакції: «визначають спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ відповідної судової юрисдикції за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років».

Вказується на невиправдане звуження повноважень зборів суддів місцевого загального суду у сфері звернень до органів державної влади та місцевого самоврядування, обмеживши їх лише пропозиціями. За своїм змістом пропозиція – це порада, рекомендація, у тоді як на практиці можуть мати місце випадки посягання на самостійність місцевого загального суду і незалежність працюючих у ньому суддів, що, у свою чергу, потребуватиме звернення із клопотаннями. Враховуючи зазначене, ч. 7 ст. 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» пропонуємо викласти у такій редакції: «Збори суддів можуть направляти звернення щодо питань діяльності суду до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які зобов'язані розглянути їх розглянути і дати відповідь по суті».

РОЗДІЛ 4

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ МІСЦЕВИХ ЗАГАЛЬНИХ СУДІВ

4.1. Юрисдикція місцевих загальних судів та перспективи її удосконалення

Для розгляду питання щодо юрисдикції місцевих загальних судів, перш за все, необхідно з'ясувати, що саме в літературі розуміють під терміном «юрисдикція».

У тлумачному словникові іншомовних слів юрисдикцію визначають як право чинити суд, розглядати і вирішувати правові питання [332, с. 334]. Із цього приводу Т.О. Коломоєць і О.М. Попова вірно зазначали, що «такому ототожненню сприяв неточний переклад у літературних джерелах загального користування з латинської на російську мову «jurisdictio» як судочинство» [91, с. 6].

У Рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень ч.ч. 2-3 ст. 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002 зазначено, що юрисдикція судів – це повноваження судів вирішувати спори про право та інші правові питання [333]. Із цього приводу виникає питання щодо правильності такого ототожнення.

Як зазначив В.В. Головка, «в більшості випадків визначення юрисдикції пов'язане з терміном «повноваження», що в науці управління, а також адміністративній, державній та деяких інших галузях права розглядається як складова частина компетенції (сукупність повноважень, прав, обов'язків) і статус органа, посадової особи, особи, що виконує управлінські функції в організації, а також деяких інших осіб, що реалізують функції, передбачені для них законодавством» [334, с. 21]. Так, О.Ф. Скакун підкреслює, що компетенція

органу влади включає: 1) повноваження; 2) предмет відання; 3) відповідальність [335, с. 408].

Таким чином, доходимо до висновку, що поняття «компетенція» і «повноваження» співвідносяться між собою як ціле і частина.

Як справедливо зазначав М.І. Смокович, «судова юрисдикція нерозривно пов'язана з поняттям «судова компетенція» - це сукупність юридично встановлених повноважень (владних прав і обов'язків) певного судового органу, у тому числі спеціалізованого суду, щодо визначеного законом кола питань, які підлягають вирішенню» [336, с. 39].

Враховуючи зазначене, найбільш вдалим вважаємо запропоноване цим науковцем визначення юрисдикції суду як компетенції однієї структури (ланки) судів щодо розгляду справ певного виду або категорії спорів [337, с. 38].

Таким чином, врахувавши вищезазначене, вважаємо, що юрисдикція місцевого загального суду – це визначена законом компетенція цього суду з розгляду і вирішення справ певних категорій.

Відповідно до ч. 2 ст. 22 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення у випадках і порядку, передбачених процесуальним законом.

Як видно, у ст. 22 Закону про судоустрій і статус суддів, що має назву «Повноваження місцевого суду» зазначено коло справ, які уповноважений розглядати місцевий загальний суд, а тому вважаємо за доцільне у назві статті замінити слово «повноваження» на слово «компетенція».

Зі зміною підходів законодавця до розуміння принципу спеціалізації, що знайшло своє відображення у Законі України «Про судоустрій і статус суддів», за місцевими загальними судами було залишено повноваження розглядати деякі категорії справ адміністративної юрисдикції.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 18 Кодексу адміністративного судочинства України місцеві загальні суди як адміністративні суди розглядають:

- 1) адміністративні справи, в яких однією із сторін є орган чи посадова особа

місцевого самоврядування, посадова чи службова особа органу місцевого самоврядування, крім тих, що підсудні окружним адміністративним судам; 2) усі адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень у справах про притягнення до адміністративної відповідальності; 4) усі адміністративні справи щодо спорів фізичних осіб із суб'єктами владних повноважень із приводу обчислення, призначення, перерахунку, здійснення, надання, одержання пенсійних виплат, соціальних виплат непрацездатним громадянам, виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, виплат та пільг дітям війни, інших соціальних виплат, доплат, соціальних послуг, допомоги, захисту, пільг; 5) адміністративні справи з приводу рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ними рішень судів у справах, передбачених п.п. 1–4 ч.1 цієї статті; 6) адміністративні справи щодо примусового повернення в країну походження або третю країну та примусового видворення іноземців та осіб без громадянства за межі території України. Крім того, ч. 3 цієї статті передбачено, що справи щодо оскарження дій чи бездіяльності посадових чи службових осіб місцевих органів виконавчої влади розглядаються і вирішуються місцевим загальним судом як адміністративним судом або окружним адміністративним судом за вибором позивача [219].

Із цього приводу доречно згадати висловлювання С. Штогуна, який писав, що «на сьогодні система адміністративного судочинства деякою мірою нагадує гібридний автомобіль, який рухається за рахунок енергії двигуна внутрішнього згорання та енергії акумуляторних батарей. Якщо основне джерело енергії – двигун внутрішнього згорання можна порівняти із системою окружних адміністративних судів, то місцеві загальні суди в цій ситуації повинні виступати як допоміжне джерело енергії, тобто акумуляторні батареї. Однак, як показує статистика, основним джерелом енергії для цього автомобіля є чомусь акумуляторні батареї. До чого це може призвести – передчасного виходу з ладу акумуляторних батарей або автомобіля в цілому» [338, с.11].

Варто зазначити, що з приводу залишення серед повноважень місцевих загальних судів можливості розглядати адміністративні справи І.В. Назаров писав, що «така позиція законодавця є незрозумілою, адже для цього існують місцеві адміністративні суди із відповідними повноваженнями» [133, с. 67]. На недоцільність змішування адміністративних судів із місцевими загальними вказувала також заступник голови Київського апеляційного адміністративного суду І. Саприкіна [134, с.16]. Протилежної думки дотримується І.О. Затираха, яка зазначає, що «місцеві адміністративні суди мають бути доступними для всього населення, а цій вимозі відповідає існуюча мережа районних (міських, міськрайонних) судів» [339, с. 140].

Видається, що місцеві загальні суди як низова ланка новоутвореної системи спеціалізованих судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення, необхідно позбавити повноважень розглядати невластиві їм справи адміністративної юрисдикції відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України. В обґрунтування цієї позиції необхідно сказати, що наділення місцевих загальних судів повноваженнями розглядати справи адміністративної юрисдикції створює ситуацію, за якої місцеві загальні суди одночасно є первинною ланкою для двох підсистем спеціалізованих судів, що, безумовно, суперечить їх правовій природі і призначенню у судовій системі України. За такого стану речей постає закономірне питання про доцільність створення окремої підсистеми спеціалізованих судів для розгляду справ адміністративної юрисдикції, адже прийняття Кодексу адміністративного судочинства України не лише не зменшило навантаження на суддів місцевих загальних судів, а навпаки ускладнило їх роботу необхідністю застосування при вирішенні справ ще одного процесуального закону. Додатково слід зазначити, що сама по собі доступність місцевих загальних судів до населення не дає підстав для покладення на них повноважень щодо розгляду адміністративних справ, оскільки зробити місцеві адміністративні суди доступними для населення можна іншим шляхом, наприклад шляхом їх організації без прив'язки до адміністративно-територіального устрою в округах, організованих з урахуванням кількості

населення, або шляхом поступової розбудови за системою місцевих загальних судів. Схвально щодо доцільності позбавлення місцевих загальних судів повноважень розглядати справи адміністративної юрисдикції висловилися 78 % опитаних нами суддів не лише місцевих загальних, але й місцевих господарських і окружних адміністративних судів.

Юрисдикція місцевих загальних судів щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення визначена у ст. 221 Кодексу України про адміністративні правопорушення, відповідно до якої зазначені суди розглядають справи про адміністративні правопорушення, передбачені частиною першою статті 41, статтями 41-1 - 41-3, 42-1 - 42-3, частиною першою статті 44, статтями 44-1, 46-1, 46-2, 51, 51-2, частинами другою, четвертою та п'ятою статті 85, статтями 85-1, 88 - 88-2, 90, 91, 92-1, частинами третьою - п'ятою статті 96-1, статтями 98, 101-103, частиною першою статті 106-1, статтями 106-2, 107-1, частиною другою статті 112, частинами четвертою та сьомою статті 121, частиною четвертою статті 122, статтями 122-2, 122-4, 122-5, частинами другою і третьою статті 123, статтею 124, частиною четвертою статті 127, статтею 127-1, статтею 130, частиною третьою статті 133, статтями 135-1, 139, частиною четвертою статті 140, статтями 146, 149-1, частиною другою статті 154, статтею 155-1, частинами першою, третьою і четвертою статті 156, статтями 160, 162 - 162-3, 163-1 - 163-4, частиною другою статті 163-7, статтями 163-12, 164, 164-3, 164-5 - 164-16, 166-1 - 166-4, частинами першою, другою, дев'ятою та десятою статті 166-6, 166-8 - 166-12, 166-14 - 166-18, 171-2, 172-4 - 172-9, 173 - 173-2, 174, 177-2, частиною третьою статті 178, статтею 180-1, частинами першою, другою і третьою статті 181, частиною другою статті 182, статтями 184 - 185-11, 186-5 - 186-7, 187, 188, 188-1, 188-13, 188-14, 188-16, 188-17, 188-19, 188-22, 188-25, 188-27, 188-28, 188-31, 188-32, 188-33, 188-34, 188-35, 188-38, 188-39, 188-40, 188-41, частиною першою статті 189-1, статтями 189-3, 190, 191, 193, 195-1 - 195-6, статтями 204-1, 206-1, 212-2 - 212-20 цього Кодексу, а також справи про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років [281].

Проаналізувавши положення зазначених статей, можна зробити висновок, що на теперішній час до компетенції місцевих загальних судів віднесено розгляд найбільш серйозних протиправних діянь, що посягають на громадський порядок, власність, права і свободи громадян, встановлений порядок управління та за вчинення яких передбачено накладення адміністративного стягнення у вигляді оплатного вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, конфіскації, позбавлення спеціального права, наданого даному громадянину, громадських робіт, виправних робіт, адміністративного арешту, штрафу у значно більшому розмірі порівняно із санкціями інших статей Кодексу про адміністративні правопорушення України, притягати до адміністративної відповідальності за якими уповноважені інші органи, а також усіх справ про адміністративні правопорушення, що вчинені особами від шістнадцяти до вісімнадцяти років.

Зважаючи на зазначене, варто погодитися з твердженням Н.В. Хорошак щодо того, що «судді є найбільш кваліфікованими у професійному відношенні порівняно з уповноваженими особами інших органів державної влади, а тому до їх компетенції віднесено найсерйозніші справи» [340, с. 163]. Однак при цьому, на нашу думку, законодавець не врахував, що така ситуація призвела до значного навантаження суддів місцевих загальних судів справами про адміністративні правопорушення. Так, на розгляді у місцевих загальних судах у 2013 р. перебувало 988,4 тис. справ про адміністративні правопорушення, з яких із винесенням постанов було розглянуто 911, 8 тис. справ або 90, 7 % від загальної кількості [273, с. 29].

На згадану проблематику неодноразово звертала увагу Н. Карпачова та зазначала, що «суди взагалі не повинні вирішувати справи про адміністративні проступки та накладати адміністративні стягнення, оскільки вони у такому разі діють не як органи правосуддя, а як адміністративні органи» [128]. Про необхідність позбавлення суддів місцевих загальних судів повноважень розгляду справ про адміністративні правопорушення наголошував В. Онопенко та вважав доцільним залишити за громадянами лише право оскаржувати до суду рішення

адміністративного органу у разі, якщо вони з ним не погоджуються [129, с. 2]. Зазначені позиції підтримує П.В. Панталієнко та додатково пропонує ще два альтернативні шляхи зменшення навантаження на суди загальної юрисдикції, а саме: створення укомплектованих особами, які мають юридичну освіту, квазісудових органів (товариських судів) або утворення спеціальної системи судів для розгляду справ про адміністративні правопорушення за аналогом судів магістрату у Великій Британії чи поліцейських трибуналів у Франції [341, с. 132].

На нашу думку, повністю виключати суди із числа суб'єктів провадження у справах про адміністративні правопорушення не можна, оскільки за вчинення окремих адміністративних правопорушень передбачено накладення стягнень, що обмежують конституційні права і свободи людини і громадянина та можуть застосовуватися виключно за рішенням суду. Виходячи із цих же міркувань, не можна погодитися із О.С. Літошенко, яка пропонує зберегти судову процедуру розгляду справ про адміністративні правопорушення і накладення адміністративних стягнень лише в разі, коли правопорушник не згоден на адміністративну процедуру прийняття рішення по справі, а також тоді, коли він бажає оскаржити рішення, прийняте органом державної виконавчої влади [342]. Уявляється також недоцільним, фінансово затратним та нерациональним створення окремої системи судів для розгляду справ про адміністративні правопорушення, оскільки досягти мети зменшення навантаження на місцеві загальні суди можна шляхом збільшення кількості суддів у них.

Не можна погодитися з пропозицією О.Є. Звірка про передачу повноважень щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення адміністративним судам [343], з огляду на завдання адміністративних судів, викладені у ч. 1 ст. 2 Кодексу адміністративного судочинства України.

Інших поглядів дотримуються Ю.Є. Полянський та В.В. Долежан, які пропонують, щоб на місцеві загальні суди було покладено повноваження розглядати лише ті справи про адміністративні правопорушення, коли санкцією відповідної статті Кодексу України про адміністративні правопорушення передбачається можливість застосування арешту або виправних робіт [131,

с. 141]. До вказаного переліку С.В. Ківалов додає ще справи про адміністративні правопорушення, за які можна застосовувати стягнення у вигляді конфіскації [344, с. 14]. Зазначений погляд підтримують О.Г. Свида і Л.І. Свида та вважають за необхідне залишити місцевим загальним судам повноваження щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, за які може бути призначено адміністративне стягнення у вигляді оплатного вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення [132, с. 132].

Слід підтримати зазначені погляди науковців і вважати за необхідне залишити за місцевими загальними судами також повноваження щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, за які передбачено накладення стягнення у вигляді громадських робіт, а також справ про адміністративні правопорушення, вчинені особами віком від 16 до 18 років. Накладення адміністративного стягнення у вигляді громадських робіт полягає у виконанні особою, яка вчинила адміністративне правопорушення, у вільний від роботи чи навчання час безоплатних суспільно корисних робіт, що певною мірою обмежує гарантоване ст. 43 Конституції України право на працю, до того ж в Основному Законі прямо передбачено, що не вважається примусовою працею робота чи служба, що виконується саме за рішенням суду.

В обґрунтування необхідності залишення за місцевими загальними судами повноважень щодо розгляду справ про адміністративні правопорушення, вчинені особами від 16 до 18 років, варто зазначити, що саме під час судового розгляду справи існують додаткові гарантії права неповнолітнього правопорушника на захист, забезпечується виховний і запобіжний вплив на нього суду, найбільш повно з'ясовуються причини вчинення протиправного діяння, характер особи-правопорушника, його поведінка, умови проживання, виховання, навчання чи роботи, що, на нашу думку, безумовно матиме позитивний вплив на неповнолітнього правопорушника і попередить вчинення ним протиправних діянь у майбутньому. Отже, юрисдикцію місцевих загальних судів слід обмежити лише розглядом справ про адміністративні правопорушення, за які передбачено

стягнення у вигляді арешту, конфіскації, виправних і громадських робіт, оплатного вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, а також справ про адміністративні правопорушення, що вчиненні неповнолітніми.

Компетенція місцевих загальних судів щодо розгляду цивільних справ зазначена у ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України, відповідно до якої в порядку позовного, наказного і окремого провадження вони розглядають усі справи, що підлягають вирішенню за правилами цивільного судочинства, а саме: справи щодо захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства [217].

Такі випадки мають місце, коли на законодавчому рівні передбачено розгляд та вирішення справ, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових правовідносин в іншому порядку або за правилами іншого судочинства. Наприклад, відповідно до ч. 4 ст. 10 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [345] спори працівників про стягнення заробітної плати, поновлення на роботі з роботодавцем, стосовно якого порушено справу про банкрутство, підлягають розглядові у місцевих господарських судах у порядку господарського судочинства. Крім того, відповідно до ч. 1 ст. 16 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» [346] позов про примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, щодо їх викупу для суспільних потреб подається органом виконавчої влади чи органом місцевого самоврядування, що прийняв рішення про відчуження земельної ділянки, до адміністративного суду у разі недосягнення згоди з власником та розглядається у порядку адміністративного судочинства. За загальним правилом не підлягають розгляду в місцевих загальних судах колективні трудові спори, оскільки Законом України «Про порядок

вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» [347] для них передбачено примирно-третейський порядок вирішення.

Водночас ч. 2 ст. 15 Цивільного процесуального кодексу України встановлює, що законом може бути передбачено розгляд інших справ за правилами цивільного судочинства. Прикладом може бути ч. 10 ст. 17 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», відповідно до положень якої рішення державних органів із питань володіння та користування культовими будівлями і майном оскаржуються до суду у порядку, передбаченому Цивільним процесуальним кодексом України [348].

Окрім цього, місцеві загальні суди у порядку цивільного судочинства здійснюють перегляд своїх рішень, ухвал і судових наказів у зв'язку з нововиявленими обставинами (ч. 1 ст. 363 Цивільного процесуального кодексу України); вирішують питання, пов'язані із зверненням судового рішення у розглянутій ним справі до виконання (ч. 1 ст. 368 Цивільного процесуального кодексу України); розглядають скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи під час виконання судового рішення за виданим ним судовим документом (ч. 2 ст. 384 Цивільного процесуального кодексу України); вирішують питання щодо надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду в Україні (ст. 392 Цивільного процесуального кодексу України) і розглядають клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню в Україні (ч. 1 ст. 400 Цивільного процесуального кодексу України); розглядають заяви про відновлення втраченого судового провадження за ухваленими ними рішеннями по суті або за постановленими ними ухвалами про закриття провадження у справі (ст. 404 Цивільного процесуального кодексу України).

Таким чином, місцеві загальні суди у порядку цивільного судочинства компетентні розглядати й вирішувати широке коло правових спорів, що виникають з різних видів правовідносин, при чому, як вірно зазначив О.О. Гаркуша, «виокремлення цивільної юрисдикції здійснюється шляхом виключення з неї судових справ інших юрисдикцій» [349, с.161]. Такий підхід

законодавця до визначення категорій справ, що підлягають розгляду у порядку Цивільного процесуального кодексу України, призвів до того, що до цивільної юрисдикції місцевих загальних судів було віднесено справи, що за своїм змістом не підлягають розгляду у порядку цивільного судочинства.

Так, за загальним правилом, встановленим ч. 1 ст. 17 Кодексу адміністративного судочинства України, юрисдикція адміністративних судів поширюється на правовідносини, що виникають у зв'язку із здійсненням суб'єктом владних повноважень владних управлінських функцій, а також у зв'язку з формуванням суб'єкта владних повноважень шляхом виборів та референдуму. Статтею 181 Кодексу адміністративного судочинства України встановлено, що учасники виконавчого провадження (крім державного виконавця) та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій, мають право звернутися до адміністративного суду з позовною заявою, якщо вважають, що рішеннями, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби порушено їхні права, свободи чи інтереси, а також якщо законом не встановлено іншого порядку судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності таких осіб [219]. Водночас місцеві загальні суди в порядку цивільного судочинства розглядають скарги на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи під час виконання судового рішення за виданим ним судовим документом (ч. 2 ст. 384 Цивільного процесуального кодексу України).

Отже, критеріями визначення юрисдикції судів щодо вирішення справ з приводу оскарження рішень дій чи бездіяльності органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення є юрисдикційна належність суду, що видав виконавчий документ, та статус особи, яка звертається до суду по захист своїх прав, у виконавчому провадженні. Із цього приводу С.В. Щербак вірно зазначив, що «незрозумілим є критерій, з якого виходив законодавець, закріпивши право оскарження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця при виконанні судового рішення, ухваленого судом загальної юрисдикції, різними суб'єктами виконавчого провадження до судів різних юрисдикцій» [138].

На нашу думку, віднесення до юрисдикції місцевого загального суду справ щодо розгляду скарг сторін виконавчого провадження на рішення, дій чи бездіяльність державного виконавця під час виконання судового рішення за виданими ними виконавчими документами, не є обґрунтованим, оскільки за загальним правилом оскарження рішень, дій чи бездіяльності державного виконавця за своїм змістом є публічно-правовим спором, а тому підлягає розгляду у порядку адміністративного судочинства місцевими адміністративними судами. Зважаючи на викладене, не можна погодитися з висловленою в літературі думкою щодо того, що існуючий в Україні порядок оскарження рішень органів державної виконавчої служби є цілком виправданим із посиланням на те, що адміністративним судам було би складніше оперативно розібратися з усіма деталями справи, порівняно із судами відповідної юрисдикції [132, с. 132], оскільки при розгляді справ зазначеної категорії підлягає перевірці лише обставина відповідності дій, рішень чи бездіяльності державного виконавця вимогам закону.

Відповідно до ч. 2 ст. 6 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» до відання місцевих загальних судів належить здійснення функцій сприяння і контролю щодо арбітражу, а саме: розгляд заяви про відсутність у третейського суду компетенції, а також розгляд клопотання про скасування арбітражного рішення [350]. Питання про віднесення до юрисдикції місцевих загальних судів зазначеної категорії справ у літературі є дискусійним. Так, М. Селівон пропонує передати зазначені функції апеляційним судам, а щодо рішень Міжнародного комерційного арбітражного суду і морської арбітражної комісії при Торгово-промисловій палаті України – Київському апеляційному суду [140, с. 135]. Такої ж думки дотримуються Т.Г. Захарченко і М.А. Теплюк [139, с.182] На думку Т.С. Кисельової, розгляд клопотань про оспорування рішень міжнародного комерційного арбітражу необхідно віднести до відання апеляційних господарських судів [351, с. 8].

Клопотання про оспорування рішень міжнародного комерційного арбітражу, видається, взагалі не мають розглядатися судами з розгляду цивільних

і кримінальних справ, а також справ про адміністративні правопорушення, оскільки зі змісту ч. 2 ст. 1 Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» випливає, що міжнародний комерційний арбітраж є компетентним у спрах між суб'єктами господарювання, що в нашій державі вирішуються господарськими судами, а тому розгляд справ зазначеної категорії доцільніше передати місцевим господарським судам відповідно до існуючих в Україні правил підвідомчості і підсудності. Аналогічної позиції слід дотримуватися щодо розгляду клопотань про визнання і примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу.

Виходячи з таких же міркувань, вважаємо, що є відсутніми підстави для покладення на місцеві загальні суди повноважень щодо розгляду в порядку ст.ст. 390-401 Цивільного процесуального кодексу України клопотань про визнання та примусове виконання усіх рішень іноземних судів, адже відповідно до ст. 81 Закону України «Про міжнародне приватне право» можуть бути визнані та виконані рішення іноземних судів у справах, що виникають не лише із цивільних, трудових, сімейних правовідносин, але й з господарських [352]. Вважаємо також, що відсутні підстави для покладення на місцеві загальні суди повноважень щодо розгляду у порядку ст. 377-1 Цивільного процесуального кодексу України клопотань про обмеження у праві виїзду за кордон боржників за наказами господарських судів. Враховуючи зазначене, визначати юрисдикцію названих категорій справ, необхідно за тим же критерієм, що був використаний законодавцем при розмежуванні юрисдикцій між місцевими загальними і місцевими господарськими судами при оскарженні рішень третейських судів та видачі виконавчих листів з метою їх примусового виконання, а саме: у віданні місцевих загальних судів слід залишити лише розгляд тих справ про визнання і виконання рішень іноземних судів, що виникають із цивільних, трудових і сімейних правовідносин.

Окремо необхідно зупинитися на юрисдикції місцевих загальних судів у сфері розгляду кримінальних справ. За Кримінальним процесуальним кодексом України, який набрав чинності 20 листопада 2012 р., місцеві загальні суди

здійснюють судовий контроль на стадії досудового розслідування, судові провадження як суди першої інстанції, вирішують питання, пов'язані з виконанням вироків [135].

З метою здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні у місцевому загальному суді зборами суддів обирається слідчий суддя, до повноважень якого належить: 1) вжиття заходів забезпечення кримінального провадження (наприклад, здійснення судового виклику (ст. 134), приводу (ст. 140), накладення грошового стягнення і скасування ухвали про накладення грошового стягненням (ст. ст. 144-147), здійснення тимчасового обмеження у користуванні спеціальним правом, продовження строку його застосування (ст.ст. 148-153), здійснення відсторонення від посади, його продовження і скасування (ст.ст. 154-158), надання тимчасового доступу до речей і документів (ст.ст. 159-164), накладення арешту на майно і його скасування (ст.ст. 170-174), вжиття запобіжних заходів у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, застави, домашнього арешту й тримання під вартою тощо; 2) надання дозволу на проведення деяких слідчих (розшукових) дій, які обмежують конституційні права людей (наприклад, обшук і огляд житла чи іншого володіння особи (ст.ст. 234- 235, 237), проведення слідчого експерименту в житлі чи іншому володінні особи (ч. 5 ст. 240) тощо; 3) розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність під час досудового розслідування (гл. 26); 4) повноваження щодо здійснення міжнародного співробітництва (наприклад, застосування тимчасового арешту до особи, яка вчинила злочин за межами України (ст. 583), застосування екстрадиційного арешту, перевірка підстав для подальшого тримання особи, щодо якої застосовано екстрадиційний арешт, під вартою, чи її звільнення (ст. 584), застосування запобіжного заходу, не пов'язаного із триманням під вартою, для забезпечення видачі особи на запит іноземної держави (ст. 585), затвердження згоди особи про застосування спрощеного порядку її видачі (ст. 588), розгляд скарг на рішення про екстрадицію (ст. 591); 5) інші (наприклад, вирішення питання про відводи (ч. 1 ст. 81), встановлення строку для ознайомлення з матеріалами справи, до яких надано

доступ, у разі зволікання при ознайомленні з матеріалами (ч. 10 ст. 290), вирішення питання про знищення речових доказів, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих труднощів або витрати щодо забезпечення спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, за відсутності згоди на це власника [ч. 6 ст. 100 тощо].

Таким чином, слідчого суддю наділено широким колом повноважень на стадії досудового розслідування, а тому з впевненістю можна стверджувати, що на теперішній час він є однією із центральних фігур кримінального процесу, а не, як справедливо зазначив М.І. Сірий, «стороннім спостерігачем за процесом розслідування справи» [353], як це було за раніше чинним кримінально-процесуальним законом.

Запровадження інституту слідчого судді та розширення повноважень суду на стадії досудового розслідування видається вірним кроком законодавця на шляху до наближення кримінального судочинства в Україні до європейських стандартів, оскільки суд, що є незалежним від органів розслідування і обвинувачення, бере безпосередню участь у здійсненні кримінального провадження і вирішує більшість питань, віднесених до його відання, на засадах змагальності сторін у судовому засіданні. З огляду на зазначене, слід погодитися з думкою А.Р. Туманянц щодо того, що «запровадження у вітчизняному кримінальному процесі інституту слідчого судді є вірним шляхом до вирішення ряду проблем на стадії досудового розслідування, оскільки його введення має усунути частину невластивих як слідчому, так і прокуророві функцій, а чіткий їх розподіл на стадії досудового розслідування буде гарантією реалізації принципу змагальності» [136, с. 897].

У той же час С.Г. Штогуном і С.В. Банахом висловлено думку щодо того, що законодавець у ст. 206 Кримінального процесуального кодексу України наділив слідчого суддю повноваженнями, що за своєю суттю є функцією

прокуратури. Науковці порушують питання щодо доцільності створення двох суб'єктів влади, які дублюють один одного, та вважають, що законодавець не врахував існуюче навантаження на суддів у місцевих загальних судах [137, с. 12].

Дійсно, покладення на слідчого суддю здійснення судового контролю щодо захисту прав громадян при обмеженні їх особистої свободи на теперішній час дублює сферу відання прокуратури (п. 4 ч. 1 ст. 121 Конституції України), однак при цьому не слід забувати, що прокурор є стороною обвинувачення, а тому наділення слідчого судді передбаченими ст. 206 Кримінального процесуального кодексу України обов'язками є виваженим кроком законодавця та реальною гарантією додержання прав, свобод та інтересів особи у кримінальному провадженні та відповідає європейській практиці. До того ж вважаємо, що надання таких повноважень слідчому судді впливає з його ролі у досудовому провадженні та за наданого обсягу повноважень не дуже впливатиме на навантаження суддів у місцевих загальних судах.

Виходячи із цих же міркувань, слід підтримати позицію Н. Сизої, яка пропонує закріпити у кримінальному процесуальному законі чіткий механізм оскарження до суду законності затримання [354, с. 15], що до того ж повністю узгоджується з ч. 5 ст. 29 Конституції України.

4.2. Шляхи удосконалення організаційного забезпечення діяльності місцевих загальних судів

Ефективна робота будь-якого суду, у тому числі місцевого загального, багато в чому залежить від рівня організаційного забезпечення його діяльності. Цілком зрозуміло, що наявність придатного для відправлення правосуддя приміщення, забезпечення його охорони, підтримання громадського порядку під час розгляду справ, забезпечення канцелярськими товарами, програмним забезпеченням і офісною технікою є не лише умовами функціонування суду як органу державної влади, гарантією забезпечення права кожного на судовий захист, але й запорукою прийняття законного і обґрунтованого судового рішення

у справі. З огляду на зазначене, слід погодитися із думкою Г.А. Кравчука, який зазначає, що «фінансування третьої влади - це не тільки фінансування суддів, це фінансування захисту прав 47 мільйонів громадян» [355].

На думку А.А. Стрижака, «організаційне забезпечення судів – це реалізація дій щодо задоволення потреб судової системи, надання їй достатніх матеріальних засобів для здійснення функцій з відправлення повного і незалежного правосуддя в державі» [96, с. 29]. Таке розуміння організаційного забезпечення діяльності судів потребує уточнення, оскільки не повною мірою розкривається його зміст і сутність дій, що здійснюються для реалізації потреб судової влади.

Л.А. Дроботова вважає, що під організаційним забезпеченням діяльності судів слід розуміти «заходи матеріального, технічного, кадрового, фінансового характеру, спрямовані на створення належних умов для здійснення правосуддя» [93, с. 178]. Таким же чином зміст указанного поняття розкриває колектив авторів навчального посібника за редакцією В.М. Лебедева [356, с. 44]. Із цього приводу варто зазначити, що у ч. 2 ст. 119 Закону України «Про судоустрій України» було зазначено, що організаційне забезпечення діяльності судів становлять заходи фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру. Як видно, запропоноване зазначеними науковцями розуміння організаційного забезпечення діяльності судів за змістом є тотожним тому, що було визначено на законодавчому рівні.

Р.І. Кирилюк розглядає правову категорію «організація забезпечення діяльності судів», під якою розуміє «складову державного управління забезпеченням діяльності, що здійснюється уповноваженими суб'єктами і являє собою сукупність внутрішньо- та зовнішньоорганізаційних дій, спрямованих на створення належних умов для реалізації кожним права на справедливий суд і повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України» [95, с. 47]. Зазначене визначення, на нашу думку, також не розкриває його зміст. До того ж використання категорії «управління»

щодо діяльності судових органів, уявляється, є не зовсім доречним, з огляду на їх самостійність і незалежність.

Р. Ігоніним та Д. Приймаченком запропоновано визначення організаційного забезпечення органів судової влади як «сукупності адміністративних, фінансових, інформаційних, організаційних та матеріально-технічних заходів, що реалізуються Державною судовою адміністрацією, мають позапроцесуальний характер впливу і спрямовані на створення та підтримання належних умов для ефективного функціонування органів судової влади» [94, с. 60]. Із цього приводу варто зазначити, що організаційне забезпечення діяльності судів здійснюється не лише Державною судовою адміністрацією України, що випливає зі змісту ч. 2 ст. 144 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Отже, проаналізувавши наведені вище підходи науковців, під організаційним забезпеченням діяльності місцевих загальних судів розуміються заходи фінансового, матеріально-технічного, кадрового характеру, інформаційного та організаційно-технічного характеру, що здійснюються уповноваженими на те органами й особами, з метою створення умов для функціонування цих судів.

Варто зазначити, що на важливість забезпечення належного рівня фінансування судової влади звертав увагу Конституційний Суд України у своєму рішенні від 20 березня 2002 р. № 5-рп/2002 у справі за конституційними поданнями 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 2, 3, 4, 5, 8, 9 частини першої статті 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» і підпункту 1 пункту 1 Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій). Органом конституційної юрисдикції було зазначено, що зменшення видатків Державного бюджету на фінансування судів і суддів не забезпечує повного і незалежного здійснення правосуддя, нормального функціонування судової

системи, що може загрожувати реалізації гарантованого Конституцією України права людини і громадянина на судовий захист. Норми про матеріальне і побутове забезпечення суддів, їх соціальний захист не можуть бути скасованими чи зниженими без відповідної компенсації [357].

На необхідності своєчасно і на належному рівні забезпечувати судові органи неодноразово наголошується у міжнародно-правових документах, що стосуються забезпечення незалежності суддів. Так, згідно з Основними принципами незалежності судових органів (схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р.) на кожну державу – члена ООН покладається обов’язок надавати відповідні засоби, які дозволяти б судовим органам ефективно виконувати свої функції [358]. У Рекомендації № (94)12 Комітету Міністрів Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 р., зазначено, що для створення відповідних умов праці, які дозволять суддям ефективно працювати, необхідно укомплектувати штати достатньою кількістю суддів, а також надати у розпорядження суддів допоміжний персонал та відповідне обладнання, зокрема засоби для діловодства та зв’язку, для того, щоб вони могли діяти ефективно та без невиправданих затримок (пункти «а», «d» принципу III) [359, с. 16].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 143 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» фінансування та належні умови функціонування судів і діяльності суддів забезпечуються державою відповідно до Конституції України. На підставі ст. 130 Конституції України фінансування місцевих загальних судів провадиться з Державного бюджету і має забезпечувати належні умови для їх функціонування та діяльності суддів.

Згідно з рішенням Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень ч. 1 ст. 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів) від 11 березня 2010 р. № 7-рп/2010 в аспекті конституційних подань положення ч. 1 ст. 130 Конституції України необхідно

розуміти так, що фінансування усіх судів в Україні має забезпечуватися державою виключно за рахунок коштів Державного бюджету України, в якому мають визначатися окремо для всіх судів України видатки на їх утримання не нижче рівня, що надає можливість незалежного здійснення правосуддя, з подальшим забезпеченням повного і своєчасного виділення таких видатків [360].

У літературі висловлено думку щодо можливості здійснення фінансування судів не лише з державного бюджету, але й з децентралізованих джерел [102, с. 155-157]. Із зазначеною точкою зору погодитися категорично не можливо, оскільки у разі реалізації зазначених пропозицій місцеві загальні суди втратять свою самостійність, що матиме негативний вплив на законність і обґрунтованість ухвалених ними рішень.

Відповідно до положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» забезпечення функціонування місцевих загальних судів включає:

- 1) видатки кожного місцевого загального суду визначаються в Державному бюджеті України в окремому додатку (абз. 2 ч. 3 ст. 145 Закону);
- 2) видатки на утримання місцевих загальних судів відносяться до захищених статей видатків Державного бюджету України (ч. 1 ст. 145 Закону);
- 3) гарантування повного і своєчасного фінансування місцевих загальних судів (п. 2 ч. 2 ст. 143 Закону);
- 4) гарантування достатнього рівня соціального забезпечення суддів місцевих загальних судів (п. 3 ч. 2 ст. 143 Закону).

Однак, незважаючи на зазначені положення, фінансове забезпечення місцевих загальних судів залишається вкрай незадовільним. Доволі часто судді місцевого загального суду доводиться самостійно облаштовувати свій кабінет та робочі місця прикріпленого до нього помічника та працюючого із ним секретаря судового засідання усім необхідним: меблями, офісною технікою, канцелярськими товарами тощо. Крім цього, існує практика надіслання судових повісток та копій судових рішень не рекомендованим листом з повідомленням про вручення, як цього вимагає процесуальний закон, а простою кореспонденцією у зв'язку з відсутністю коштів на поштові відправлення. У деяких місцевих

загальних судах відсутні будь-які умови для відвідування і прийому громадян: у коридорах немає стільців і столів, щоб написати заяву чи клопотання або ж дочекатися розгляду справи, що нерідко затримуються тощо.

Зазначена ситуація пояснюється тим, що на потреби місцевих загальних судів не виділяється необхідна сума коштів. Так, за даними Державної судової адміністрації України про стан фінансового і матеріально-технічного забезпечення місцевих загальних судів у 2014 р. Законом України «Про Державний бюджет на 2014 рік» потреба судової системи в бюджетних коштах задоволена лише на 47,4 % при потребі 9 млрд. 56,7 млн. грн. [361]. На теперішній час за інформацією голови Державної судової адміністрації України судова система фінансується лише на рівні 35 % від потреби [362].

На думку Л.М. Москвич, проблема недофінансування органів судової влади полягає у відсутності спеціального нормативно-правового акта, який закріплював би основні засади цього напрямку діяльності з одночасним установленням відповідальності за порушення його норм [99, с. 158]. Із запропонованою позицією погодитися не можна, адже правові засади організації судової влади, у тому числі фінансування судів, закріплені в Законі України «Про судоустрій і статус суддів», а тому вирішувати зазначену проблему необхідно шляхом удосконалення зазначеного порядку, а не прийняття нового нормативно-правового акта.

Основною причиною недофінансування судової влади, на наш погляд, є те, що забезпечення фінансування місцевих загальних судів здійснює Кабінет Міністрів України шляхом розроблення та подання до Верховної Ради України проекту закону про Державний бюджет України та Верховна Рада України шляхом затвердження Державного бюджету України. Крім того, трапляються випадки повернення бюджетного запиту Міністерством фінансів України Державній судовій адміністрації. Така ситуація мала місце у 2012 р., за твердженням Р.Кирилюка у зв'язку з тим, що «при внесенні бюджетного запиту було запропоновано видатки на оплату праці фінансувати із загального фонду, а

кошти судового збору – спрямовувати на фінансування поточних і капітальних видатків» [363].

На думку Я. Романюка, для вирішення указаної проблеми необхідно запровадити обов'язкову участь Ради суддів України у розрахунку потреб фінансового забезпечення судів, його обговоренні урядом і парламентом [364, с. 24]. Сама по собі участь вищого між з'їздами суддів органу суддівського самоврядування у бюджетному процесі за відсутності в органів судової влади будь-яких важелів впливу на процес розробки і прийняття Закону про державний бюджет не є ефективним шляхом вирішення проблеми недофінансування судів.

Не поділяємо висловленої у науковій літературі пропозиції включення бюджетних запитів судів до проекту закону про Державний бюджет і передання їх у такому вигляді до Верховної Ради України [365, с. 614], оскільки такий порядок суперечить принципам бюджетного процесу в Україні.

Доцільніше було б зобов'язати Кабінет Міністрів України при поданні до Верховної ради України проекту Закону про Державний бюджет України надавати висновок із зазначенням ступеня врахування бюджетного запиту Державної судової адміністрації України та причин неможливості задоволення його у повному обсязі. Необхідно також передбачити, щоб на засіданні комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, був присутній представник Державної судової адміністрації України як головного розпорядника бюджетних коштів; Державна судова адміністрація України також має бути обов'язково заслухана на пленарному засіданні Верховної Ради України щодо мети, завдань та очікуваних результатів виконання бюджетних програм. Таким чином, буде забезпечено участь органів судоустрою у процесі фінансового забезпечення судової гілки влади.

До того ж, слід погодитися із Г.А. Кравчуком щодо того, що «зважаючи на скрутну ситуацію у країні, логічно було б, виходячи із рівності всіх владних гілок, задовольняти їхні фінансові потреби пропорційно наявним у державній скарбниці коштам» [366, с. 127]. Для обґрунтування своєї позиції слід зазначити, що принцип пропорційності витрат грошових коштів на утримання різних гілок

влади, як зазначає П. Мартиненко, «добре себе зарекомендував у США, Німеччині» [367, с. 88].

Не менш важливим є своєчасність фінансування, однак на законодавчому рівні не закріплено строки виділення бюджетних коштів на потреби місцевих загальних судів. Так, відповідно до оперативної інформації Державної казначейської служби України станом на 01 липня 2014 р. не проведено платежів на загальну суму 42,7 млн. грн., із них за загальним фондом державного бюджету – 3,9 млн. грн., за спеціальним фондом державного бюджету – 38,8 млн. грн., що за загальним фондом бюджету складає 0,2 % , за спеціальним фондом – 11,5 % у співвідношенні до загальної суми фінансування [368]. Зазначена ситуація пояснюється тим, що у ст. 146 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» лише зазначено, що суди загальної юрисдикції фінансуються згідно з кошторисами і щомісячними розписами видатків, затвердженими відповідно до вимог цього Закону, у межах річної суми видатків, передбачених Державним бюджетом України на поточний фінансовий рік, у порядку, встановленому Бюджетним кодексом України. Варто зазначити, що у ч. 2 ст. 121 Закону України «Про судоустрій України» було закріплено положення про те, що видатки на утримання судів не пізніше 10 числа кожного місяця перераховуються органами Державного казначейства України на рахунки головних розпорядників бюджетних коштів та на рахунки територіальних управлінь державної судової адміністрації. З огляду на зазначене, вважаємо слушною думку Г.А. Кравчука щодо доцільності повернення до Закону граничної дати щомісячного фінансування судових органів [369, с. 183].

Окремо необхідно зупинитися на тому, що законодавець закріпив лише положення щодо фінансування місцевих загальних судів згідно з кошторисами і щомісячними розписами видатків, не зазначивши, що зазначене фінансування має відбуватися у повному обсязі. Із цього приводу П.П. Пилипчук справедливо зазначав, що «органи виконавчої влади можуть вважати, що фінансують суди належним чином й у тих випадках, коли станом на зазначену дату кожного місяця виділяють лише частину коштів від місячного обсягу фінансування» [100, с. 6].

Разом із тим, не можна погодитися з пропозицією О.М. Терлецького «надати право Державній судовій адміністрації України хоч частково, без державних бюджетних структур розпоряджатися надходженнями при сплаті судових зборів у обсязі, необхідному для покриття елементарних видатків на матеріально-технічне забезпечення судочинства» [370, с. 354]. Реалізація зазначеної пропозиції, як уявляється, матиме наслідком виконання органом судоустрою функцій органів державної виконавчої влади та призведе до порушення конституційного принципу розподілу державної влади.

Врахувавши викладене, пропонуємо ст. 146 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» доповнити ч. 2 такого змісту: «2. Кошти на утримання судів не пізніше 10 числа кожного місяця перераховуються органами Державного казначейства України на рахунки Конституційного суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Державної судової адміністрації України та її територіальних управлінь – для фінансування органів, передбачених абз. 3 ч. 2 ст. 145 цього Закону».

Зауважимо також, що бюджетні призначення на утримання місцевих загальних судів відповідно до абз. 2 ч. 1 ст. 145 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» належать до захищених статей видатків Державного бюджету України. Водночас ч. 2 ст. 55 Бюджетного кодексу України, що закріплює вичерпний перелік захищених видатків загального фонду Державного бюджету України, такого положення не містить [371]. З огляду на викладене, вважаємо за необхідне погодитися з пропозицією Л.В. Лемещук про внесення змін до ст. 55 Бюджетного кодексу України з метою приведення його у відповідності до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [98, с. 336].

Важливу роль у забезпеченні належного рівня фінансування місцевих загальних судів» відіграло набрання чинності Законом України «Про судовий збір» [372], відповідно до ч. 2 ст. 9 якого кошти судового збору спрямовуються на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади. Із цього приводу Р. Кирилюк справедливо зазначив, що «такий підхід значно посилює організаційну незалежність судів і при цьому дає змогу істотно

підвищити рівень фінансового та матеріально-технічного забезпечення органів судової влади» [373, с.14]. Так, завдяки прийняттю цього закону бюджетний запит на 2012р., сформований Державною судовою адміністрацією України, передбачив збільшення видатків на утримання судів з 2,6 млрд. до 3,9 млрд. грн., тобто на 50% [374].

Водночас із сумом доводиться констатувати, що залишається невтішною ситуація із фінансуванням заробітної плати працівників апаратів місцевих загальних судів. Відповідно до ч. 1 ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» розмір заробітної плати працівників апаратів судів, Державної судової адміністрації України, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України, їхнє побутове забезпечення і рівень соціального захисту визначаються законом і не можуть бути меншими, ніж у відповідних категорій державних службовців органів законодавчої та виконавчої влади. При цьому розмір посадового окладу працівника апарату суду, посаду якого віднесено до шостої категорії посад державних службовців, установлюється в розмірі 30 % посадового окладу судді місцевого суду. Посадові оклади працівників апарату суду, посади яких віднесені до кожної наступної категорії посад державних службовців, установлюються з коефіцієнтом 1,3 пропорційно посадовим окладам працівників апарату суду, посади яких віднесено до попередньої категорії посад державних службовців. При цьому варто зазначити, що посадовий оклад у розмірі 30 % посадового окладу судді місцевого суду працівникам апаратів місцевих судів було передбачено ще Законом України «Про прокуратуру» від 14.10.2014 р., що вносив відповідні зміни до ч. 1 ст. 144 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у попередній редакції [375]. Утім, п. 9 прикінцевих положень Закону України «Про Державний бюджет України на 2015 рік» передбачено, що ч. 1 ст. 144 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» застосовується у порядку та розмірах, встановлених Кабінетом Міністрів України, виходячи з наявних фінансових ресурсів державного і місцевого бюджетів [376]. Отже, права працівників апарату суду на отримання заробітної плати у встановленому законом розмірі, як справедливо зазначила М. Опренко,

«порушеними можна вважати з листопада 2014 року, коли Закон «Про прокуратуру» визначив рівень зарплат працівників суду, а реальних грошей у суддівських колективах так і не побачили» [377].

На наш погляд, закріплення у ст. 147 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» розміру посадових окладів працівників апарату місцевого загального суду у відсотковому відношенні до розміру посадового окладу суддів місцевого суду матиме наслідком істотний дисбаланс у розмірах заробітної плати працівників апаратів місцевих загальних судів та державних службовців такої ж категорії та рангу, що працюють в інших органах державної влади, та фактично зводиться нанівець у зв'язку з відсутністю фінансування витрат на оплату праці. До недавнього часу питання оплати праці працівників апаратів місцевих загальних судів регулювалося Постановою Кабінету Міністрів України «Про оплату праці керівних працівників державних органів» від 30 червня 2005 р. № 510 [378] та Постановою Кабінету Міністрів України «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів» від 09 березня 2006 р. № 268 [379], що повністю узгоджувалося з приписами ст. 33 Закону України «Про державну службу». На нашу думку, найбільш правильним шляхом підвищення рівня оплати праці працівників апаратів судів є забезпечення державою фінансування витрат на оплату праці працівників апаратів місцевих загальних судів на рівні з урахуванням 100% премії та 75 % надбавки за високі досягнення в роботі або за виконання особливо важливої роботи, а також матеріальної допомоги на оздоровлення та матеріальної допомоги на вирішення соціально-побутових потреб.

У той же час слід погодитися із думкою С.О. Халюка про те, що видатки на виплату заробітної плати працівників апарату судів не повинні здійснюватися за рахунок коштів, одержаних від сплати судового збору [101, с. 344], оскільки на законодавчому рівні закріплено положення щодо того, що витрати на оплату праці працівників бюджетних установ мають здійснюватися із загального фонду Державного бюджету України, а не із спеціального фонду, до якого

зараховуються кошти судового збору, і використовуються для забезпечення потреб судової влади. У цьому разі доцільно згадати слова колишнього голови Державної судової адміністрації України Р.Кирилюка про те, що «основна загроза для судової системи в наступному році – залучення коштів судового збору на фінансування видатків на оплату праці. У такому разі ми втратимо той ресурс, який у нас з'явився у цьому році на розвиток судової системи» [380].

Особливо гостро стоїть питання забезпечення місцевих загальних судів приміщеннями, придатними для роботи. Варто зазначити, що постановою Кабінету Міністрів України від 04 липня 2006 р. № 918 було затверджено Державну програму забезпечення судів належними приміщеннями на 2006–2010р.р., у результаті реалізації якої очікувалося, що 717 судів загальної юрисдикції (а це 91% загальної кількості судів, що функціонують в Україні) будуть забезпечені приміщеннями, які відповідатимуть вимогам щодо здійснення судочинства [381].

Зазначену програму виконано не було, свідченням чого є розроблення у 2010р. проекту Концепції Державної цільової програми забезпечення судів належними приміщеннями на період до 2016 р. [382]. У зазначеному документі вказано, що більша частина приміщень судів, яких було побудовано в середині минулого і навіть наприкінці позаминулого століття, морально, технічно та фізично застаріла. Інженерно-технічне обладнання, дахи, покрівлі, інженерні мережі більшості приміщень судів знаходяться в незадовільному або аварійному стані, 66 % приміщень судів не обладнано пожежною сигналізацією. Зазначалося також, що у зв'язку з недостатнім рівнем фінансування у попередні роки та відсутністю фінансування у 2009 р. призупинено роботи на більшості об'єктів, що призводить до руйнування споруджених конструкцій та проблем схоронності будівельних матеріалів.

На жаль, на теперішній час відповідно до даних Державної судової адміністрації України лише 15,9 % місцевих загальних судів розміщуються у приміщеннях, що відповідають вимогам судочинства [368]. Зазначені дані свідчать про відсутність у більшості будівель необхідної кількості залів судових

засідань, нарадчих кімнат, достатньої площі для організації на належному рівні робочих місць працівників апарату, створення умов для роботи канцелярії і перебування у суді громадян чи перебування приміщень в аварійному стані. Вказані обставини створюють дискомфорт не лише для суддів місцевих загальних судів і працівників апарату, але й для громадян, оскільки мають наслідком порушення правил і принципів судочинства, що, у свою чергу, не сприяє формуванню довіри громадської до судової гілки влади. Викладене зумовлює необхідність здійснення реконструкції, капітального ремонту або ж взагалі нового будівництва, зволікання з проведенням яких має вкрай негативні наслідки, оскільки призводить до погіршення стану будівель, подорожчання вартості робіт чи до неможливості оновлення.

Питанню забезпечення місцевих загальних судів приміщеннями приділяється значно увага з боку Державної судової адміністрації України та Ради суддів України. Так, 21 грудня 2012 р. Рада суддів України обговорила та затвердила Стратегічний план розвитку судової влади України на 2013 – 2015 рр., відповідно до якого одним із стратегічних завдань є підвищення відповідності приміщень суду потребам судової системи для забезпечення своєчасного та ефективного відправлення правосуддя, зокрема, створити належні умови для перебування громадян у приміщеннях судів та належні умови роботи суддів і працівників апарату суду [383].

На теперішній час будь-яких нормативно-правових документів, що визначають напрямки державної політики у сфері забезпечення судів належними приміщеннями, немає, а тому, вважаємо, що слід розробити такий документ, в якому передбачити етапи вирішення зазначеної проблеми. Однак при цьому не варто забувати, що основне – це забезпечення належного фінансування запланованих заходів.

Незадовільним залишається стан комп'ютаризації у місцевих загальних судах. Так, наприклад, у Володарському районному суді Донецької області не вистачає 12 одиниць персональних комп'ютерів, у Добропільському міськрайонному суді Донецької області бракує 8 одиниць системних блоків, 5

одиниць моніторів, Берегівський районний суд Закарпатської області не укомплектовано комп'ютерною технікою для роботи в «Д-3» на 22 одиниці [384]. Схожа ситуація спостерігається і в інших місцевих загальних судах, що сповільнює процес впровадження в роботу сучасних інформаційних технологій. Із цього приводу Н.І. Логінова та О.Г. Трофименко вірно зазначили, що «слід забезпечити суди відповідними матеріально-технічними ресурсами, оскільки використовувана комп'ютерна техніка у більшості судів уже застаріла, її кількість та технічні характеристики недостатні для використання сучасного програмного забезпечення. Крім того, у судах бракує фахівців у галузі інформаційних технологій, оскільки зарплата ІТ-фахівців у державному секторі в десятки разів менше, ніж у комерційному» [385, с. 476].

За даними Ради суддів загальних судів причинами проблемних питань з використання системи відеоконференцзв'язку є незадовільна якість відтворення звуку та незадовільна якість зображення під час проведення сеансу відеоконференцзв'язку (мерехтіння зображення, затримка у відтворенні звуку на декілька секунд тощо), низька швидкість каналу інтернет, що відображається на якості відтворення звуку і якості зображення, монітори, на які виводяться зображення, а також техніка, за допомогою якої відбуваються сеанси відеоконференції, виходять з ладу, відсутність запасної апаратури та техніки. Найбільше проблемних питань з використання системи відеоконференцзв'язку виникло у місцевих загальних судах Дніпропетровської, Житомирської, Київської, Луганської, Харківської, Черкаської областей та Автономної республіки Крим [386].

При цьому необхідно врахувати, що використання сучасних інформаційних технологій має важливе значення. Так, побудова системи електронного суду України має на меті такі завдання:

- 1) надання можливості громадянину або організації направити до будь-якого суду країни підписану ЕЦП позовну заяву (апеляційну або касаційну скаргу) разом із пакетом супутніх документів за допомогою мережі «Інтернет»;

2) надсилання стороні процесу електронної копії процесуального документа або повістки засобами електронного або мобільного зв'язку (e-mail або SMS);

3) розробка та впровадження універсального формату обміну даними, завдяки якому стане можливою передача справ та документів між автоматизованими системами документообігу суду різних розробників – так звана «загальна шина даних» [387].

Слід погодитися із Л.В.Богдановим, який зазначив, що результатом застосування системи відеоконференцзв'язку є «значне скорочення відвідувачів у судах, значне скорочення витрат, у першу чергу на відрядження державних службовців, значні скорочення витрат часу» [388, с. 59-60].

Отже, належний рівень організаційного забезпечення діяльності місцевих загальних судів має важливе значення для налагодження їх ефективної роботи. Разом із тим, не менш важливе значення для виконання покладених на суд завдань має діяльність працівників апарату суду.

4.3. Проблеми удосконалення правового регулювання діяльності апарату місцевого загального суду

Завдання апарату місцевого загального суду закріплено у ч. 1 ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якої апарат суду здійснює організаційне забезпечення його роботи. Поклавши на апарат місцевого загального суду зазначене завдання, законодавець не роз'яснив його сутності та не визначився з повноваженнями, необхідними для його виконання.

Варто зазначити, що словосполучення «організаційне забезпечення роботи» у чинному законодавстві України вживається часто, однак жоден нормативно-правовий акт не розкриває його змісту. Науковці здебільшого акцентували свою увагу на дослідженні організаційного забезпечення діяльності судів і вживали згадане поняття для характеристики завдань, покладених на апарат суду. Таке ототожнення, уявляється, не є вірним, адже не випадково в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» вжито дві різні юридичні конструкції.

Поняття «організаційне забезпечення роботи» складається з трьох частин: «організаційне», «забезпечення» і «робота». Використання терміна «забезпечення» є усталеним в юридичній науці і практиці для позначення діяльності із вжиття певних заходів з метою створення умов для чогось. Приміром, під забезпеченням позову розуміють застосування судом, у провадженні якого знаходиться справа, заходів щодо охорони матеріально-правових інтересів позивача, які гарантують за його позовом реальне виконання позитивного рішення [389]. Слово «організаційний» в українській мові тлумачиться як «такий, що пов'язаний з організацією чого-небудь». У свою чергу, слово «організація» означає дію із чіткого налагодження, належного упорядкування чого-небудь, іменник «робота» в етимологічному розумінні означає чиєсь виконання чого-небудь [301].

Таким чином, вважаємо, що організаційне забезпечення роботи полягає у вжитті заходів з метою створення умов для виконання певних завдань.

Однак постає запитання, що являє собою організаційне забезпечення роботи суду. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Зрозуміло, що здійснення судочинства потребує виконання інших функцій, що за своїм змістом не є правосуддям, однак спрямовані на створення умов для його відправлення кожним суддею та забезпечення функціонування суду як державного органу в цілому. Так, без прийняття, обліку і реєстрації позовних заяв і скарг, оформлення і відправлення поштової кореспонденції, повідомлення учасників судового процесу про день, час та місце розгляду справи, фіксації судового засідання технічними засобами, підтримання приміщення суду в належному стані тощо неможливим є здійснення суддями місцевого загального суду правосуддя та функціонування суду як установи. Саме на виконання вказаної роботи спрямована діяльність працівників апарату суду.

В.В. Сердюк апарат суду розглядає як його самостійну складову частину, яка утворюється відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [390, с. 24]. Схожої думки дотримується В.Ю. Мащук, який пропонує визначення апарату суду «як самостійної структурної складової частини судового органу, що створена згідно з законом і являє собою організаційно поєднану сукупність підрозділів (управлінь, відділів, посад), працівниками яких є державні службовці, наділені виконавчо-розпорядчими повноваженнями для забезпечення необхідних матеріально-технічних, фінансових, кадрових, інформаційних та організаційно-технічних умов належного функціонування відповідного суду» [106, с. 101]. Із такими підходами до розуміння апарату суду погодитися не можна, оскільки відповідно до ч. 4 ст. 21 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» місцевий загальний суд складається виключно із суддів. Колектив авторів навчального посібника за загальною редакцією І.Є. Марочкина не пропонує визначення поняття «апарат суду», а лише зазначає, що «для вивільнення суддів від виконання завдань, які безпосередньо не пов'язані з відправленням правосуддя, спрямована діяльність спеціально уповноважених на те осіб, які виконують різноманітні функції і у сукупності складають апарат суду» [104, с. 58].

Отже, відштовхнувшись від зазначеного і враховуючи положення ч. 1 ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», під апаратом місцевого загального суду розуміємо об'єднання осіб, які працюють у місцевому загальному суді, та виконують завдання, що спрямовані на створення умов для здійснення судочинства, а також функціонування місцевого загального суду як органу судової влади. Як видно, організаційне забезпечення діяльності судів і організаційне забезпечення роботи суду співвідносяться між собою як зміст і форма.

Повноваження апарату місцевого загального суду визначено в Типовому положенні про апарат місцевого, апеляційного судів, затверджені наказом Державної судової адміністрації України від 28 вересня 2012р. № 115, та систематизовані у три групи: 1) у сфері організаційного забезпечення; 2) у сфері

документального і інформаційно-технічного забезпечення; 3) у сфері фінансового, кадрового, матеріально-технічного забезпечення [391]. В.Ю. Мащук зазначає, що «до основних функцій, здійснення яких покладається на апарати судів загальної юрисдикції, слід віднести: 1) організаційне забезпечення роботи суду; 2) методичне та правове забезпечення роботи суду; 3) документальне забезпечення роботи суду; 4) інформаційне забезпечення роботи суду; 5) фінансове, матеріально-технічне забезпечення роботи суду; 6) кадрове забезпечення роботи суду; 7) соціально-побутове забезпечення роботи суду; 8) забезпечення роботи суду в інших сферах діяльності відповідних судів (міжнародне співробітництво; охорона державної таємниці; забезпечення безпеки суддів і працівників апарату; взаємодія із засобами масової інформації, громадськістю та ін.) [106, с. 101]. Такий поділ повноважень апарату суду не є зовсім вдалим, адже організаційне забезпечення роботи суду в цілому є завданням апарату місцевого загального суду і включає в себе документальне, інформаційно-технічне, фінансове, кадрове та матеріально-технічне забезпечення.

Враховуючи вказане, повноваження апарату місцевого загального суду за змістом пропонуємо поділити на 5 груп: 1) у сфері методичного забезпечення: виконання наказів і розпоряджень голови суду, наказів керівника апарату суду, ведення судової статистики, підготовка аналітичних довідок, таблиць, узагальнень із питань судової статистики, формування статистичних звітів про роботу суду, тощо; 2) у сфері документального забезпечення: забезпечення ведення протоколів зборів суддів суду, нарад, прес-конференцій тощо, забезпечення ведення журналів (протоколів) судового засідання, фіксування судового процесу (судових засідань) технічними засобами, проведення відеоконференцій, ведення контрольних примірників актів законодавства України, здійснення заходів щодо забезпечення режиму секретності, постійного контролю за їх додержанням, забезпечення належної організації роботи з документами в апараті суду, аналіз, опрацювання та доставлення службової кореспонденції відповідним адресатам, організація бібліотечно-інформаційної роботи в суді, забезпечення функціонування автоматизованої системи документообігу суду, автоматизованого

розподілу справ між суддями; 3) у сфері фінансового і матеріально-технічного забезпечення: розроблення проектів штатного розпису та кошторису видатків на утримання суду, забезпечення підготовки пропозицій щодо обсягів фінансування суду, здійснення заходів щодо фінансового забезпечення суддів та працівників апарату суду, забезпечення суддів та працівників апарату суду необхідними засобами зв'язку та іншою оргтехнікою, забезпечення дотримання вимог Закону України «Про охорону праці»; 4) у сфері кадрового забезпечення: забезпечення роботи з кадрами апарату суду та ведення кадрового діловодства суду, забезпечення реалізації державної політики у сфері державної служби з питань управління персоналом суду, здійснення добору персоналу суду, забезпечення організації заходів з підвищення рівня професійної компетентності персоналу суду, здійснення документального оформлення вступу на державну службу, її проходження та припинення, аналітично-консультативне забезпечення роботи керівника державної служби в суді з питань управління персоналом та внесення йому відповідних пропозицій щодо вдосконалення роботи з персоналом суду; 5) у сфері інформаційної діяльності: забезпечення заходів взаємодії суду із засобами масової інформації, підготовки та поширення матеріалів про діяльність суду, вивчення та узагальнення питань, які порушуються громадянами у їх зверненнях відповідно до вимог Закону України «Про звернення громадян», організація роботи щодо виконання вимог Закону України «Про доступ до публічної інформації», тощо.

Чинний Закон про судоустрій і статус суддів не визначає складу апарату місцевого загального суду, а лише у ч. 7 ст. 152 закріплює положення про те, що структура і штатна чисельність апаратів місцевих судів за погодженням з головою суду затверджуються відповідним територіальним управлінням Державної судової адміністрації України. На нашу думку, такий підхід законодавця до вирішення зазначеного питання є виправданим, оскільки кількість суддів у місцевих загальних судах, а також справ, що надходять до розгляду, не є однаковими в усіх судах, а тому визначити оптимальну структуру апарату суду і чисельність його працівників загалом для всіх місцевих загальних судів

неможливо. Приміром, у Міжгірському районному суді Закарпатської області у штаті 19 працівників апарату та 3 судді [392], тоді як у Святошинському районному суді м. Києва, правосуддя у якому здійснюють 33 судді, функціонує апарат у складі 115 працівників [393].

В апараті місцевого загального суду в обов'язковому порядку утворюється канцелярія, яка щоденно протягом робочого дня забезпечує прийняття та реєстрацію документів, що подаються до відповідного суду, а також виконує інші завдання, визначені положенням, затвердженим керівником апарату. Відповідно до абз. 2 п. 6 Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів, затвердженого Наказом Державної судової адміністрації України № 115 від 28 вересня 2013 р., в апараті місцевого загального суду можуть створюватися відділи, що здійснюють свої функції на підставі положення про відділ, затвердженого керівником апарату суду [391]. Самостійний відділ у складі апарату місцевого загального суду утворюється з чисельністю не менше як три працівники (п. 23 Типового положення). На підставі ст. 155 Закону про судоустрій і статус суддів у місцевого загального суді створюється бібліотека, діяльність якої здійснюється відповідно до Положення про бібліотеку суду, що затверджене Наказом Державної судової адміністрації України від 18 березня 2011 р. № 65 [394].

До складу апарату місцевого загального суду входять: керівник апарату та його заступник, помічник (помічники) голови суду, помічники суддів, старші секретарі і секретарі суду, секретарі судових засідань, наукові консультанти, судові розпорядники, діловоди, архіваріуси, друкарки, технічні працівники [313, с. 316].

На нашу думку, потребує уточнень положення ч.ч. 5, 6 ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до яких керівник апарату суду призначає на посаду та звільняє з посади працівників апарату суду, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення. Добір працівників апарату суду здійснюється на конкурсній основі. правовий статус працівників апарату суду визначається Законом України «Про державну

службу», адже не всі працівники апарату місцевого загального суду є державними службовцями.

У цьому випадку йдеться про прибиральниць, водіїв, кур'єрів, діловодів, умови працевлаштування, права і обов'язки яких регулюються законодавством про працю.

З метою удосконалення законодавства у сфері регулювання правового статусу працівників апарату місцевого загального суду пропонуємо ч.ч. 5 та 6 ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» викласти в такій редакції:

« частина 5.: Державні службовці апарату суду призначаються на посади та звільняються з посад керівником апарату в порядку, передбаченому законодавством про державну службу.

Інші працівники апарату суду приймаються на роботу та звільняються з роботи керівником апарату у порядку, передбаченому законодавством про працю.

Частина 5.: Права, обов'язки і відповідальність державних службовців апарату суду визначаються Законом України «Про державну службу». Умови оплати праці, матеріально-побутового, медичного, санаторно-курортного і транспортного забезпечення працівників апарату суду визначаються на засадах, що встановлені для відповідної категорії працівників апаратів центральних та місцевих органів виконавчої влади».

Апарат місцевого загального суду очолює його керівник, правовий статус якого, як справедливо зазначила В. Сергієнко, «із набранням чинності Законом України «Про судоустрій і статус суддів» отримав нове визначення, оскільки було значно розширено його повноваження» [110, с. 97]. Так, на теперішній час до його повноважень відповідно до п. 14 Тимчасового положення про апарат віднесено організацію та контроль ведення діловодства в суді відповідно до інструкції з діловодства, розроблення і затвердження положення про структурні підрозділи, посадових інструкцій заступника керівника апарату і працівників апарату суду, видання наказів із кадрових питань щодо працівників апарату суду (державних службовців та працівників), у тому числі помічників суддів (за поданням судді), а саме: про призначення на посади та звільнення з посад,

просування по службі, встановлення рангів державного службовця, надання відпусток, преміювання, застосування до них заохочення та накладення дисциплінарних стягнень, проведення щорічної оцінки та проходження атестації, а також з адміністративно-господарських питань (відрядження, направлення на підвищення кваліфікації), видання наказів та розпоряджень із питань функціонування суду та організаційного забезпечення його діяльності, забезпечення організації роботи помічників суддів у частині проходження ними державної служби, організація та контроль роботи служби судових розпорядників, інформування зборів суддів про свою діяльність тощо.

Згідно з ч. 4 ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» керівника апарату місцевого загального суду, його заступника призначає на посаду та звільняє з посади начальник відповідного територіального управління Державної судової адміністрації України за поданням голови місцевого суду. Керівником апарату місцевого загального суду може бути особа, яка має вищу юридичну, економічну освіту або вищу освіту у галузі державного управління з освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра, стаж роботи за фахом на посадах державної служби відповідної групи/ підгрупи або на відповідних посадах в органах місцевого самоврядування не менше трьох років, або стаж роботи за фахом в інших сферах не менше п'яти років (п. 11 Типового положення про апарат). Не можна погодитися з позицією О.Ю. Дудченка про те, що під час відбору кандидатів на посаду керівника апарату та його заступників «пріоритетною варто визнати вищу освіту – економічну або в галузі державного управління й установити таку додаткову вимогу до особи, яка призначається на посаду керівника апарату суду як наявність стажу роботи на посадах в апараті суду» [395, с. 12]. По-перше, аналіз покладених на керівника апарату завдань свідчить, що їх виконання потребує більше юридичних знань, аніж з економіки чи державного управління. По-друге, встановлення додаткової умови у вигляді стажу на посадах в апараті суду є дискримінаційним щодо осіб, які ніколи не працювали в апаратах судів, та нічим не обґрунтованим.

Із набранням чинності Законом України «Про судоустрій і статус суддів» зазнала змін схема службової підпорядкованості керівника апарату місцевого загального суду. У літературі висловлено думку щодо того, що «керівник апарату підпорядковується голові суду і координує свою діяльність з відповідним територіальним управлінням державної судової адміністрації» [396, с. 99]. Із такою позицією погодитися не можна, оскільки керівник апарату інформує збори суддів (звітує перед ними) про свою діяльність, а тому із впевненістю можна стверджувати, на теперішній час керівник апарату підзвітний зборам суддів місцевого загального суду. Крім того, враховуючи ту обставину, що посада керівника апарату належить до структури і штатної чисельності апарату, вважаємо, що голова суду уповноважений здійснювати контроль і за його діяльністю.

Покладення на керівника апарату частини організаційно-розпорядчих повноважень, що за раніше діючим Законом про судоустрій здійснювалися головою суду, вважаємо правильним кроком законодавця. Такий перерозподіл повноважень сприятиме створенню належних умов для здійснення суддями, у тому числі й тими, що займають адміністративні посади, правосуддя, зменшенню навантаження на останніх в частині виконання адміністративно-управлінських функцій та дозволить зосередити увагу суддівського корпусу на здійсненні професійних обов'язків з відправлення правосуддя. Розмежування повноважень між головою суду та його заступниками і керівником апарату сприятиме забезпеченню незалежності суддів через створення механізму відмежування суддівського корпусу від ведення фінансово-господарських операцій, а як наслідок недопущення впливу на них з боку контролюючих органів. Керівник апарату суду, у свою чергу, не виконує процесуальних функцій, не є учасником судового процесу, а тому покладення на нього персональної відповідальності за належне організаційне забезпечення суду є цілком доцільним. Враховуючи, що місцеві загальні суди як адміністративні суди вирішують публічно-правові спори, стороною в яких є органи державної виконавчої влади на місцях та органи місцевого самоврядування, їх посадові і службові особи, виконання суддями

адміністративно-розпорядчих функцій може негативно позначитися на неупередженості, повноті, всесторонності та об'єктивності судового розгляду. Саме з метою недопущення будь-якого впливу на суд з боку місцевих органів державної виконавчої влади і органів місцевого самоврядування, покладення відповідальності за належний стан організаційного забезпечення роботи суду на керівника апарату дозволить уникнути негативних наслідків під час судового розгляду. Крім того, варто зазначити, що позицію законодавця про покладення на керівника апарату персональної відповідальності за організаційне забезпечення роботи суду підтримали 83 % опитаних нами суддів.

Водночас у літературі висловлено позицію щодо того, що «такий стан справ свідчить про повну залежність суду і його голови від Державної судової адміністрації в аспекті організаційного забезпечення діяльності суду та може призводити до ускладнень в його роботі у зв'язку з відсутністю єдиного управлінського центру» [76, с. 271]. Таких поглядів ми не поділяємо з огляду на таке. По-перше, і за раніше діючим Законом України «Про судоустрій» організаційне забезпечення діяльності судів здійснювалося Державною судовою адміністрацією України. По-друге, як було доведено раніше, не слід ототожнювати організаційне забезпечення роботи суду та організаційне забезпечення діяльності судів. По-третє, голова і збори суддів місцевого загального суду мають реальні важелі впливу на керівника апарату.

Не викликає сумнівів твердження про те, що від діяльності працівників апарату місцевого загального суду залежить якість здійснення правосуддя суддями, а також ефективність діяльності суду як установи, а тому повністю усувати голову від організаційного забезпечення роботи довіреного йому суду не можна. Із цього приводу професор І.П. Голосніченко та професор Пітер Г.Соломон молодший справедливо зазначили, що «повне відсторонення, коли голова суду практично не слідкує за роботою адміністратора суду і залишає його без будь-якого нагляду є малоефективним» [112, с. 47].

Покладення на голову суду повноважень контролю, як видається, надає йому можливості не лише спостерігати за порушеннями трудової дисципліни,

неналежним виконанням працівниками апарату своїх обов'язків, зневажливим ставленням до відвідувачів суду, але й втручатися в зазначені порушення і застосовувати важелі свого впливу. Однак при цьому не слід забувати про необхідність співпраці між головою суду і керівником апарату. Із цього приводу Ю.Є. Шевелева цілком справедливо зауважила, що «взаємовідносини між головою і керівником апарату суду є критично важливим фактором у забезпеченні належного управління роботою суду» [397].

Окремо варто зупинитися на проблемі розмежування повноважень між керівником апарату і головою суду у сфері оплати праці працівників апарату суду. Так, відповідно до п. 47 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України розпорядником бюджетних коштів є бюджетна установа в особі її керівника, уповноважена на отримання бюджетних асигнувань, взяття бюджетних зобов'язань та здійснення витрат бюджету [371]. Згідно з п. 2 постанови Кабінету Міністрів України «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів» від 9 березня 2006 р. № 268 саме керівникові державного органу надано право в межах затвердженого фонду оплати праці встановлювати державним службовцям надбавки, доплати, здійснювати преміювання, надавати допомогу на оздоровлення та матеріальну допомогу для вирішення соціальних питань [379]. З огляду на викладене, саме голова місцевого загального суду відповідно до положень зазначених законодавчих актів уповноважений вирішувати питання щодо оплати праці працівників апарату довіреного йому суду.

Водночас слід звернути увагу на те, що за Законом України «Про судоустрій і статус суддів» голову суду не наділено такими повноваженнями, а згідно з Тимчасовим положенням про апарат згадані питання вирішує керівник апарату. На зазначену проблематику звертав увагу В.В. Сердюк і пропонував законодавчо закріпити у ст. 150 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» порядок делегування головою суду певних повноважень фінансового характеру керівникові апарату [398, с. 36]. На нашу думку, доцільніше закріпити у ч. 5

ст. 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» положення про те, що питання оплати працівників апарату вирішує керівник апарату.

О.Ю. Дудченко вважає, що посаді керівника апарату притаманні всі ознаки адміністративної посади, а тому пропонує законодавчо закріпити це положення шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». При цьому науковець виходить із того, що адміністративній посаді у судовій системі України відповідає встановлений комплекс прав та обов'язків (повноважень) щодо організаційного керівництва в суді [399, с. 253-256]. Така позиція, на наш погляд, є необґрунтованою, оскільки керівник апарату та його заступник є державними службовцями, у тоді як за нині діючим Законом України «Про державну службу», так і Законом України «Про державну службу», що набере чинності 01 січня 2016 р., не передбачено існування серед посад державних службовців адміністративних посад. Додатково в обґрунтування своєї позиції слід зазначити, що за характером своїх повноважень керівник апарату не є керівником суду як державного органу, а в науці з державного управління адміністративні посади займають державні службовці, які є керівниками в органах державної влади [400, с. 267].

В особливому становищі перебувають помічники суддів, оскільки для них передбачено особливий порядок вступу на посаду, а саме: вони призначаються на посаду та звільняються з неї керівником апарату за поданням судді, тобто без конкурсного відбору. На зазначене звертав увагу О.М. Михайлов, на думку якого, «така процедура суперечить визначенням Законом України «Про державну службу» (ч. 1 ст. 15), майбутнім Законом України «Про державну службу» процедурам вступу на державну службу» [401, с. 345]. Деяку правову колізію щодо добору помічників суддів місцевих загальних судів вбачає також І.М. Осика, на думку якого, Законом про судоустрій і статус суддів передбачено саме патронатний порядок призначення на посаду та проходження служби, у тоді як Закон про державну службу не поширює на суддів право мати патронатну службу, а тому слід внести зміни або до Закону про державну службу, або до Закону про

судоустрій і статус суддів, де надати суддям право мати помічників на умовах патронатної служби [107, с. 12].

З такими поглядами погодитися не можна, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 15 нині діючого Закону України «Про державну службу» від 16 грудня 1993 року встановлено, що законами України може бути передбачено інший порядок прийняття на державну службу [402]. Відносно посилань на Закон України «Про державну службу» від 17 листопада 2011 р., який набирає чинності з 01 січня 2016 р. [403], то варто зазначити, що вказаним Законом посади працівників апарату місцевого загального суду не віднесено до жодної з груп посад державної служби. Із цього приводу вважаємо за необхідне конкретизувати належність працівників апаратів загальних судів до відповідних категорій державних службовців, що визначається Законом України «Про державну службу» та, як і в попередньому законі, передбачити можливість вступу на посади помічників суддів без проведення конкурсу.

Окремо слід зупинитися на тій обставині, що відповідно до п. 17 Положення про помічника судді суду загальної юрисдикції, затвердженого рішенням Ради суддів України від 25 березня 2011 р. № 14, у разі тривалої відсутності судді та відмови тимчасово виконувати обов'язки помічника іншого судді чи виконувати обов'язки працівника апарату суду помічника судді може бути звільнено з посади на підставі п. 6 ч. 1 ст. 36 Кодексу законів про працю України у зв'язку зі зміною істотних умов праці [404]. Із цього приводу О.К. Черновський і В.В. Гордєєв справедливо зазначили, що «Положення не зовсім поєднуються із ст. 22 Конституції України та певною мірою звужують обсяг прав помічника судді», а тому вважаємо, що така процедура добору має стосуватися лише тих помічників, які приймаються на роботу після набрання чинності зазначеними нормативно-правовими актами. До того ж, видається, тимчасове виконання помічником судді обов'язків помічника іншого судді не є зміною істотних умов праці, а переміщенням працівника, що здійснюється відповідно до ч. 2 ст. 32 Кодексу законів про працю України та не потребує його згоди [108].

Крім помічника судді, до штату апарату місцевих загальних судів входять також секретарі судового засідання, наукові консультанти, які повинні мати науковий ступінь кандидата або доктора юридичних наук. Щодо правового статусу секретаря судового засідання, то варто зазначити, що, на відміну від помічника судді, він є учасником адміністративного і цивільного процесів та кримінального провадження. На теперішній час діє Типова посадова інструкція секретаря судового засідання місцевого загального суду, затверджена Наказом Державної судової адміністрації від 20 липня 2005 р. № 86, відповідно до якої секретар судового засідання здійснює судові виклики та повідомлення у справах, які знаходяться у провадженні судді, оформлення та розміщення списків справ, призначених до розгляду, перевіряє наявність і з'ясовує причини відсутності осіб, яких викликано до суду, і доповідає про це головуючому судді, забезпечує фіксування судового засідання технічними засобами, веде журнал судового засідання, виготовляє копії судових рішень у справах, які знаходяться у провадженні судді, оформляє і направляє копії судових рішень особам, які беруть участь у справі, оформлює матеріали судових справ і здійснює передачу їх до канцелярії суду [405]. Варто зазначити, що більшість положень зазначеної типової посадової інструкції застаріли і не відповідають вимогам Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Враховуючи викладене, а також виконання секретарем судового засідання важливих повноважень процесуального характеру, вважаємо за доцільне, щоб його статус регулювався відповідним положенням, затвердженим Наказом Державної судової адміністрації України за погодженням із Радою суддів України.

Як і секретар судового засідання, учасником процесу є судовий розпорядник. На теперішній час діяльність служби судових розпорядників здійснюється відповідно до ст. 156 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» і Положення про службу судових розпорядників та організацію їх діяльності, затвердженого Наказом Державної судової адміністрації України № 112 від 14 липня 2011 р., та погодженого Радою суддів України 24 червня 2011 р. [406], відповідно до яких судові розпорядники забезпечують додержання особами,

які перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуєчого в судовому засіданні. Вважаємо таким, що не відповідає Закону України про судоустрій і статус, підпорядкування судових розпорядників голові та керівникові апарату суду (п. 2.2 Положення про службу судових розпорядників), оскільки судові розпорядники входять до складу апарату, а тому голова суду може лише контролювати їх діяльність.

У той же час не можна погодитися з позицією законодавця про включення до структури апарату місцевих загальних судів наукових консультантів, які до того ж повинні мати науковий ступінь кандидата або доктора юридичних наук. Цілком зрозуміло, що обсяг і характер організаційного забезпечення роботи суду залежить від його місця та ролі у судовій системі України. Місцеві загальні суди розглядають справи виключно як суди першої інстанції; методичну допомогу та роз'яснення з питань застосовування законодавства їм надають суди вищих інстанцій.

У літературі справедливо зазначено, що «основним завданням наукових консультантів є участь у вивченні судової практики українських і зарубіжних судів, Європейського суду з прав людини» [313, с. 322], а тому, на наш погляд, основні напрямки роботи досліджуваних нами судів не потребують наукового забезпечення й аналізу. Враховуючи викладене, положення про входження до штату апарату суду наукових консультантів зі ступенем кандидата чи доктора юридичних наук більш правильно передбачити у ст. 153 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що закріплює особливості функціонування апаратів Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів.

Враховуючи вищезазначене, пропонуємо ч. 11 ст. 152 Закону про судоустрій і статус суддів викласти в такій редакції: «До штату апарату судів загальної юрисдикції входять також секретарі судового засідання та судові розпорядники. Правовий статус секретаря судового засідання визначається цим Законом та Положенням про секретаря судового засідання, що затверджується Головою Державної судової адміністрації України за погодженням із Радою суддів України».

Висновки до розділу 4

1. Важливим елементом правового статусу місцевих загальних судів є їх юрисдикція, під якою пропонується розуміти визначену законом компетенцію місцевого загального суду з розгляду і вирішення справ певних категорій, віднесених до їх відання. Зважаючи на те, що у ч. 2 ст. 22 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вказано категорії справ, які уповноважені розглядати місцеві загальні суди, пропонується назву статті 22 Закону «Повноваження місцевого суду» перейменувати на «Компетенція місцевого суду». На теперішній час місцеві загальні суди розглядають цивільні, кримінальні справи, а також адміністративні справи і справи про адміністративні правопорушення, у випадках, визначених законом.

2. Місцеві загальні суди як низова ланка новоутвореної системи спеціалізованих судів із розгляду цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення необхідно позбавити повноважень розглядати невластиві їм справи адміністративної юрисдикції відповідно до Кодексу адміністративного судочинства України. До юрисдикції місцевих загальних судів необхідно також віднести розгляд лише тих справ про адміністративні правопорушення, за які передбачено накладення адміністративних стягнень у вигляді арешту, виправних чи громадських робіт, конфіскації, оплатного вилучення предмета, який став знаряддям вчинення або безпосереднім об'єктом адміністративного правопорушення, а також справ про адміністративні правопорушення, що вчинені неповнолітніми.

3. Необґрунтованим є віднесення до юрисдикції місцевого загального суду справ щодо розгляду скарг сторін виконавчого провадження на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця під час виконання судового рішення за виданими ними виконавчими документами, клопотань про оспорювання рішень міжнародного комерційного арбітражу, про визнання і примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, клопотань про визнання і

примусове виконання усіх рішень іноземних судів, у тому числі й у господарських і адміністративних справах.

4. Під організаційним забезпеченням діяльності місцевих загальних судів розуміються заходи фінансового, матеріально-технічного, кадрового характеру, інформаційного та організаційно-технічного характеру, що здійснюються уповноваженими на те органами та особами, з метою створення умов для їх функціонування.

5. Обґрунтовано доцільність зобов'язання Кабінету Міністрів України при поданні до Верховної ради України проекту Закону про Державний бюджет України надавати висновок із зазначенням ступеня врахування бюджетного запиту Державної судової адміністрації України та причин неможливості задоволення його у повному обсязі. Необхідно також передбачити, щоб на засіданні комітету, до предмета відання якого належать питання бюджету, був присутній представник Державної судової адміністрації України як головного розпорядника бюджетних коштів; також, уявляється, Державна судова адміністрація України повинна бути обов'язково заслуханою на пленарному засіданні Верховної Ради України щодо мети, завдань та очікуваних результатів виконання бюджетних програм. Таким чином, буде забезпечена участь органів судоустрою у процесі фінансового забезпечення судової гілки влади.

6. Не менш важливим є своєчасність фінансування, однак на законодавчому рівні не закріплено строки виділення бюджетних коштів на потреби місцевих загальних судів. На законодавчому рівні слід закріпити положення про те, що кошти на утримання судів не пізніше 10 числа кожного місяця перераховуються органами Державного казначейства України на рахунки головних розпорядників бюджетних коштів та на рахунки територіальних управлінь державної судової адміністрації

7. Під апаратом місцевого загального суду розуміємо об'єднання осіб, які працюють у місцевому загальному суді та виконують завдання, що спрямовані на створення умов для його здійснення, а також функціонування місцевого загального суду як органу судової влади. Організаційне забезпечення діяльності

судів і організаційне забезпечення роботи суду співвідносяться між собою як зміст і форма. Повноваження апарату місцевого загального суду за змістом поділяються на 5 груп: у сфері методичного забезпечення, у сфері документального забезпечення, у сфері фінансового і матеріально-технічного забезпечення, у сфері кадрового забезпечення, у сфері інформаційної діяльності. Чинний Закон про судоустрій і статус суддів не визначає склад апарату місцевого загального суду, а лише у ч. 6 ст. 149 закріплює положення про те, що структура і штатна чисельність апаратів місцевих судів за погодженням з головою суду затверджуються відповідним територіальним управлінням Державної судової адміністрації України.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження зроблено такі висновки.

1. Становлення місцевих загальних судів є результатом їх тривалого історичного розвитку. За доби Київської Русі та феодальної роздробленості судові органи не було відокремлено від адміністрації, між ними не відбувалося чіткого розмежування компетенції. За часів перебування українських земель під владою Литви та Польщі існувала розгалужена, проте невпорядкована мережа місцевих судів. Власну систему місцевих судів було створено у Запорізькій Січі та у період гетьманування Б. Хмельницького. Із кінця XVIII ст. – початку XX ст. під впливом російської влади були створені і функціонували місцеві суди, організація діяльності яких було зумовлено політичною роздробленістю та неможливістю розбудови власної судової системи. Радянський період пов'язаний зі створенням народних судів, чимало рис, характерних для організації діяльності яких, зберегли існуючі нині в Україні місцеві загальні суди.

2. Правовий статус місцевого загального суду – це сукупність його ознак як органу судової влади і комплексу повноважень, наданих для здійснення судочинства, що впливають із засад його організації і діяльності. У структурі правового статусу місцевого загального суду виокремлено три блоки: цільовий (мета і завдання, функції та принципи), структурно-організаційний (порядок утворення і ліквідації, організаційне забезпечення, склад суду) і компетенційний (юрисдикція як компетенція з розгляду справ певних категорій). Підкреслено, що дослідження зазначених елементів має важливе теоретичне і практичне значення, оскільки дасть змогу визначити суттєві аспекти у правовому регулюванні статусу місцевих загальних судів та запропонувати можливі шляхи удосконалення чинного законодавства у цій сфері.

3. Особливості судоустрою в діяльності місцевих загальних судів проявляються у тому, що зазначені суди є основною ланкою спеціалізованих судів із розгляду цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення, є найбільш наближеними до населення, організовані у

відповідних адміністративно-територіальних одиницях, розглядають у першій інстанції (по суті) усі цивільні, кримінальні справи, а також підвідомчі їм справи про адміністративні правопорушення і справи адміністративної юрисдикції.

4. Запропоновано застосувати європейський досвід реалізації принципів ступінчастості і внутрішньої спеціалізації в діяльності місцевих загальних судів та відновити функціонування мирових судів, на розгляд яких передати найменш складні справи про розірвання шлюбу за відсутності у подружжя дітей, про видачу судових наказів, майнові спори із ціною позову менше 20 кратного розміру мінімальної заробітної плати, справи про адміністративні правопорушення і запровадити спеціалізацію суддів із розгляду справ про адміністративні правопорушення, що вчинені неповнолітніми.

5. Судді місцевого загального суду наділені усіма правами та на них покладено виконання усіх обов'язків, що передбачені Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Під правами судді місцевого загального суду запропоновано розуміти встановлені правовими нормами з метою забезпечення незалежності судді місцевого загального суду вид і міру його можливої (чи дозволеної) поведінки, що забезпечується державою, під обов'язками – вид і міру належної (необхідної) поведінки судді місцевого загального суду, що встановлена на законодавчому рівні і забезпечується державним примусом з метою забезпечення права кожного на справедливий суд.

6. Права судді місцевого загального суду запропоновано класифікувати за змістом на особисті, службові і соціальні права, залежно від можливостей реалізації на умовні і безумовні. Обов'язки судді місцевого загального суду запропоновано за змістом класифікувати на функціональні, морально-етичні і посадові. Зазначено, що від прав судді місцевого загального суду слід відрізняти повноваження, що не є додатковими правовими можливостями, якими наділяється особа у зв'язку з обранням на посаду судді, а мають державний владний характер.

7. Доведено, що призначати суддів на адміністративні посади та звільняти з цих посад має саме Рада суддів України як вищий орган суддівського самоврядування. Однак при цьому зборам суддів необхідно надати можливість

висловити недовіру голові суду, що матиме наслідком звільнення його з адміністративної посади.

8. Обґрунтовано, що голова місцевого загального суду за нині діючим Законом України «Про судоустрій і статус суддів» здійснює організаційне керівництво діяльністю очолюваного ним суду. Доведено, що у руках голови місцевого загального суду зосереджено реальні важелі впливу на апарат: контроль за діяльністю апарату дає можливість ставити питання щодо усунення різного роду порушень, питання роботи працівників апарату суду можуть обговорюватися на зборах суддів місцевого загального суду, що скликаються з власної ініціативою головою місцевого загального суду, персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду покладено саме на керівника апарату, призначення якого на посаду і звільнення здійснюються за подання голови місцевого загального суду, а збори суддів уповноважені висловити недовіру керівникові апарату, що має наслідком його звільнення з посади.

9. Зазначено, що колектив суддів місцевого загального суду як суб'єкт суддівського самоврядування є об'єднанням суддів місцевого загального суду, що створене на підставі закону з метою вирішення питань внутрішньої діяльності суду для забезпечення незалежності судів і самостійності суддів. Колективу суддів місцевого загального суду як суб'єкту суддівського самоврядування властиві ознаки: а) складається виключно із суддів місцевого загального суду; б) формується в імперативному порядку на основі приписів закону; в) наділяється державно-владними повноваженнями вирішення питань внутрішньої діяльності суду; г) вживає заходів для забезпечення незалежності суддів і самостійності судів.

10. Указано на значне звуження повноважень зборів суддів місцевого загального суду у сфері звернень до органів державної влади і місцевого самоврядування, обмеживши їх лише пропозиціями. За своїм змістом пропозиція – це порада, рекомендація, у тоді як на практиці можуть мати місце випадки посягання на самостійність місцевого загального суду і незалежність працюючих у ньому суддів, що, у свою чергу, потребуватиме звернення з клопотаннями.

11. Необґрунтованим визнано віднесення до юрисдикції місцевого загального суду справ щодо розгляду скарг сторін виконавчого провадження на рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця під час виконання судового рішення за виданими ними виконавчими документами, клопотань про оспорювання, визнання і примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу, клопотань про визнання і примусове виконання рішень іноземних судів, що виникають із господарських правовідносин, клопотань про обмеження у праві виїзду за кордон боржників за наказами господарських судів.

12. Під апаратом місцевого загального суду запропоновано розуміти об'єднання осіб, які працюють у місцевому загальному суді, та виконують завдання, що спрямовані на створення умов для здійснення судочинства, а також функціонування місцевого загального суду як органу судової влади. Організаційне забезпечення діяльності судів і організаційне забезпечення роботи суду співвідносяться між собою як зміст і форма.

13. Обґрунтовано, що основні проблеми в організаційному забезпеченні місцевих загальних судів полягають в усуненні органів судоустрою від процесу розробки і прийняття Закону про Державний бюджет, а також в недосконалості законодавчого регулювання порядку фінансування, зокрема у відсутності в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» вказівки на встановлення строків і обсягів щомісячного фінансування.

14. З метою удосконалення законодавства у сфері судоустрою і судочинства запропоновано внести зміни і доповнення до Закону України «Про судоустрій і статус суддів»:

у назві статті 2 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» запропоновано указати «Мета і завдання суду», а статтю викласти у такій редакції: «Для забезпечення кожному права на справедливий суд та повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією України і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, суд здійснює правосуддя на засадах верховенства права»;

частину 5 статті 55 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» викласти у такій редакції: «5. Суддя зобов'язаний додержуватися присяги судді, зокрема:

- 1) своєчасно, справедливо та безсторонньо розглядати і вирішувати судові справи відповідно до закону з дотриманням засад і правил судочинства;
- 2) дотримуватися правил суддівської етики;
- 3) не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;
- 4) виконувати вимоги та дотримуватися обмежень, установлених законодавством у сфері запобігання корупції, дотримуватися вимог щодо несумісності;
- 5) систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду;
- 6) звертатися з повідомленням про втручання в його діяльність як судді щодо здійснення правосуддя до органів суддівського самоврядування та правоохоронних органів упродовж п'яти днів після того, як йому стало відомо про таке втручання»;

пункт 2 частини 5 статті 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в такій редакції: «визначають спеціалізацію суддів з розгляду конкретних категорій справ відповідної судової юрисдикції за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років»;

частину 7 статті 126 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у такій редакції: «Збори суддів можуть направляти звернення щодо питань діяльності суду до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, які зобов'язані їх розглянути і дати відповідь по суті»;

статтю 146 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» доповнити частиною 2 такого змісту: «2. Кошти на утримання судів не пізніше 10 числа

кожного місяця перераховуються органами Державного казначейства України на рахунки Конституційного суду України, Верховного Суду України, вищих спеціалізованих судів, Державної судової адміністрації України та її територіальних управлінь для фінансування органів, передбачених абзацом третім частини другої статті 145 цього Закону»;

частини 5 та 6 статті 152 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» викласти в такій редакції: частина 5 - «5. Державні службовці апарату суду призначаються на посади та звільняються з посад керівником апарату у порядку, передбаченому законодавством про державну службу.

Інші працівники апарату суду приймаються на роботу та звільняються з роботи керівником апарату в порядку, передбаченому законодавством про працю»;

частина 6 – « 6. Права, обов'язки і відповідальність державних службовців апарату суду визначаються Законом України «Про державну службу». Умови оплати праці, матеріально-побутового, медичного, санаторно-курортного і транспортного забезпечення працівників апарату суду визначаються на засадах, що встановлені для відповідної категорії працівників апаратів центральних та місцевих органів виконавчої влади».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12 лютого 2015 р. № 192-VIII // Офіційний вісник України. – 2015. – № 17. – Ст. 447.
2. Филиппов М.А. Судебная реформа в России / М.А. Филиппов. – СПб. Типография А. Моригеровского, 1871. – 622 с.
3. Башмаков А. Заметки о Законе от 12 июля 1889 года «О преобразовании судебной части и введении земских начальников / А. Башмаков // Журнал гражданского и уголовного права. – 1890. – Кн. 1. – С. 1–17.
4. Хмельницкий И. Реорганизация судебных уставов по Закону 12 июля и 29 декабря 1889 г. / И. Хмельницкий // Журнал гражданского и уголовного права. – 1890. – Кн. 5. – С. 77–116.
5. Джаншиев Г. Основы судебной реформы (к 25-тилетию нового суда). Историко-юридические этюды / Г. Джаншиев. – М.: Типография М.П. Щепкина, 1891. – 364 с.
6. Пестержицкой А.Л. Об адвокатуре, судоустройстве, судопроизводстве и несостоятельности / А.Л. Пестержицкой. – Х.: Типография Губернского Правления. – 285 с.
7. Шеин В.П. Заметки к вопросу о пересмотре судебных уставов / В.П. Шеин. – СПб. : Издательство Юридического Книжного Магазина Н.К. Мартынова, 1900. – 35 с.
8. Гессен И.В. Судебная реформа / И.В. Гессен. – СПб.: Типо-Литография Ф. Вайсберга и П. Гершунина, 1905. – 267 с.
9. Ширяев В.Н. О суде / В.Н. Ширяев. – М., 1906. – 48 с.
10. Дмитриев С. Наше кривосудие. Очерки / С. Дмитриев. – СПб., 1907. – 172 с.
11. Генкин Д.М. Местный суд и его реформа / Д.М. Генкин. – М.: Типография «Русский труд», 1908. – 94 с.
12. Таубер Л.Я. О реформе местного суда / Л.Я. Таубер. – Х., 1908. – 22 с.

13. Гессен И.В. Реформа местного суда (Речи, статьи, доклады) / И.В. Гессен. – Спб.: Типография М. Меркушева, 1910. – 117 с.
14. Люблинский П.И. Возрождение мирового суда / П.И. Люблинский. – Спб.: Типография т-ва «Общественная польза», 1912. – 45 с.
15. Кони А.Ф. Отцы и дети судебной реформы (к пятидесятилетию судебных уставов) / А.Ф. Кони. – М. : Издание Т-ва И.Д. Сытина, 1914. – 313 с.
16. Судебная реформа / под ред. Н.В. Давыдова и Н.Н. Полянского; при ближайшем участии М.Н. Гернета, А.Э. Вормса, Н.К. Муравьева и А.Н. Паренаго. – М. : Книгоиздательство «Объединение», 1915. – 380 с.
17. Щегловитов И.Г. Влияние иностранных законодательств на составление Судебных Уставов от 20 ноября 1864 года / И.Г. Щегловитов. – Петроград : Издание Т-ва И.Д. Сытина, 1915. – 70 с.
18. Малиновский И.А. Война и суд (по поводу юбилея судебной реформы) / И.А. Малиновский. – Варшава : Типография Варшавского Учебного Округа, 1915. – 19 с.
19. Кротеви́ч К. Суд на Україні і його завдання в сучасний момент / К. Кротеви́ч. – Кременчук : Друкарня А. Варшавського і Л. Аронова, 1918. – 11 с.
20. Стучка П.И. Народный суд в вопросах и ответах / П.И. Стучка. – М., 1918. – 11 с.
21. Малицкий А. Народный суд / А. Малицкий. – Х., 1923. – 75 с.
22. Криленко Н.В. Суд и право в СССР / Н.В. Криленко. – М., 1927. – 157 с.
23. Горшенін К.П. Радянський народний суд / К.П. Горшенін. – К. : Укр. вид. політ.літ., 1949. – 52 с.
24. Гельфанд Й. Як побудовано радянський суд / Й. Гельфанд. – К. : Укр. вид. політ.літ., 1948. – 28 с.
25. Соловйов О. Радянський суд на сторожі прав і інтересів громадян / О. Соловйов. – К., 1954. – 49 с.
26. Кожевников М.В. История советского суда / М.В. Кожевников. – М. : Госуд. Издат. Юрид. лит. – 137 с.

27. Михайленко П.П. Перший декрет про народний суд в УРСР / П.П. Михайленко. – Львів : Вид-во Львів. ун-ту, 1957. – 28 с.
28. Каленов Д.А. Организация работы народного суда / Д.А. Каленов, И.Д. Перлов. – М. : Изд-во «Юридическая литература», 1964. – 278 с.
29. Бершеда Р. Принципи організації і діяльності радянського суду / Р. Бершеда. – К. : Тов-во «Знання» Української РСР, 1965. – 15 с.
30. Добровольская Т.Н. Советское правосудие на современном этапе развернутого строительства коммунизма: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. юрид. наук / Т.Н. Добровольская. – М., 1965. – 33 с.
31. Зайчук В.Г. 50 років радянського правосуддя / В.Г. Зайчук. – К. : Т-во «Знання» Української РСР, 1967. – 45 с.
32. Сусло Д.С. Історія суду радянської України (1917–1967) / Д.С. Сусло. – К.: Вид-во Київ. ун-ту, 1968. – 229 с.
33. Сусло Д.С. Організація судових органів Української РСР в період 1917–1925 р.р. / Д.С. Сусло. – К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1960. – 126 с.
34. Пашук А.Й. Організація судів на Україні в другій половині XVII століття: монографія. – Харків : Вид. Харків. ордена трудового червоного прапора державного ун-ту імені О.М. Горького, 1961. – 47 с.
35. Тарасенко Ф.Г. Суд и прокуратура СССР / Ф.Г. Тарасенко. – К.: научно-исслед. и ред.-издат. отделение КВШ МВД СССР, 1976. – 111 с.
36. Петухов Г.Е. Советский суд и становление революционной законности в государственном управлении / Г.Е. Петухов. – Киев-Одеса: Головное изд. Издат. Объед.«Вища школа», 1982. – 154 с.
37. Проблемы судебного права / Н.Н. Полянский, М.С. Строгович, В.М. Савицкий, А.А. Мельников; под ред. В.М. Савицкого. – М.: Изд. «Наука», 1983. – 222 с.
38. Коротких М.Г. Самодержавие и судебная реформа 1864 года в России. – / М.Г. Коротких. – Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 1989. – 185 с.

39. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні: Постанова Верховної Ради України від 28 квітня 1992р. № 2296-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 30. – Ст. 426.

40. Бальжик І.А. Духовні, правові та організаційні основи церковного суду / І.А. Бальжик // Актуальні проблеми держави і права: зб. Наук. праць. – 2008. – Вип. 43. – С. 247– 251.

41. Бойко І. Правовий статус вервних судів у Київській Русі / І. Бойко, М. Бедрій // Вісник Львівського університету. Серія Юридична. - 2009. – Вип. 49. – С. 26– 33.

42. Василевич М.В. Становлення судової влади в Київській Русі / М.В. Василевич [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe

43. Голдакова К.А. Церковний суд і православне духівництво: проблеми минулого і сьогодення / К.А. Голдакова // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. – 2007. – Вип. 36. – С. 243– 247.

44. Левчук М.В. Сутність церковного суду в Київській Русі / М.В. Левчук // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. – Вип. 40. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – С. 102– 108.

45. Ковальова С.Г. Судоустрій і судочинство на Українських землях Великого князівства Литовського: монографія/ С.Г.Ковальова Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 200 с.

46. Полонська - Василенко Н.Д. Історія України / Н.Д. Полонська-Василенко . – К. : Либідь, 1995. – Т. 1 – 588 с.

47. Мартянова С.М. Правовий статус суддів у системі влади Запорізької Січі / С.М. Мартянова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 3. – С. 4– 10.

48. Паньонко І.М. Органи влади Запорізької Січі: монографія / І.М. Паньонко; Львів. держ. ун-т внутр. Справ. / І.М.Паньонко – Л., 2006. –143 с.

49. Биркович О.І. Судова система української держави (Гетьманщини) 1648– 1657 рр.: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.01 / О.І. Биркович; Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2004. – 20 с.
50. Сиза Н. Суди і кримінальне судочинство України в добу Гетьманщини / Н. Сиза – К. : Українська Видавнича Спілка, 2000. – 188 с.
51. Бармак М. Особливості російської системи судочинства на Правобережній Україні наприкінці XVII ст. / М. Бармак // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Історія. -2012. – Вип. 1. – С. 12– 16.
52. Вовк Є.І. Судові органи Української народної республіки та Української держави (1917–1920рр.) / Є.І. Вовк [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://lawtheses.com>
53. Мацькевич М. Судові органи в Західноукраїнській Народній Республіці (1918– 1919 рр.) / М. Мацькевич // Право України. – 2011. – № 5. – С. 262– 267.
54. Терлюк І.Я. Особливості державотворення в Україні в період «Другої УНР» (Директорії) / І.Я. Терлюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 2. – С. 1– 6.
55. Михайлов О. Державно-правовий процес розвитку судоустрою України у XX столітті / О. Михайлов // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 8.– С. 8– 12.
56. Усеїнова Г.С. Становлення та розвиток судової системи України 1921 – 1929 рр. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 / Г.С. Усеїнова; Нац. ун-т Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого".– Х., 2011. - 20 с.
57. Атоян О.Н. История государства и права Украины (с древнейших времен до середины XVII века) : курс лекцій // МВД Украины, Луган. ин-т внутр. дел; [отв.ред. А.Н. Литвинов]. – Луганск : РИО МВД, 2001. – 472 с.
58. Історія держави і права України: акад. курс у 2 т. /за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. – К. : Ін Юре, 2000. – Т. 2. – 480 с.

59. Сердюк В.В. Правовий статус Верховного Суду України в системі судової влади: автореф. дис.на здобуття наук.ступення д-ра юрид. наук: спец.12.00.10 / В.В. Сердюк; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2009.– 38 с.

60. Фесенко Л.І. Правовий статус вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у системі судового устрою: автореф. дис.на здобуття наук. ступення канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / Л. І. Фесенко; Нац. ун-т Одес. юрид. акад. – О., 2011. – 20 с.

61. Правовий статус адміністративного суду в Україні: адміністративно-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / А.О. Неугодніков; Одес. нац. юрид. акад. – О., 2006. – 20 с.

62. Ярмачі В. Особливості правового статусу судових органів / В. Ярмачі. – Вісник прокуратури. – 2010. – № 4. – С. 112 –119.

63. Фазикош О.В. Правовий статус суду як органу судової влади / О.В. Фазикош // Європейські перспективи. – 2013. – № 6. – С. 78 –83.

64. Принципи побудови судової системи : монографія / І.В. Назаров. –Х. : ФІНН, 2009. – 142 с.

65. Москвич Л.М. Статус суддів: теоретичний та порівняльно-правовий аналіз : Монографія / Л.М. Москвич. — Білозерка : Білозер. районна друкарня, 2004 . — 223 с.

66. Єгорова В.С. Конституційно-правовий статус суддів судів загальної юрисдикції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02/ В.С. Єгорова; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2008. – 17 с.

67. Теория государства и права : курс лекцій / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. – М. : Юрист, 1997. – 776 с.

68. Куйбіда Р.О. До питання про самостійність господарської юрисдикції / Р.О. Куйбіда // Право України. - 2005. - № 10 [Електронний ресурс] // Режим доступу:<http://www.pravo.org.ua/2010-03-07-18-06-07/laworganisandstatussuddiv/1109-on-the-economic-independence-of-jurisdiction-ua-1991.html>.

69. Про відновлення довіри до судової влади в Україні : Закон України від 08 квітня 2014р. № 1188-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 3. – Ст. 841.

70. Глушков В.О. Визначення концептуальних підходів щодо судової реформи в Україні / В.О. Глушков, Л.В. Бортницька // Наука – 2010: проблеми та перспективи розвитку: тези виступів та доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф., м. Черкаси 22– 23 квітня 2010р. : у 2 т. – Черкаси : СУЕМ, 2010. – Т. 2. – С. 56– 58.

71. Дудник А.І. Окремі питання реформування судової гілки влади України / А.І. Дудник // Університетські наукові записки. – 2009. – № 3 (31). – С. 229– 232.

72. Прокопенко О.Б. Організаційно-правові засади призначення суддів загальних судів на адміністративні посади / О.Б. Прокопенко // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 9 (97). – С. 28– 35.

73. Руденко А.В. Призначення суддів на адміністративні посади: проблеми та шляхи їх вирішення / А.В. Руденко, С.А. Трофімов // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2009. – №2. – том. – 22 (61). – С. 216– 226.

74. Кивалов С.В. Судебная реформа в Украине: разочарования и надежды: монография / С.В. Кивалов. – О. : Юрид. літ-ра, 2010. – 312 с.

75. Панталієнко П.В. Адміністративно-правовий статус голови місцевого загального суду: автореф. дис. на здоб.наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07/ П.В.Панталієнко; Національний університет біоресурсів і природокористування України. – К., 2012 [Електронний ресурс] // Режим доступу:http://elibrary.nubip.edu.ua/12108/1/%D0%9F%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%94%D0%BD%D0%BA%D0%BE__f.pdf

76. Дем'яненко І.В. Повноваження голови місцевого суду у світлі реформування законодавства про судоустрій і статус суддів / І.В. Дем'яненко // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право». – 2012. – № 11. – С. 269– 273.

77. Дудченко О.Ю. Щодо адміністративних повноважень голови суду / О.Ю. Дудченко // Публічне право. – 2013. – № 2. – С. 205-212.

78. Борко А.Л. Особливості адміністративних повноважень голови суду / А.Л. Борко // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2013. – № 3 (62). – С. 155– 165.

79. Марітчак Т.М. Про судову реформу та органи суддівського самоврядування / Т.М. Марітчак // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 8 (84). – С. 18– 23.

80. Кривенко В.В. Демократизація судової системи: проблеми і перспективи: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10/ В.В. Кривенко; Одеська національна юридична академія України. – О., 2006. – 19 с.

81. Білова О.В. Проблеми суддівського самоврядування в Україні : монографія / О.В. Білова; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х. : ІНЖЕК, 2009. – 175 с.

82. Коротун О.М. Організація і функції суддівського самоврядування за законодавством України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / О.М. Коротун; Акад. адвокатури України. – К., 2009. – 20 с.

83. Штогун С.Г. Суддівське самоврядування як конституційна гарантія незалежності та недоторканності суддів / С.Г. Штогун // Право України. – 2004. – № 6. – С. 18 – 20.

84. Бородін М. Роль і значення органів суддівського самоврядування у становленні незалежної судової влади в Україні / М. Бородін, Д. Луспеник // Право України. – 2005. – № 3. – С. 19 – 22.

85. Косарєв В.І. Суддівське самоврядування: становлення і перспективи

/ В.І. Косарєв // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 6 (46). – С. 46 – 48.

86. Ігонін Р.В. Проблеми функціонування органів суддівського самоврядування у сфері адміністративно - правового забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції / Р.В. Ігонін [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dip/2011_51/04_03.pdf.

87. Пасенюк О. Повнота суддівського самоврядування – запорука його послідовного розвитку / О. Пасенюк // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 1. – С. 53 – 65.

88. Прилуцький С.В. Вступ до теорії судової влади (Суспільство. Правосуддя. Держава) : монографія. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. – 317 с.

89. Бринцев О.В. Розмежування компетенції адміністративних і господарських судів: проблеми і перспективи. О.В.Бринцев – Х. : Право, 2007. – 64 с.

90. Гаркуша О.О. Організація і діяльність судів цивільної юрисдикції в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.12.00.10/ О.О. Гаркуша; Академія адвокатури України. – К., 2009. – 19 с.

91. Коломоєць Т.О. Розмежування юрисдикційних повноважень між адміністративними і господарськими судами України щодо розгляду справ у порядку адміністративного судочинства : науковий нарис / Т.О. Коломоєць, О.М. Попова. – Запоріжжя : Запорізьк. Націон. ун-т, 2009. – 104 с

92. Бринцев В.Д. Система організаційного забезпечення судової влади України Текст: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: спец. 12.00.10 / Бринцев Василь Дмитрович ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2011. – 39 с.

93. Дроботова Л.А. Особливості державного управління у сфері адміністративно-правового забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції / Л.А. Дроботова // Науковий вісник Національного університету ДПС України. – 2012. – № 1 (56). – С. 176 – 180.

94. Приймаченко Д. Співвідношення понять «організаційне забезпечення судів», «організаційне управління в судах» та «судове управління» / Д. Приймаченко, Р. Ігонін // Слово Національної школи суддів. – 2013. – № 1 (2). – С. 57 – 66.

95. Кирилюк Р. Про сутність категорії «організація забезпечення» щодо діяльності судів / Р. Кирилюк // Публічне право. – 2012. – № 2 (6). – С. 42 – 48.

96. Стрижак А.А. Судове управління в Україні. Теоретичні основи і практичне регулювання / А.А. Стрижак . – Ужгород : Патент, 2004. – 120 с.
97. Кошинець В. Окремі пропозиції щодо покращення фінансування судової влади / В. Кошинець, О. Нечипорук // Вісник Державної судової адміністрації України. – 2012. – № 2 (23). – С. 50 – 51.
98. Лемещук Л.В. Правові гарантії належного рівня забезпечення суддів / Л.В. Лемещук // Митна справа. – № 2 (80). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 334 – 339.
99. Москвич Л.М. Належне фінансове забезпечення судів як передумова їх ефективної роботи / Л.М. Москвич // Проблеми законності. – 2010. – Вип. 110. – С. 157-165.
100. Пилипчук П.П. Належне фінансування судової влади як одна із гарантій самостійності судів і незалежності суддів / П.П. Пилипчук // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 1 (53). – С. 4 – 8.
101. Халюк С.О. Конституційно-правові засади фінансування судів: окремі проблеми законодавчого регулювання / С.О. Халюк // Митна справа. – 2013. – № 3 (87). – Ч. 2. – Кн. 2. – С. 341 – 345.
102. Яричевский В.С. Правовое обеспечение финансирования судебной реформы в Украине / В.С. Яричевский // Судова реформа в Україні: проблеми і перспективи: матеріали наук.-практ. конф. – К. – Х., 2002. – С. 155 – 157.
103. Кравчук Г.А. Правові основи фінансування судової влади в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Г.А. Кравчук; Київський міжнародний університет. - К., 2011 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://mydisser.com/ua/catalog/view/8203.html>
104. Організація роботи суду : навч. посіб. (для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл.) / [І.Є. Марочкін, Л.М. Москвич, О.М. Овчаренко та ін.]; за заг. ред. І.Є. Марочкіна. – Х. : Право, 2012. – 256 с.
105. Капустинський В.А. Окремі питання діяльності апарату суду в контексті загальнодержавних та інтеграційних процесів у сфері державної служби / В.А. Капустинський // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 10(50). – С. 32—35.

106. Мащук В.Ю. Вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності апаратів судів загальної юрисдикції / В.Ю. Мащук // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція: зб. наук. праць/ Міжнар. гуманіт. ун-т. – О. : МГУ, 2014. – Вип. 8. – С. 100 – 102.

107. Осика І.М. Статус помічника судді місцевого загального суду у світлі положень нового Закону «Про судоустрій і статус суддів» / І.М. Осика // Вісник Вищої ради юстиції України. – 2010. – № 4. – С. 6 – 18.

108. Черновський О.К., Гордєєв В.В. Правовий статус помічника судді: оновлення та колізії /О.К. Черновський, В.В. Гордєєв // Судова апеляція. – 2011. – № 4 (25) [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.apcourtkiev.gov.ua/apcourtkiev/uk/publish/article/9694>.

109. Михайлов О.М. Стаж у галузі права як кваліфікаційна вимога для претендента на посаду «правої руки» судді / О.М. Михайлов [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://intkonf.org/mihaylov-om-stazh-u-galuzi-prava-yak-kvalifikatsiyna-vimoga-dlya-pretendenta-na-posadu-pravoyi-ruki-suddi/>.

110. Сергієнко В. Кадрова політика в суді: сучасний досвід / В. Сергієнко. – К. : ПП «Р.К. Майстер-принт», 2012. – 368 с.

111. Юшкевич О.Г. Процесуальний статус судового розпорядника у адміністративному процесі / О.Г. Юшкевич // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2012. – № 1 (56). – С. 313– 319.

112. Сучасне управління в суді : навч.-практ. посіб. / відп. ред.: професор І.П. Голосніченко (Україна), професор Пітер Г. Соломон молодший (Канада). – К. : Юрінком Інтер, 2010. – 528 с.

113. Штогун С.Г. Правові проблеми організації і функціонування місцевих загальних судів в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 / С.Г. Штогун ; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. – Х., 2004. – 20 с.

114. Штогун С.Г. Організація діяльності місцевих загальних судів в Україні : навч. посібник. С.Г. Штогун – Острог : Вид-во НУ «Острозька академія», 2006. – 354 с.

115. Брынцев В.Д. Судебная власть / Правосудие /Итоги реформ 1992–2003 гг.на Украине / В.Д. Брынцев. – Х.: Ксилон, 2004.– 224 с.

116. Ігонін Р.В. Концептуальні проблеми забезпечення функціонування системи судів загальної юрисдикції: адміністративно - правовий вимір : монографія / Р.В. Ігонін. – Ірпінь : Національний ун-т Державної податкової служби України, 2012. – 388 с.

117. Сердюк В.В. Територіальність як принцип побудови системи судів загальної юрисдикції: нові підходи до реалізації / В.В. Сердюк // Вісник Академії адвокатури України. – 2015. – Т. 12. – С. 161–169.

118. Овчаренко О.М. Доступність правосуддя та гарантії його реалізації: монографія. О.М. Овчаренко – Х. : Право, 2008. – 304 с.

119. Гаркуша О.О. Спеціалізація судової діяльності як фактор оптимального функціонування судової влади / О.О. Гаркуша // Адвокат. – 2009. – №2 (101). – С. 4-7.

120. Ольховський Є.Б. Окремі питання реформування судочинства і судоустрою / Є.Б. Ольховський // Вісник Верховного Суду України. – 2009. - № 7 (107). – С. 40 –42.

121. Коліушко І.Б. Про проект Закону України № 2834 «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України» // Питання удосконалення судової системи України : матеріали наук.-практ.конф. /ред.кол. : Ю.В. Баулін (голов. ред.) та ін. – Х., 2007. – С. 25 –26.

122. Куйбіда Р.О. Реформування правосуддя в Україні: стан і перспективи: монографія / Р.О. Куйбіда. – К., 2004. – 288 с.

123. Мельник М.І. Місце Верховного Суду України в системі судів загальної юрисдикції / М.І. Мельник // Питання удосконалення судової системи України : матеріали наук.- практ. Конф. /ред. кол. : Ю.В. Баулін (голов. ред.) та ін.. – Х., 2007. – С. 55 –57.

124. Назаров І. Принцип ступінчастості судової системи в Україні та європейських державах І.Назаров // Право України. – 2009. – № 6. – С.84 –89.

125. Мартинова О.М. Місце і роль місцевих загальних судів в системі органів державної влади в Україні / О.М. Мартинова // Наше право. – 2011. – № 3. – С. 97 –101.

126. Собо́вий О.М. Правовий статус судді в адміністративно-деліктному провадженні : автореф. дис. на здобуття наук .ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.М. Собо́вий; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2010. –20 с.

127. Попельнюх Р. Правовий статус місцевих загальних судів при вирішенні справ адміністративної юрисдикції / Р. Попельнюх // Підприємництво, господарство і право. – 2012 . – № 7 . – С. 123 –126.

128. Третя щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http:// www.ombudsman.gov.ua /ru/images/stories/07022011/Dopovid_3.pdf](http://www.ombudsman.gov.ua/ru/images/stories/07022011/Dopovid_3.pdf).

129. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2012 р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2013. – № 6 (154). – С. 36 –40.

130. Панталієнко П.В. Адміністративне судочинство в Україні та країнах Європи: порівняльний аспект П.В.Панталієнко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2010. – № 3. – С. 127 –132.

131. Полянський Ю.Є. Актуальні проблеми судової реформи та шляхи їх вирішення / Ю.Є.Полянський, В. В. Долежан // Наукові праці Одеської національної юридичної академії . – 2005 . – Т. 4 . – С. 136 –147.

132. Свида О.Г. Адміністративні суди в Україні: становлення та перспективи розвитку : монографія / О.Г. Свида, Л.І. Свида; Нац. ун-т Одес. юрид. акад. - О.: Фенікс, 2011. – 207 с.

133. Назаров І.В. Судова реформа як частина правової реформи в Україні І.В.Назаров // Вісник Вищої ради юстиції України. –2011. – № 1 (5). – С. 63–76.

134. Саприкіна І. Особливості національного правосуддя / І. Саприкіна // Віче. – 2012. –№ 21. – С. 16–19.

135. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10. – Ст. 88.

136. Туманянц А.Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні [Електронний ресурс] / А. Р. Туманянц // Форум права. - 2011. - № 2. - С. 896-901. - Режим доступу:http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index

137. Банах С. Особливості повноважень слідчого судді щодо захисту прав людини / С. Банах, С. Штогун // Юридичний вісник України. – 2013. – № 32 (945). – С. 12.

138. Щербак С.В. Процесуальні гарантії прав боржника у виконавчому провадженні [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pvuabs/2011_1/04_02_05.pdf

139. Захарченко Т.Г., Визнання і виконання міжнародних арбітражних рішень в Україні: питання теорії і практики / Т.Г. Захарченко, М.А. Теплюк // Право України. – 2011. – 1. – С. 160–182.

140. Селівон М. Взаємодія судової влади з міжнародним комерційним арбітражем М. Селівон // Право України. – 2011. – № 1. – С. 130–138.

141. Грушко И.М. Основы научных исследований / И.М. Грушко, В.М. Сиденко. – 3-е изд., перераб. и доп. – Х., 1983. – 198 с.

142. Філософський енциклопедичний словник. Довідкове видання / Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАНУ. – К., 2002. – 744 с.

143. Загальна теорія держави і права : підруч. / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.]; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В.Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. – Х. : Право, 2010. – 584 с.

144. Методологія наукової діяльності : навч. посіб. для студ. ВНЗ /Д.В. Чернілевський, О.Є. Антонова, Л.В. Барановська, О.В. Вознюк, О.А. Дубасенюк; ред.: Д. В. Чернілевський; Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини “Україна”, Акад. міжнар. співробітництва з креатив. педагогіки. – Вид. 2-ге, допов. – К.; Вінниця : АМСКП, 2010. – 484 с.

145. Черниш Н. Соціологія : курс лекцій / Н. Черниш. – Львів : Кальварія, 2003. – 544 с.

146. Котюк В.О. Теорія права: курс лекцій : навч. посіб. / Котюк В.О. – К. : Вентурі, 1996.–208 с.

147. Петренко С. Методи наукового дослідження в сфері права інтелектуальної власності / С. Петренко [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ndiiv.org.ua/ua/library/view-metody-naukovoho-doslidzhennja-v-sferi-prava-intelektualnoji-vlasnosti.html>.

148. Методологія і методи наукових досліджень : навч. посіб. / О.М. Лівінський, О.І. Курок, В. О. Гридякін, В. П. Зінченко; ред.: О. М. Лівінський; Глухів. нац. пед. ун-т ім. О. Довженка. – Глухів, 2012 – 174 с.

149. Спиркин А.Г. Философия : учебник / А.Г. Спиркин. – 2-е изд. – М.: Гардарики, 2002.– 736 с.

150. Як підготувати і захистити дисертацію на здобуття наукового ступеня. Методичні поради / Автор – упоряд. Л.А. Пономаренко. – К. : Редакція «Бюлетня Вищої атестаційної комісії України», 1999. – 80 с.

151. Система основних методів наукового пізнання і їх основний зміст [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://jenessi.net/narisi_pravo/651-3.2.-sistema-osnovnikh-metodv.html

152. Философский словарь / под ред. М.М. Розенталя.–3-е изд.–М. : Политиздат, 1975 . – 495 с.

153. Філософія : підруч. / за ред. С.П. Щерба. – К. : Кондор. – 2012 . – 452 с.

154. Філософія : підруч. / за ред. О.П. Сидоренка. – К. : Знання. – 200. – 891 с.

155. Керимов Д.А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) : монография / Д.А. Керимов. – М. : Аванта+, 2000. –560 с.

156. Соціологія : підруч. / за заг. ред. проф. В.П. Андрущенко; проф. М.І. Горлача. – 3-є вид., перероб. і доп. – Харків – Київ, 1998. – 624 с.

157. Ліхолєтова Ю.А. Суд як суб'єкт запобігання рецидивній злочинності молоді в Україні: історичний аспект / Ю.А. Ліхолєтова // Часопис Академії адвокатури України. – 2012. – №4 (17). – С. 34–39.
158. Захарченко П. Історія держави і права України / П. Захарченко. – К. : Атіка, 2004. – 368 с.
159. Заруба В.М. Держава і право Київської та Галицько-волинської Русі (кінець VIII ст. – початок XIV ст.) : навч. посіб. / В.М. Заруба. – К. : Істина, 2007. – 128 с.
160. Терлюк І. Історія держави і права України (Доновітній час) / І. Терлюк. – К.: Атіка, 2006. – 400 с.
161. Історія держави і права України: підруч. – у 2 т./ за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина. – Т. 1. – Кол. авт. : В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький та ін. – К. : Видав. Дім «Ін Юре», 2000. – 648 с.
162. Петров И.В. Государство и право древній Руси / И.В. Петров. – СПб. Изд-во Михайлова В.А., 2003. – 413 с.
163. Захарченко П.П. Історія держави та права України : Навч. посіб. для дист. навчання / П.П. Захарченко . – К. : Університет «Україна», 2005. – 208 с.
164. Еволюція етосу юриста в Україні (історичний та соціально-психологічний нарис) / В.О. Лозовой, В.О. Рум'янцев, Л.В. Анучина та ін. ; за ред. В.О. Лозового та В.О. Рум'янцева. – Х. : Право, 2011. – 264 с.
165. Історія держави і права України : навч. посіб. для студ. Юрид. вузів та фак. / за заг. ред. В.Д.Гончаренка – К. : Вентурі, 1996. – 288 с.
166. Закропивний О.В. Розвиток територіальної організації судів в Україні до судової реформи 1864 р.(історико-правовий аспект) / О.В. Закропивний //Адвокат.- 2012.- №6(141). – С. 14-18
167. Штелик С.П. Про окремі аспекти розвитку інституту судових інстанцій на теренах України до судової реформи 1864р. / С.П. Штелик // Часопис Академії адвокатури. – 2011. – № 2. – С. 2–7.
168. Музиченко П.П. Історія держави і права України : навч. посіб. / П. П. Музиченко. – 6-е вид., переробл. і доповн. – К. : Знання, 2007. – 471 с.

169. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / ред. С.В. Ківалова [та ін.]. Т. 1: Статут Великого князівства Литовського 1529 року. – О.: Юрид. л-ра, 2002. – 462 с.

170. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. / ред. С.В. Ківалов Т. 2: Статут Великого князівства Литовського 1566 року. – О.: Юридична література, 2002. – 558 с.

171. Котенко Т.В. Копний суд та процес на українських землях (XIV–XVII ст.ст.) / Т.В. Котенко // Часопис Академії адвокатури України.– 2011. –№4 (13). – С. 36– 43.

172. Бойко І.Й. Органи влади і право в Галичині у складі Польського Королівства (1349–1569рр.) : монографія / І.Й. Бойко; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. –Л., 2009. – 628 с.

173. Бойко І. Правові засади організації судової системи Польського Королівства та її поширення у Руському Воєводстві (1434–1569рр.) / І.Й. Бойко // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2010. – Вип. 50. – С. 39–49.

174. Старченко Н. Прибутки судових урядників Волинського воєводства в останній третині XVI століття / Н. Старченко [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua>

175. Суд і судочинство на Українських землях у XIV – XVI століттях / за заг. ред. проф. П. Музиченка. – О, 2000. – 136 с.

176. Бедрій М.М. Копні суди в державно-правовій системі Гетьманщини (1648-1753рр.) / М.М. Бедрій // Часопис Київського університету права. – 2009.– № 3. – С. 45–51.

177. Мартянова С.М. Правові джерела та нормативно-правове забезпечення діяльності суддів Війська Запорозького Козацько-Гетьманської доби / С.М. Мартянова // Митна справа. – 2011. – № 1 (73). – Ч. 2. – С. 321– 327.

178. Омельчук В.В. Судова реформа 1760–1763 років: основні етапи та наслідки / В.В. Омельчук // Наукові праці МАУП. – 2012. – Вип. 2(33). – С. 157–163.

179. Российское законодательство в 9-т. – Т. 5. Законодательство периода расцвета абсолютизма. – М. : Юрид. лит., 1987. – 528 с.

180. Российское законодательство в 9-т. –Т. 8. Судебная реформа. – М. : Юрид. лит., 1991. – 496 с.

181. Історія держави і права України : навч. посіб. /А.С. Чайковський (кер. Кол. авт.), В.І. Батрименко, О.Л. Копиленко та ін.; за ред. А.С. Чайковського. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – 384 с.

182. Єгорова В.С. Особливості конституційно-правового статусу суддів судів загальної юрисдикції / В.С. Єгорова // Економіка. Фінанси. Право. – 2003. – № 10. – С. 31-33.

183. Копиленко О.Л., Копиленко М.Л. Держава і право України. 1917–1920: навч.посіб. – К. : Либідь, 1997. – 208 с.

184. Землянська В.В. Кримінально-процесуальне законодавство Центральної Ради, Гетьманату Скоропадського та Директорії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд.юрид.наук : спец.12.00.01 / В.В. Землянська; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 20 с.

185. Суд і судочинство в Українській Народній Республіці, Українській Державі, Західноукраїнській Народній Республіці (1917 – 1920 рр.) : монографія / Н. В.Єфремова, Б. Й. Тищик, В.Т. Марчук. – О.; Л. : Фенікс, 2007. – 280 с.

186. Румянцев В.О. Судова система в Україні в період «Української революції» 1917–1921 рр. / В.О. Румянцев // Проблеми законності. – 2009. –№ 100. – С. 53–62.

187. Семенов В.М. Суд и правосудие в СССР / В.М. Семенов. – 2-е изд. – М.: Юрид. лит., 1984. – 320 с.

188. Декреты Советской власти. Т.I.– М., Гос. изд-во полит. лит., 1957 – 124 с.

189. О суде: Декрет от 20 июля 1918 года № 3 [Электронный ресурс] // Режим доступа: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=ESU;n=9237>

190. О судеустройстве СССР, союзных и автономных республик : Закон Союза ССР от 16 августа 1938г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1938. – № 11.

191. О военном положении: Указ Президиума Верховного Совета СССР от 22 июня 1941 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1941. – № 29.

192. Закон Української РСР «Про судеустрій Української РСР» від 30 червня 1960 р. //Відомості Верховної Ради УРСР. – 1960. – № 23. – Ст. 176.

193. Про судеустрій України : Закон Української Радянської Соціалістичної Республіки від 05 червня 1981р. № 2022 – X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1981. – № 24. – Ст. 357.

194. Про внесення змін і доповнень до Закону Української РСР «Про судеустрій Української РСР» : Закон України від 24 лютого 1994р. № 4017-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 26. – Ст. 204.

195. Про внесення змін до Закону України «Про судеустрій України» : Закон України від 21 червня 2001р. № 2531-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 40. – Ст. 191.

196. Про судеустрій України : Закон України від 07 лютого 2002р. № 3018-ІІІ // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 27. – Ст. 180.

197. Про судеустрій і статус суддів : Закон України від 07 липня 2010 р. № 2453-VI (зі змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41, / № 41–42; № 43; № 44–45. – Ст. 529.

198. Юридический энциклопедический словарь / под ред. А.Я. Сухарева. – 2-е изд., доп. – М. : Сов. Энциклоп., 1987. – 527 с.

199. Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://sum.in.ua/>.

200. Карданов Б.М. Правовой статус и субъективное право / Б.М. Карданов. – Нальчик : Кабардино-Балкарский госуд. ун-т, 1973. – 45 с.

201. Юридична енциклопедія. Т. 5. П-С / ред.: Ю. С. Шемшученко; НАН України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. – К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2003. – 736 с.

202. Адміністративне право. Академічний курс : підручник у 2 т. : Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В.Б. Авер'янов (голова). – К. : Юридична думка, 2004. – 584 с.
203. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. – М. : Изд-во БЕК, 1994. – 224 с.
204. Конституционное (государственное) право зарубежных стран. Общая часть учеб. для вузов / рук. авт. колл. и отв. ред. Б.А. Страшун – 4-е изд.– М. : Норма, 2005.— 764 с.
205. Лазарев Б.М. Компетенция органов управления / Б.М. Лазарев. – М. : Юрид. лит., 1972. – 280 с.
206. Добренев В. Социология: в 3 т.: словарь по книге / В. Добренев, А. Кравченко. – М., 2001 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://voluntary.ru/dictionary/589>.
207. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356.
208. Шицький І.Б. Правовий статус місцевих господарських судів в Україні: становлення і розвиток : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 / Шицький Іван Богданович ; Академія адвокатури України. – К., 2006. – 20 с.
209. Харитонов О.І. Адміністративно_правові відносини (проблеми теорії): монографія / О.І. Харитонов. – О. : Юрид. л -ра, 2004. – С. 79 (324 с.)
210. Стародубцев А.А. Організаційно-правові питання діяльності інспекцій особового складу щодо зміцнення законності і дисципліни в органах внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.12.00.07 / А.А. Стародубцев. – Х., 1999. –20 с.
211. Алехин А.П. Административная ответственность за правонарушения на транспорте / А.П. Алехин. – М. : Юрид. лит. 1967. – 140 с.
212. Сікорський О.П. Адміністративно-правовий статус Державного департаменту у справах громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб МВС України : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07

/ О.П. Сікорський ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2011. – 20 с.

213. Бахрах Д.Н. Административное право : учебник для вузов /Д.Н. Бахрах. – М. : Изд. БЕК, 1999. – 368 с.

214. Бригінець О.О. Адміністративно-правовий статус державної податкової служби України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / О.О. Бригінець; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2011. – 19 с.

215. Новий тлумачний словник української мови; у 4 т. / укладачі В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : АКОНІТ, 1999. – Т. 2: Ж-О. – 910 с.

216. Словник синонімів української мови: у 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С.І. Головащук та ін. – К. : Наук. Думка, 1999 –2000. – Т. 1. – 1040 с.

217. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40, /40–42. – Ст. 492.

218. Сердюк В.В. Завдання Верховного Суду України як найвищого судового органу в системі судів загальної юрисдикції / В.В. Сердюк // Вісник Академії адвокатури України. – 2006.–Вип. 6. – С. 75–81.

219. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06 липня 2005р. № 2747-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 32. – Ст. 1918.

220. Патюк С.О. Завдання кримінального провадження України / С.О. Патюк // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 95–101.

221. Карпечкін П.Ф. Функції судів загальної юрисдикції в Україні: проблеми теорії та практики : автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.02 / П.Ф. Карпечкін ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – К., 2005. –19 с.

222. Олендер І.Я. Функції суду в державному механізмі / І.Я. Олендер // Право і суспільство. – 2014. – № 1–2. – С. 149–154.

223. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : навч. посіб. / В.С. Ковальський (керів. авт. кол.), В.Т. Білоус, С.Е. Демський та ін.; відп. ред. Я.М. Кондратьєв. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 320 с.

224. Ігонін Р. Функції судової влади / Р. Ігонін // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 2. – С. 167–169.

225. Рішення Конституційного Суду України від 21 червня 2011 року № 7-рп/2011 у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Законів України «Про судоустрій і статус суддів», «Про вищу раду юстиції» (справа про повноваження державних органів у сфері судоустрою) // Офіційний вісник України. – 2011. – № 50. – Ст. 1992.

226. Борко А.Л. Поняття та ознаки принципів судової системи [Електронний ресурс] / А.Л. Борко // Форум права. – 2012. – № 3. – С.50–55. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2012_3_10.pdf С.54

227. Москвич Л.М. Принципи ефективності судової системи / Л.М. Москвич // Вісник Академії правових наук України. – 2010. – № 2. – С. 103–111.

228. Борко А.Л. Теоретичні аспекти розуміння поняття та принципів судової влади, судової системи і правосуддя [Електронний ресурс] / А. Л. Борко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.– 2012. –№ 4. –С. 34–40. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nvdduvs_2012_4_7.pdf

229. Свида О.Г. Особливості реалізації конституційних принципів судоустрою і судочинства в організації діяльності адміністративних судів / О.Г. Свида // Актуальні проблеми держави і права .– 2011. – Вип. 58. – С. 277–284.

230. Організація судової влади в Україні : навч. посіб./ І.Є. Марочкін, Н.В. Сібільова, В.П. Тихий та ін.; за ред. І.Є. Марочкіна, Н.В. Сібільової. = Х., 2007. – 328 с.

231. Estonia Courts Act, passed 19.06.2002 [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http:// www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022](http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/ava.asp?m=022)

232. О судебной власти: Закон Латвийской Республики от 15 декабря 1992 года [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/5655>

233. Бутирський А.А. Судова система Польщі : вчора і сьогодні / А.А. Бутирський // Судова апеляція. – 2012. – № 2(27). – С. 125–132.

234. Judiciary System Act [Електронний ресурс] //Режим доступу: http://www.vks.bg/english/vksen_p04_06.htm

235. Штелик С. Становлення та розвиток інстанційності в судовій системі Франції / С.П. Штелик // Юридична Україна. – 2011. – № 11. – С. 97–102.

236. Назаров І.В. Принцип територіальності побудови судової системи в законодавстві України та європейських держав / І.В. Назаров // Проблеми законності. – 2009. – № 104. – С. 223–231.

237. Назаров І.В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння : монографія / І. В. Назаров; Нац. ун-т Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого – Х. : ФІНН, 2011. – 430 с.

238. Кримінально-процесуальний кодекс України : Закон УРСР від 28 грудня 1960р. № 1001-05 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – Ст. 15.

239. Civil Procedure Code, of February 28, 2002, Law No. IX-743 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=202108

240. Бутирський А.А. Судова система Республіки Болгарія: зміст та особливості // А.А. Бутирський. – Держава і право: збірник наукових праць. – Вип. 53. – С. 188-193.

241. Судебные системы западных европейских стран. Справочник / пер. с франц. Д.И. Васильева и с англ. О.Ю. Кобякова. – М. : Междунар. отнош., 2002. – 336 с.

242. Штелик С.П. Теоретичні аспекти інстанційної організації судової системи України / С. П. Штелик // Адвокат. –2011. – № 8. – С. 37–43.

243. Шишкін В. Система судів загальної юрисдикції в ФРН / В. Шишкін // Право України. – 1996. – № 2. – С. 56–58.

244. Шишкін В. Система судів загальної юрисдикції в Австрії / В. Шишкін // Право України. – 1997. – С. 63–66.

245. Magistrates' Court Justice System [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://magistrates-court.co.uk/>

246. Панталієнко П.В. Структура судових систем України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз / П.В. Панталієнко // Науковий вісник НУБіП України, 2011. – № 2. – С. 293–299.

247. Шишкін В. Система судів звичайної юрисдикції в Італії / В. Шишкін // Право України. – 1997. – № 6. – С. 67–69.

248. Бутирський А.А. Конституційно-правові основи організації судової влади у Республіці Словаччина / А.А. Бутирський // Судова апеляція. – 2012. – № 1 (26). – С. 42–47.

249. Бисага Ю. Особливості організації загальних судів Чеської Республіки / Ю. Бисага, Я. Митровка // Юридична Україна – 2005. – №12. – С. 85-89.

250. Бурак О.В. Організаційно-правові засади діяльності спеціалізованих судів в контексті європейських стандартів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 / О.В. Бурак; Акад. адвокатури України. – К., 2010. – 18 с.

251. Василь Онопенко: «Мені судилося» (виступи, листи, інтерв'ю, хроніка подій – 2006-2010 роки) / Упоряд. А. Бенъ, М. Мельник. – К. : Атіка, 2010. – 584 с.

252. Бутирський А.А. Реалізація принципу спеціалізації в судовій системі України / А.А. Бутирський // Вісник господарського судочинства. – 2012. – № 6. – С. 195–200.

253. Притика Д.М. Правові засади становлення судової влади в Україні / Д.М. Притика, І.Д. Кондратова // Вісник господарського судочинства. – 2011. – № 3. – С. 57–72.

254. Сердюк В.В. Юрисдикція судів України за спеціалізацією / В.В. Сердюк. – К. : Прецедент, 2005. – 191 с.

255. Аверченко Д.Г. Специализированные суды в системе органов судебной власти: теоретико-правовое исследование : автореф. дис. на соискание учен.

степени канд. юрид. наук / Д.Г. Аверченко; Российская академия государственной службы при Президенте Российской Федерации. – М., 2002. – 24 с.

256.Абова Т.Е. Избранные труды. Гражданский и арбитражный процесс. Гражданское и хозяйственное право / Т.Е. Абова. – М. : Статут, 2007. – 1134 с.

257. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов.ред. В.Т. Бусел. – К. : Ірпінь: ВТВ «Перун», 2004. – 1440 с.

258. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996р. № 254к/96-ВР. – Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

259. Бурак О.В. Організація системи спеціалізованих судів України в контексті конституційних приписів / О.В. Бурак // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – Вип. 3. – С. 84–90.

260. Апарова Т.В. Суды и судебный процесс Великобритании: Англия, Уэльс, Шотландия / Т.В. Апарова. – М. : Институт международного права и экономики. Изд. «Триада, Лтд», 1996. – 157 с.

261. Городовенко В.В. Спеціалізація суддів як гарантія забезпечення належної якості та ефективності правосуддя / В.В. Городовенко // Вісник Верховного Суду України. – 2008. – № 1(89). – С. 12–15.

262. Бойко В.Ф. Судова система : проблеми реформування та розвитку / В.Ф. Бойко // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 6 (22). – С. 2–5.

263. Ференц О.І. Цивільна юрисдикція у контексті судово-правових реформ / О.І. Ференц // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 3. – С. 94–101.

264. Шаповал К.В. Принцип спеціалізації як концептуальна передумова створення земельних судів в Україні / К.В. Шаповал // Вісник Академії адвокатури України. – 2011. – № 3 (22). – С. 160 –166.

265. Штогун С.Г. Перспективи покращення організації діяльності місцевих загальних судів / С.Г. Штогун // Питання удосконалення судової системи України: матеріали наук.-практ. Конф. // Ред. кол.: Ю.В. Баулін (голов. ред.) та ін. – Х. : Вид-во «Кроссруд», 2007. – С. 115–120.

266. Городовенко В.В. Реалізація принципів судової влади в КПК України 2012: концептуальний аналіз / В.В. Городовенко // Адвокат. – 2012. – №7 (142). – С. 9–14.
267. Москвич Л.М. Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : монографія / Л.М. Москвич. – Х. : Вид-во «Фінн», 2011. – 384 с.
268. Шишкін В.І. Судові системи країн світу: навч. посіб. у 3 кн. Кн. 2 / В. І. Шишкін. - К. : Юрінком Інтер, 2001 . – 335 с.
269. Молдован В.В. Судострій: Україна, Велика Британія, Російська Федерація, США, ФРН, Франція. Судові органи ООН; Навч. посіб. – К. : Кондор, 2003. – 256 с.
270. Про суди : Закон Литовської Республіки від 31 травня 1994 року № I-480 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://constitutions.ru/archives/5830>
271. Прилуцький С. Судова система Республіки Польща / С. Прилуцький // Право України. – 2004. – № 9 – С. 146–150.
272. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2014р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2015. – № 6 (178). – С. 23–35.
273. Аналіз стану здійснення судочинства судами загальної юрисдикції у 2014р. (за даними судової статистики) // Вісник Верховного Суду України. – 2015. – № 7 (179). – С. 14–29.
274. Правовий статус носіїв судової влади в Україні (професійні судді, народні засідателі, суд присяжних) : монографія / Л.М. Москвич, С.О. Іваницький, І. О. Русанова. – Х. : ФІНН, 2009. – 488 с.
275. Скакун О.Ф. Теория государства и права (энциклопедический курс) : учебн. / О.Ф. Скакун. – Хар.: Эспада, 2005.–840 с.
276. Статус суддів : навч. посіб. / кол. авт.: І.Є. Марочкін, Ю.І. Крючко, Л.М. Москвич та ін.; за заг. ред. І.Є. Марочкіна . – Х. : Право, 2009. – 120 с.
277. Єгорова В.С. Права і обов'язки суддів судів загальної юрисдикції: теоретичні питання / В.С. Єгорова // Конституційні засади державотворенні і право творення в Україні: проблеми теорії і практики : зб. наук. статей / за ред.

Ю.С. Шемшученка; упор. І.О. Кресіна, В.П. Нагребельний, Н.М. Пароменко К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2006. – С. 237–240.

278. Москвич Л.М. Організаційно-правові проблеми статусу суддів автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.10/ Л.М. Москвич; Національна юридична академія України ім. Я. Мудрого. – Х., 2003. – 20 с.

279. Маляренко А. Відповідальність суддів за вчинення адміністративних та кримінальних правопорушень / А. Маляренко // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 95–100.

280. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) від 11 липня 2001р. № 1-35/2001 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 28. – Ст. 1267.

281. Кодекс про адміністративні правопорушення : Закон Української РСР від 07 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – № 5. – Ст. 1122.

282. Подкопаєв С.В. Дисциплінарна відповідальність суддів: сутність, механізм реалізації : монографія.– Х. : ВД «ІНЖЕК», 2003.– 190 с.

283. Кримінальний кодекс України : Закон Української РСР від 28 грудня 1960р. № 2000-05 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – ст. 14.

284. Чернова В.О. Поняття та зміст правового статусу суддів як суб'єктів трудового права / В.О. Чернова // Митна справа. – 2012. – № 3(81). – Ч.2. – Кн. 2. – С. 183-190

285. Єгорова В.С. Обов'язки суддів судів загальної юрисдикції / В.С. Єгорова [Електронний ресурс] // Режим доступу: https://www.archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/VKPI_soc/2011.../Egorova.pdf

286. Чебан В.І. Конституційно-правовий статус суддів в Україні та державах Східної Європи (порівняльно-правовий аналіз): монографія / В.І. Чебан. – Чернівці, Технодрук, 2013. – 220 с.

287. Васильків Ф.Ф. Службові обов'язки судді адміністративного суду як елемент його адміністративно-правового статусу / Ф.Ф. Васильків // Митна справа. – 2011. – № 6(78). – Кн. 2. – Ч. 2. – С. 634.

288. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014р. №1700-VII // Офіційний вісник України. – 2011. – № 87. – Ст. 2474.

289. Кодекс суддівської етики [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sudd%20etiki\(1\).pdf](http://court.gov.ua/userfiles/Kodex%20sudd%20etiki(1).pdf)

290. Панталієнко П.В. Деякі особливості правового статусу суддів України / П.В. Панталієнко [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/nvnau_pravo/2011_165_2/11ppv.pdf

291. Цуркан М.І. Присяга судді: теоретико-правовий аналіз / М.І. Цуркан // Південноукраїнський правничий часопис. – 2008. – № 4. – С. 74–76.

292. Маляренко А.В. Про присягу судді та відповідальність за її порушення / А. В. Маляренко // Вісник Верховного Суду України . – 2012. – № 2. – С. 26–31.

293. Бринцев В.Д. Стандарти правової держави: втілення в національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія / В.Д. Бринцев. – Х. : Право, 2010. – 464 с.

294. Організація судових і правоохоронних органів: підручник / [І.Є. Марочкін, Л.М. Москвич, П.М. Каркач та ін.] ; за ред. І.Є. Марочкіна. – Х. : Право, 2013. – 448 с.

295. Сіренко В. Деякі проблеми реформування судової влади в Україні / В. Сіренко // Право України. – 2010. – № 5. – С. 4–13.

296. Оніщук М.В. Матеріали до парламентських слухань «Про стан правосуддя в Україні» / М.В. Оніщук // Бюлетень Міністерства юстиції в Україні. – 2009. – № 3(89). – С. 5–12.

297. Ківалов С.В. Потрібна здорова Феміда / С.В. Ківалов // Голос України. – 2009. – № 59. – С. 4.

298. Бринцев В. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 р. № 2453- VI: перспективи усунення недоліків у роботі судів та нові

проблеми / В.Бринцев [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Vnapu/2010_4/18Brunc.pdf

299. Шаренко С.Л. Проблеми адміністрування у місцевому суді / С.Л. Шаренко // Реформування судових і правоохоронних органів України: проблеми та перспективи : матеріали наук.-практ.конф. – 2010. – С. 310–313.

300. Місцевий суд: нормативна база, коментарі, методичні рекомендації: навчальний посібник / за заг. ред. В.Д. Бринцева. – К. : Пульсари, 2005. – 432 с.

301. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.mova.info/Page.aspx?l1=62>.

302. Про затвердження Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 26 листопада 2010р. № 30 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://ln.kr.court.gov.ua/sud1111/300/120/>

303. Нестерович В.Ф. Органи судової влади як об'єкти лобіювання – виклик національній правовій системі / В.Ф. Нестерович // Вісник Верховного Суду України. – 2010. – № 3 (115). – С. 39– 43.

304. Маляренко В. Судова реформа та проблематика предмета змін / В. Маляренко // Право України. – 2010. – № 5. – С. 20–25.

305. Ємельянов А.С. Проблемні питання визначення статусу голови господарського суду в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» / А.С. Ємельянов // Право України. – 2011. – № 6. – С. 73–77.

306. Барабаш Г.О. Окремі питання призначення суддів на адміністративні посади / Г.О. Барабаш // Юрист України. – 2012. – № 1–2 (18–19). – С. 60–64.

307. Федоров І. Актуальні проблеми судової реформи / І. Федоров // Судовий випуск. – 2010. – № 2(46). – с. 7.

308. Гончаренко В.Г. Проблемні питання судово-правової реформи в Україні / В.Г. Гончаренко // Вісник Академії адвокатури України. – 2010. – № 2 (18). – С. 136–138.

309. Дудченко А.Ю. Проблемы назначения на административные должности в Украине / А.Ю. Дудченко // Вестник Воронежского государственного университета. Серия: Право. – 2013. – № 1. – С. 111–120.

310. Ігонін Р.В. Повноваження Вищої ради юстиції у сфері кадрового забезпечення суддівського корпусу України / Р.В. Ігонін [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dip/2010_50/04_02.pdf

311. Дудченко О.Ю. Питання щодо звільнення суддів з адміністративних посад / О.Ю. Дудченко // Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2013. – № 26. – С. 275–282.

312. Судова, правоохоронна, правозахисна система України : підруч. [С.В. Албул, М.Ю. Баймуратов, А.І. Берлач та ін.], за заг.ред. д.ю.н., проф. С.О. Кузніченка. – О.: Видав. Букаєв Вадим Вікторович, 2012. – 402 с.

313. Судоустрій України : підруч. / С.В. Ківалов, Ю.Є. Полянський, М.В. Косюта, В.В. Долежан,; за ред. С.В. Ківалова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 384 с.

314. Кривенко В.В. Суддівське самоврядування як елемент управління судовою системою України / В.В. Кривенко // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 4 (68). – С. 2– 6.

315. Назаров І. Новий етап на шляху розвитку суддівського самоврядування в Україні / І. Назаров // Юридична Україна. – 2006. – № 11. – С. 83– 86.

316. Ігонін Р. Правова природа суддівського самоврядування / Р. Ігонін // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 1. – С. 125– 130.

317. Подкопаєв С.В. Правова природа кваліфікаційних комісій суддів // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2005. – №4 (42). – С. 79– 83.

318. Обрусна С.Ю. Суддівський корпус України: поняття та правова характеристика / С.Ю. Обрусна // Форум права. – 2010. – № 3. – С. 319 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://archive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10ocjtpx.pdf>.

319. Обрусна С.Ю. Суддівське самоврядування в Україні та шляхи підвищення його ефективності в умовах судово-правової реформи /С.Ю. Обрусна [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/vkhnuvs/2010_50/50/29.pdf

320. Коментар до Закону «Про судоустрій України» / за ред. В.Т. Маляренка. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 452 с.

321. Вільгушинський М.Й. Суддівське самоврядування та його вплив на діяльність судів загальної юрисдикції / М.Й. Вільгушинський // Адвокат. – 2013. – № 1. – С. 21– 24.

322. Стефанюк В.С. Судова система України та судова реформа. – К. : Юрінком Інтер, 2001. – 174 с.

323. Коротун О.М. Суддівське самоврядування: порівняльний аналіз законодавства України і окремих країн ближнього і далекого зарубіжжя / О.М. Коротун // Адвокат. – 2007. – № 5. – С. 17– 20.

324. Оніщук М. Головне завдання – завершення судової реформи / М. Оніщук // Юридичний вісник України. – 2007. – № 35 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsen.nsf/>

325. Прилуцький С.В. Суддівське самоврядування як конституційно-правова основа єдності судової влади / С.В. Прилуцький // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2012. – № 3. – С. 75– 80.

326. Завадский В.Р. К вопросу о власти председателя суда / В.Р. Завадский // Журнал Министерства юстиции. – Спб. : Типография Правительствующего Сената, июнь 1896 г. – № 6. – С. 58– 65.

327. Городовенко В. Роль органів суддівського самоврядування в забезпеченні незалежності судової влади / В. Городовенко // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 1. – С. 118– 121.

328. Ігонін Р.В. Органи суддівського самоврядування як суб'єкти адміністративно-правового забезпечення органів суддівського самоврядування системи судів загальної юрисдикції / Р.В. Ігонін // Адвокат. – 2010. – № 10 (21). – С. 17– 22.

329. Фоміна К. Незалежність суддів: сучасний стан та тенденції / К. Фоміна // Правовий тиждень. – 2008. – № 50 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=120967>

330. Бірюкова А. Місце і роль органів суддівського самоврядування у формуванні суддівського корпусу / А. Бірюкова, О. Коротун // Юридична Україна. – 2008. – № 1. – С. 61– 65.

331. Ігонін Р.В. Адміністративно-правове забезпечення функціонування Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії суддів України / Р.В. Ігонін // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2011. – № 2 (53). – С. 136– 142.

332. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука – К. : Українська радянська енциклопедія, 1974. – 776 с.

333. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо офіційного тлумачення положень частин другої, третьої статті 124 Конституції України (справа щодо підвідомчості актів про призначення або звільнення посадових осіб) від 7 травня 2002 р. № 8-рп/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 20. – Ст. 993.

334. Головки В.В. Понятие и назначение юрисдикции по российскому праву В.В. Головки // Государство и право. – 2007. – №3. – С. 20– 25.

335. Скакун О.Ф. Теория государства и права: учеб. / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум, Ун-т внутр. дел, 2000. – 704 с.

336. Смокович М. Компетенція адміністративних судів щодо розгляду виборчих спорів / М. Смокович // Юридична Україна. – 2012. – № 4. – С. 37– 42.

337. Смокович М.І. Визначення юрисдикції адміністративних судів та розмежування судових юрисдикцій: монографія / М.І.Смокович – К., Юрінком Інтер, 2012. – 304 с.

338. Штогун С. Судова ботаніка, або До чого може призвести «схрещування» загальних і спеціалізованих судових ланок / С. Штогун // Юридичний вісник України. – 2013р. – № 15 (928). – С. 11.

339. Затираха І.О. Система адміністративних судів та її вдосконалення / І.О. Затираха // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 4 –С. 139– 143.

340. Хорощак Н.В. Адміністративні стягнення за законодавством України : монографія / Н.В. Хорощак. – К. : Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2004. – 171 с.

341. Панталієнко П.В. Адміністративне судочинство в Україні та країнах Європи: порівняльний аспект / П.В. Панталієнко // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2010. – № 3. – С. 127– 133.

342. Літошенко О.С. Адміністративна відповідальність в системі юридичної відповідальності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.07 / О.С. Літошенко ; Київ. нац. екон. ун-т. — К., 2005 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe

343. Звірко О.Є. Правосуддя в кримінальних справах в Україні: шляхи реформування або яку систему кримінальних судів потребує Україна / О.Є. Звірко [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Pvuabs/2012_1/06_06_02.pdf

344. Ківалов С.В. Українська юстиція на шляху до європейських стандартів / С.В. Ківалов // Вісник Верховного Суду України. – 2006. – № 6. – С. 12– 16.

345. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 31. – Ст. 440.

346. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 р. № 1559- VI // Офіційний вісник України. – 2009. – № 97. – Ст. 3326.

347. Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів): Закон України від 03 березня 1998 р. № 137-98ВР // Офіційний вісник України. – 1998. – № 12. – Ст. 35.

348. Про свободу совісті та релігійні організації : Закон України від 23 квітня 1991 р. № 987- XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 25. – Ст. 283.

349. Гаркуша О.О. Поділ юрисдикцій: окремі проблеми понятійного апарату процесуальних кодексів / О.О. Гаркуша // Вісник Академії адвокатури України. – 2009. – № 1 (14). – С. 159– 162.

350. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994р. № 4002 – XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 25. – Ст. 198.

351. Кисельова Т.С. Оспорювання та примусове виконання рішень міжнародного комерційного арбітражу: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.04 / Т.С. Кисельова; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. – Донецьк, 2003.– 16 с.

352. Про міжнародне приватне право : Закон України від 23 червня 2005 р. № 2709-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 29– Ст. 1629.

353. Сірий М.І. Українська модель здійснення судового контролю на досудових стадіях кримінального процесу / М.І. Сірий [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.judges.org.ua/article/Vesnik_4_5.pdf

354. Сиза Н.П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України / Н.П. Сиза // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. - № 2 (6). – С. 15 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12Snprku.pdf>

355. Кравчук Г.А. Фінансування судової влади в Україні: проблеми і завдання / Г.А. Кравчук [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Nashp/2009_4/Kravchuk.pdf

356. Организация деятельности судов : учеб. /под общ. ред. В.М. Лебедева. – М.: Норма, 2007. – 624 с.

357. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 2, 3, 4, 5, 8, 9 частини першої статті 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» і підпункту 1 пункту 1 Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій) від 20

березня 2002р. № 2-рп/2002 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 13.– Ст. 669.

358. Основні принципи незалежності судових органів: резолюції 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/card/995_201

359. «Незалежність, дієвість та роль суддів»: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи від 13 жовтня 1994р. № (94)12 // Міжнародні стандарти незалежності суддів : зб. документів. – К. : Поліграф-Експрес, 2008. – С. 16.

360. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень частини 1 статті 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів) від 11 березня 2010р. № 7-рп/2010 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 21. – Ст. 28.

361. Виступ Голови Державної судової адміністрації України на XII позачерговому з'їзді суддів України [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://court.gov.ua/113624/>

362. Холоднюк З. Обсяг коштів, які можуть бути спрямовані на підвищення зарплати працівників апарату, прямо залежатиме від понадпланових надходжень від судового збору / З. Холоднюк; інтерв'ю взяла Грета Висоцька // Закон і Бізнес. – 2015. – 11.04.-17.04 (№ 15(1209) [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/115640golova_dsau_zenoviynolodnyuk_obsyag_koshtiv_yak_i_mozhut_but.html

363. Кирилюк Р. За спільного бажання працювати по-новому результат завжди буде позитивним (виступ на XI черговому з'їзді суддів України) / Р. Кирилюк // Вісник Державної судової адміністрації України. – 2013. – № 1 (26). – С.7– 12.

364. Романюк Я. Суддівське самоврядування потребує реальних повноважень /Я. Романюк // Вісник Державної судової адміністрації України. – 2013. – № 1 (26). – С. 13– 29.

365. Розвиток публічного права в Україні (доповідь за 2009– 2010 роки); за заг. ред. Н.В. Олександрової, І.Б. Коліушка. – К. : Вид-во. Конус-Ю, 2011. – 726 с.

366. Кравчук Г.А. Дотримання принципів фінансування судової влади як одна із передумов її незалежності / Г.А. Кравчук // Наше право. – 2011. – № 2. – ч. 2. – С. 125– 131.

367. Мартиненко П. Бюджет як чинник судової незалежності. Досвід Конституційного Суду України / П. Мартиненко // Вісник Конституційного Суду України. – 1998. – № 5– 6. – С. 81– 90.

368. Підсумки роботи Державної судової адміністрації за перше півріччя 2014 року [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/1233/ghkjhifr/>

369. Кравчук Г.А. Фінансова незалежність судової влади в Україні: реалії та завдання / Г.А. Кравчук // Наше право. – 2011. – № 3. – С. 180– 187.

370. Терлецький О.М. Окремі проблеми забезпечення об'єктивності та незалежності судочинства в Україні / О.М. Терлецький // Часопис Київського університету права. – 2013. – № 2. – С. 351– 355.

371. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08 липня 2010 р. № 2456- VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 59. – Ст. 2047.

372. Про судовий збір: Закон України від 08 липня 2011 р. № 3674- VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 59. – Ст. 2349.

373. Кирилюк Р. Судова реформа: здобутки і перспективи / Р. Кирилюк // Юридичний вісник України. – 2012. – (№ 1– 2). – С. 14.

374. Кирилюк Р. «Завдяки прийняттю закону «Про судовий збір» бюджетний запит на 2012 рік передбачає збільшення видатків на утримання судів на 50%» /Р. Кирилюк; інтерв'ю взяла Марина Закаблук // Закон і Бізнес. – 2012. – 17.09. - 23.09. (№ 38 (1025) [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/5068golova_derzhavnoi_sudovoi_administracii_ukraini_r_kirilyuk.html

375. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1697- VII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 2– 3. – Ст.12.

376. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28 грудня 2014 р. № 80-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 5.– Ст. 37.

377. Опренко М. «Брудне» підвищення /М. Опренко // Закон і Бізнес. – 2015. -№19-20 (1213-1214) 15.05—22.05.2015 [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/116234uryad_svidomo_ne_hoche_pidnimati_zarplatu_pracivnikam_aparat.html

378. Про оплату праці керівних працівників державних органів : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 червня 2005 р. № 510 // Офіційний вісник України. – 2005. – № 27. – Ст. 1545.

379. Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів : Постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2006 р. № 268 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 10. – Ст. 632.

380. Кирилюк Р. «Основна загроза у наступному році – залучення коштів судового збору на фінансування видатків на оплату праці») [Електронний ресурс] /Р. Кирилюк; інтерв'ю взяла Юлія Гайдіна // Закон і Бізнес. – 2013. – 28.09. -04.10 (№ 39// Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/41935golova_dsau_zaluchennya_koshtiv_sudovogo_zboru_na_finansuvan.html

381. Про затвердження Державної програми забезпечення судів належними приміщеннями на 2006-2010 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 04 липня 2006 р. № 918 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 27. – Ст. 1957.

382. Проект Концепції Державної цільової програми забезпечення судів належними приміщеннями на період до 2016 року: Схвалений Рішенням Громадської ради при Державній судовій адміністрації України від 16 червня 2010 р. № 2/5// Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/212323243445/232-232-232-2/>.

383. Стратегічний план розвитку судової влади: рішення Ради суддів України від 21 грудня 2012 р. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://court.gov.ua/969076/rsusp/>

384. Результати моніторингу про стан комп'ютеризації загальних судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування автоматизованої системи документообігу в судах, забезпечення загальних судів необхідними технічними засобами фіксування судового процесу/ Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://court.gov.ua/userfiles/51pro%20stan%20komputerizacii.pdf>

385. Логінова Н.І., Трофименко О.Г. Деякі аспекти інформатизації в системі судочинства /Н.І. Логінова. О.Г. Трофименко // Митна справа. – 2013. – № 2 (86). – Ч. 2. – Кн. 1. – С. 472– 477.

386. Результати проведеного радою суддів загальних судів моніторингу ефективності використання апеляційними та місцевими загальними судами відеоконференцзв'язку / Офіційний веб-портал «Судова влада України» [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://rszs.court.gov.ua/rszs/68816/>

387. Концепція електронного суду в Україні [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://kbs.org.ua/files/koncept_d.pdf

388. Богданов Л.В. Сучасні технології в судочинстві: від електронного документообігу до електронного суду / Л.В. Богданов // Вісник господарського судочинства. – 2013. – № 3. – С. 59– 63.

389. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / М.Й.Штефан – К. : Видав. Дім «Ін Юре», 2005. – 624 с.

390. Сердюк В.В. Функціонування апарату вищих судових органів у контексті судової реформи / В.В. Сердюк // Вісник Академії адвокатури України . – 2010. - Вип. 3. – С. 20– 26.

391. Про затвердження Типового положення про апарат місцевого, апеляційного судів: Наказ Державної судової адміністрації України від 28 вересня 2012 року № 115 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N1152012/>

392. Структура та штатна чисельність працівників апарату Міжгірського районного суду Закарпатської області Електронний ресурс // Режим доступу: <http://mg.zk.court.gov.ua/sud0706/structure/> - заголовок з екрана

393. Структура Святошинського районного суду м. Києва Електронний ресурс // Режим доступу: <http://sv.ki.court.gov.ua/sud2608/structure/> - заголовок з екрана

394. Про затвердження положення про бібліотеку суду : Наказ Державної судової адміністрації України від 18 березня 2011 р. № 65 Електронний ресурс // Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/14/N652011/>

395. Дудченко О.Ю. Правовий статус осіб, які займають адміністративні посади в судовій системі України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец.12.00.10 / О. Ю. Дудченко; Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого». – Х., 2014. – 20 с.

396. Нелін О.І. Судові, правоохоронні і правозахисні органи України: підручник /О. І. Нелін. – К.: Видав.-поліграф. центр «Київський університет», 2013. – 367 с.

397. Шевелева Ю.Е. Удосконалення організації роботи суду / Ю.Е. Шевелева [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_gum/VSunu/2012_14_1/Scheveleva.pdf

398. Сердюк В.В. Актуальні питання функціонування апаратів вищих спеціалізованих судів у контексті судової реформи / В.В.Сердюк // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2011. – № 1. – С. 27– 37.

399. Дудченко О.Ю. Адміністративні посади у судовій системі України / О.Ю.Дудченко //Актуальні проблеми права: теорія і практика. – 2012. – № 25. – С. 251– 258.

400. Маліновський В.Я. Державне управління : навч. посібник / В.Я. Маліновський. – Луцьк: ред.-вид. відд. «Вежа» Вол. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. – 558 с.

401. Михайлов О.М. Процедура вступу помічників суддів адміністративного суду на державну службу в Україні / О.М. Михайлов // Актуальні проблеми політики. – 2013. – Вип. 48. – С. 338– 348.

402. Про державну службу : Закон України від 16 грудня 1993 р. № 3723-ХІІ // Відомості Верховної ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 490.

403. Про державну службу : Закон України від 17 листопада 2011 р. № 4050 – VI // Відомості Верховної ради України. – 2012. – № 26. – Ст. 273.

404. Про затвердження Положення про помічника судді суду загальної юрисдикції: рішення Ради суддів України від 25 березня 2011 р. № 14 Електронний ресурс // Режим доступу: <http://court.gov.ua/969076/pppszu/>

405. Про затвердження Типових посадових інструкцій працівників апарату місцевого загального суду: Наказ Державної судової адміністрації України від 20 липня 2005 р. № 86 [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/2214/ndsa10/>

406. Про затвердження Положення про службу судових розпорядників: Наказ Державної судової адміністрації України № 112 від 14 липня 2011 року Електронний ресурс // Режим доступу: <http://dsa.court.gov.ua/dsa/2214/ndsa9/>

АНКЕТА
ШАНОВНИЙ РЕСПОНДЕНТЕ!

Нами проводиться соціологічне дослідження, спрямоване на з'ясування думки професійних суддів з актуальних питань проведення судової реформи в Україні та стосовно організації і функціонування місцевих загальних судів

I. Чи підтримуєте Ви створення дворівневої системи місцевих загальних судів?

1. Так
2. Ні
3. Утримуюсь від відповіді

II. Як, на Вашу думку, доцільніше організовувати місцеві загальні суди ?

1. Залишити як є
2. Один на декілька районів, міст районного значення
3. Утримуюсь від відповіді

III. Чи підтримуєте Ви надання місцевим загальним судам повноважень розглядати деякі категорії справ адміністративної юрисдикції?

1. Так
2. Ні

IV. Чи схвалюєте Ви покладення на керівника апарату персональної відповідальності за організаційне забезпечення роботи суду і усунення голови суду від виконання повноважень у цій сфері ?

1. Так
2. Ні
3. Свій варіант

V. Чи підтримуєте Ви виокремлення з місцевих загальних судів окремих цивільних судів і об'єднання їх з господарськими судами та створення на базі місцевих загальних судів кримінальних судів?

1. Так
2. Ні
3. Свій варіант

VI. Який орган, на Вашу думку, має призначати суддів на адміністративні посади у судах?

1. Орган суддівського самоврядування
2. Вища рада юстиції
3. Вища кваліфікаційна комісія суддів України
4. Свій варіант